नेवाः बौद्ध समाजय्
मृत्यु संस्कारया व्यवस्था

लेखक

सत्वतारावज्र वज्राचार्य

चक्रेश्वर रत्नकीर्ति महाविहार (मखंबाहाः)

नेवाः बौद्ध समाजय्
मृत्यु संस्कारया व्यवस्था

लेखक

सत्वतारावज्र वज्राचार्य

चक्रेश्वर रत्नकीर्ति महाविहार (मखंबाहाः)

प्रकाशक-

नानीमय्जु वज्राचार्य

बसपार्क, बागबजार, यें।

फोन ल्याः ४२२६२१२

न्हापां-

बु. सं. २५५५

ने. सं. ११३२

वि. सं. २०६८

ई. सं. २०११

मू- धर्मदान

थाकू-

लिंक प्रिन्टर्स

ढल्को, यें, फोन ल्याः ४२५२११४

चक्रेश्वर सत्वतारावज्र वज्राचार्य

दातापिनिपाखें

श्रद्धेय दिवंगत जुयाबिज्याःम्ह जिमि जहान चक्रेश्वर सत्वतारावज्र वज्राचार्य च्वयाबिज्याःगु "नेवाः बौद्ध समाजय् मृत्यु संस्कारया व्यवस्था" नांगु सफू वसपोल सुखावती भुवनय् वास लायेमा धयागु कामना यासें धर्मदान ब्वहलपागु जुल ।

दाता परिवारपिं

जहान – नानीमय्जु वज्राचार्य

भौपिं	छ्यपिं	छ्यभौपिं	छ्यपिं
मय्जुहेरा	विनोद	रजनी	निर्मला
सावित्री	मनोज	एरीका	कमला
	सरोज	श्रमिका	रमिला

छुइपिं – अभिषेक, स्वेच्छा, सिमरन, युवान, एकता, श्रियान ।

बिषय - सूची

किपा धलः

न्ह्यथना

लोटस रिसर्च सेन्टर थःगु स्थापना कालंनिसें नेपाःया बौद्ध धर्म, संस्कृति व सम्पदाया संरक्षण, सम्बर्धन यानाः निरन्तर रूपं न्ह्यानावयाच्वंगु छगू संस्था खः । थुगु संस्थां विविध प्रकारया कार्यक्रम, गोष्ठी, राष्ट्रिय व अन्तरराष्ट्रिय सम्मेलन, सेमिनार यानावयाच्वंगु दु । थ्व हे क्रमय् वि.सं. २०६२ स चतुर्थ अन्तरराष्ट्रिय बौद्ध संस्कृति सम्मेलनया निम्तिं थुगु सेन्टरया अनुरोधकथं यँ देया रत्नकीर्ति महाविहार मखंबाहाःया चक्रेश्वर सत्वतारावज्र वज्राचार्यं "नेवाः बौद्ध समाजय् मृत्यु संस्कारया व्यवस्था" नामक कार्यपत्र च्वयाबिज्यानाः अन्तरराष्ट्रिय भवन, न्हूबानेश्वरय् न्यंकाबिज्याःगु खः । थुगु कार्यपत्र लेखनया निम्तिं लोटस रिसर्च सेन्टर यँ, यल, ख्वप स्वनिगःया थुगु विषयय् सिउसःपिं गुरुजुपिं सामूहिक रूपं मुंकाः सहलह यायेगु व्यवस्था मिले यानाबिउगुलिं वसपोलं थुगु सेन्टरयात धन्यवाद बियाबिज्याःगु खँ कार्यपत्रय् उल्लेख जुयाच्वंगु दु । थुगु कार्यपत्र तयार यायेत तःधंगु सहयोग यानाबिज्याःम्ह बौद्ध विद्वान प्रा. यज्ञमानपति वज्राचार्ययात वसपोलं उगु हे बखतय् सहर्ष धन्यवाद बियाबिज्याःगु खः ।

थुगु लोटस रिसर्च सेन्टरं बु.सं. २५५४ बुद्ध जयन्तीया लसताय् पिथंगु "पलेस्वां" पत्रिका या २६ गूगु अंक वसपोल थपाजु गुरुजु सत्वतारावज्र वज्राचार्ययात भावपूर्ण अर्पण याःगु जुल । थुगु अंकय् वसपोल सत्वतारावज्र वज्राचार्यं च्वया बिज्याःगु "नेवाः बौद्ध समाजय् मृत्यु संस्कारया व्यवस्था" कार्यपत्र प्रकाशित जुउगु जुल ।

आः थन दिवंगत चक्रेश्वर सत्वतारावज्र वज्राचार्यया धार्मिक जीवनीया विषयय् छत्वाःचा खँ प्रस्तुत यायेगु सान्दर्भिक जुइताया । वसपोल सत्वतारावज्र वज्राचार्य यँ देया लायकूया प्रसिद्ध काल भैरवया पुजारी बालखवज्र (चीनीकाजी) वज्राचार्यया सुपुत्र खः । वसपोल ल्याय्म्हगु बखतनिसें यँ देया वज्रयानी महापूजाय् सम्मिलित जुया बिज्यात । फम्पिङ वज्रजोगिनीइ निक्वः तक जुउगु अहोरात्र महायज्ञ पूजाबलय् वसपोल तत्कालीन प्रख्यात वज्राचार्यपिं पं. जोगमुनि वज्राचार्य व पं. अमोघवज्र वज्राचार्यया सतसंगतय्

लात । पं. जोगमुनि वज्राचार्य यानाबिज्याःगु दीक्षा, सिन्हामत, त्रयोदसामत, छत्रीसामत आदि फुक्क महागुह्य पूजाय् वसपोल चचापा (गीताचार्य) कथं दुथ्याःगु जुल । पं. अमोघवज्र वज्राचार्य थःगु मिन्दुगात्मक चक्रपूजाय् वसपोलयात प्रमुख गीताचार्यया रूपय् तयाबिज्यात ।

वि.सं. २०३५ सालय् विजेश्वरी वज्रयोगिनीया १२ वर्षया कलेवर हिलाः प्रतिष्ठा जुल । थ्व हे झवलय् अन विजेश्वरीइ हे वि.सं. २०३८ सालय् पं. जोगमुनि वज्राचार्यया उपाध्यायत्व व निर्देशनय् जगतमुनि वज्राचार्य मूलाचार्य जुयाः सम्पन्न जुउगु अष्टचत्वारिंशत महासंवर चक्रात्मक पूजाय् सत्वतारावज्र वज्राचार्य पूजा क्रिया व्यवस्था यायेगुलिइ विशेष योगदान बियाबिज्याःगु जुल ।

वि.सं. २०६० सालय् विजेश्वरी वज्रयोगिनीया कलेवर हिलेगु ज्या सत्वतारावज्र वज्राचार्य थः उपाध्याय जुयाः मूलाचार्य यज्ञमानपति वज्रचार्य यात पूजा पद्धतिया फुक्क ज्याय् स्यनेकने यानाः मद्दत यानाबिज्यात ।

वि.सं २०३८ सालय् पं. वद्रीरत्न वज्राचार्यया मूलाचार्यत्वय् नेपालया १०८ पीठया पूर्वसेवा वनेगु ज्या न्ह्यात । थ्व पूर्वसेवाया बा-पूजावलय् षट्त्रिंशात्मक संवरया चक्रपूजा यायेगुलिइ सत्वतारावज्र वज्राचार्यया विशेष सहयोग दुगु जुल । थ्वया लिपा पं. वद्रीरत्न वज्राचार्य मूलाचार्य जुयाः यानाबिज्याःगु तःक्वःमछिया कीलन दीक्षा, सिन्हामत, त्रयोदसामत, छत्रीसामत आदि वज्रयानी महापूजाय् सत्वतारावज्र वज्राचार्ययात उपाध्याय यानाबिज्यात । थ्व उपाध्यायया ज्या कर्मकाण्ड क्रियाकर्मय् दक्षता दुपिसं जक यायेफइगु खः ।

दीक्षागुरु सत्वतारावज्र वज्राचार्य न्हापां थः अबुजु बालखवज्र वज्राचार्यया उपाध्यायत्वय् मूलाचार्य जुयाः चक्रसंवरया दीक्षा बियाविज्यात । थ्वया लिपा ज्योतिष वैद्य धर्मानन्द वज्राचार्ययात उपाध्याय यानाः दीक्षा बियाबिज्यातसा थ्वया नं लिपा निक्वः तक चक्रसंवरया दीक्षाय् पं. वद्रीरत्न वज्राचार्ययात उपाध्याय यानाबिज्यात, थुकथं सत्वतारावज्र वज्राचार्य महायानी महापूजा तक्वःमछि हे मूलाचार्य, उपाध्याय, गीताचार्य, कर्माचार्य, व दिगाचार्य

जुयाः सम्पन्न यानाबिज्याःगु जुल ।

सत्वतारावज्र वज्राचार्यया अबुया पाजुपिं सक्वय् जुउगुलिं वसपोलं सक्वय् दीक्षा कयाबिज्याःगु खः । मणिलिंगय् स्नान यायेत वइपिं मनूतय्त च्वनेत थाय् मदुगुलिं वसपोलं थन फलेचा दयेकाबिज्यात । म्हासुख्वाः अजिमाया थाय् च्वंम्ह वसुन्धरादेवीया मूर्ति खुयायंकुगुलिं दँय् दँसं यानावयाच्वंगु तिलाव्रत दनेत द्यःया अभाव जुउगु खनाः वसपोलं न्हूम्ह वसुन्धरादेवीया मूर्ति तयाबिज्यात । जात्रा याइम्ह म्हासुख्वाःम्ह वज्रयोगिनीया मूर्ति जीर्ण जुउगुलिं थुगु मूर्ति जीर्णोद्धार यायेत सत्वतारावज्र वज्राचार्य अथक प्रयास यानाविज्यात । थ्व हे भ्वलय् वज्रयोगिनीया प्राणप्रतिष्ठा यायेत अहोरात्र महायज्ञ यायेगु ज्या नं सम्पन्न जुल ।

न्हापा वाहा-बहिलिइ जक ततःधंगु वज्रयानी गोप्य पूजा जुइगु खः । सत्वतारावज्र वज्राचार्य थःगु बागवजारया छेँयात विहारया आगं थें यानाः पं. वद्रीरत्न वज्राचार्य यानाबिज्याःगु दीक्षा, चक्रात्मक पूजा आदियात न्ह्यावलें हे स्थान बियाबिज्यात । थुलि जक मखु डा. नरेशमान वज्राचार्य, तेजरत्न वज्राचार्य, ज्ञानीराजा वज्राचार्य, अष्टरत्न वज्राचार्यपिसं नं सत्वतारावज्र वज्राचार्यया छेँय् हे दीक्षा, दरु, सिन्हामत आदि यायेत थाय् कयाबिज्याःगु खः । महापूजाया लागी थःगु छेँय् थाय् काःवइबलय् थाय् जक बिइगु मखु, मत व लः जक मखु, मेगु नं माःमाःगु तक व्यवस्था यानाबिज्यानाच्वंगु खः । सत्वतारावज्र वज्राचार्य वज्रदेवीया परमभक्त जुउगुलिं वज्रयानी ततःधंगु पूजायात न्ह्याबलें सहयोग सेवा यानाबिज्यानाच्वंगु खः ।

वि.सं. २०६४ सालं यज्ञमानपति वज्राचार्ययात थःगु छेँय् थाय् बियाः थः उपाध्याय जुयाः माःगु स्यने-कने यानाः बौद्ध दर्शन अध्ययन पुचः इकुबहाःया ग्वसालय् अचलया दीक्षा बिइकाविज्यात ।

सम्यक् महादानवलय् स्वयम्भू भगवान् यैंया लायकुलिइ बिज्याकी । सु नं दातां नःरां पञ्चदां यात धाःसा वयागु छेँय् नं स्वयम्भू भगवान बिज्याकी । सत्वतारावज्र वज्राचार्यया थःगु छेँय् स्वयम्भू भगवान् बिज्याकाः संघदान यायेगु सदिच्छा जुउगुलिं वि.सं. २०३७ श्रावणकृष्ण त्रयोदशी कुन्हु थःगु छेँ मखंबाहाःया पिनेसं दानशाला ग्वयाः स्वयम्भू भगवान् बिज्याकाः यैं, यल,

ल्वप, र्थिम, किप् व सक्वया वज्राचार्य शाक्यपिन्त पञ्चदान ज्वलं दान बियाः नःरां पञ्चदां न्यायेकाबिज्यात ।

दान धयागु थम्हं जक यायेगु मखु, थः म्वजन व इष्टमित्रपिन्त नं दान बिइगु प्रेरणा बियाः दान याकं बिइगु सत्वतारावज्र वज्राचार्यया धार्मिक सद्भाव खः । वसपोलं गवलें वज्राचार्यपिन्त प्रज्ञापारमिता पाठ याकाः गबलें पञ्चरक्षा सूत्र व गवलें बौद्ध स्तोत्र संग्रह पुस्तक प्रकाशित यानाः थुगु पुस्तक सहित पिण्डपात्र दान व संघ भोजन याकाबिज्यात । ह्मनं गुवलें वज्राचार्य गुरुमांपिन्त नं पञ्चरक्षा सूत्र पाठ याकाः दान प्रदान यानाबिज्यात । थम्हं प्रकाशित यानागु सफूत काःवःपिन्त निःशुल्क वितरण यानाबिज्यात ।

वि.सं २०५८ कार्तिक शुक्ल सत्ययुगादि कुष्माण्ड नवमी कुन्हु वज्राचार्य, भिक्षु, भिक्षुणी, अनागारिका, लामा भिक्षु, सन्त महन्त बावाजी, वृद्ध, वृद्धा, विधवा, द्योमां व याचकपिन्त यथाश्रद्धा दान बियाबिज्यात । थये हे जंक्व खतय् तयाः विधिवत् भीमरथारोहण देवरथारोहण याये धुंकुपिं वृद्ध वृद्धापिन्त कुसां कुइकाः गृहस्थीयात माःगु ज्वलं दान यानाः दान यायेगुलिइ विविधता क्यनाबिज्यात ।

परिवर्तित समयानुसार अन्तरजातीय विवाह यानाः दुपिं वज्राचार्य व शाक्यपिनि पुत्रपिन्त प्रवज्या संवर बियेगु लागी दयेकुगु वैरोचन तीर्थया जिनसंघ विहारय् ल्वहंयाम्ह क्वाःपाःद्य अक्षोभ्य तथागत स्थापना यानाबिज्यात । थथे हे थःगु बागवजारया छेँक्वय् वज्रधातु चैत्य निर्माण यानाबिज्यात । थःगु मखंबाहाःया छेँय् तःधिकःम्ह वज्रदेवी व चक्रसंवर स्थापना यानाः आगं दयेकाः दँय्दँसं चिकुलादिसि व ताल्लादिसिबलय् थःगु जिउताभर रहस्य कोलास्या पूजा यानाच्वनाबिज्याःगु जुल ।

सत्वतारावज्र वज्राचार्यया थेरवाद बुद्धधर्म प्रति नं उलि हे श्रद्धा दु । भन्ते गुरुमांपिन्त थःगु छेँय् आमन्त्रण यानाः भोजन दान बियाबिज्याइ । वसपोलं आनन्दकुटी विहारय् तःधिकःम्ह ल्वहंयाम्ह शाक्यमुनि बुद्धया मूर्ति स्थापना यानाबिज्याःगु स्मरणीय जुउ ।

वि.सं. २०५८ स सत्वतारावज्र वज्राचार्य रत्नकीर्ति महाविहार मखंबाहाःया चक्रेश्वर थायपा जुयाबिज्यात ।

लुम्बिनी विकास कोषपाखें भिक्षु भिक्षुणी, लामाभिक्षु तथा वज्राचार्य गुरुजुपिं दुगु धार्मिक उप-समितिइ सत्वतारावज्र वज्राचार्ययात वज्रयान पण्डित कथं मनोनीत याःगु जुल । थथे हे वि. सं. २०६५ स अन्तरराष्ट्रिय ख्यातिप्राप्त धर्मोदय सभां वसपोल सत्वतारावज्र वज्राचार्ययात वज्रयान आचार्यकथं धर्मानुशासकया सम्मान्य पदय् मनोनयन याःगु खः ।

नेपालय् अष्टमीबलय् आर्यावलोकितेश्वरया धलं दनेगु व भाद्रकृष्ण तृतीयाबलय् वसुन्धरादेवीया धलं दनेगु नेवाः बौद्धतसें यानावयाच्वंगु उपोषध व्रत खः । सत्वतारावज्र वज्राचार्य तःदँ न्ह्योनिसें थःम्ह श्रीमती नानीमय्जु सहित प्रत्येक शुक्लपक्षया अष्टमी पतिकं आर्यावलोकितेश्वरया उपासं च्वनेगु यानावयाच्वंगु खः । लिपा उपासक उपासिकापिं सम्मिलित यानाः गुंलाया यल पंचदांया अष्टमी कुन्हु आर्यावलोकेश्वरया धलं दनेगु व भाद्रकृष्ण तृतीया कुन्हु वसुन्धरादेवीया धलं दनेगु यानाबिज्याःगु नं तःदँ हे दत । थथे अष्टमी व्रत व तिलाव्रतबलय् थः जहान भोछिं, थःथिति, इष्टमित्र व वये धाक्वसित सःताः थःगु छेँया तःधंगु बैगः जायेक धलं दनाः व दंकाः सकल व्रतालुतय्त पालं याकाछ्वयाबिज्याइगु खः । वसपोलया अन्तिम वर्ष तक नं अष्टमी व्रत व वसुन्धराव्रत दनाबिज्याःगु खः ।

सत्वतारावज्र वज्राचार्यया दिवंगत पितृप्रति अतिकं श्रद्धा दु । वसपोलया बौया तिथिबलय् व मांया तिथिबलय् चर्यागीति सहित पञ्चशाली पूजा यानाः बौयागु छगः, मांयागु छगः व काय्यागु छगः यानाः ३ स्वंगः कोल्ला तयाः लोकोत्तर श्राद्ध यानाबिज्यानाच्वंगु खः । पितृपक्षय् सोहृश्राद्ध याइबलय् थः दिवंगत जहानपिं, थःथितिपिं, गुरुजुपिं, इष्टमित्रत, जय्मांत, म्हय्त, शाह जुजुपिं व राणा प्रधानमन्त्रीपिं नापं यानाः २०० निसलं मयाक नां काये फक्व नां कयाः पिण्डदान याना बिज्याइ । पिण्ड वाः वनेत स्वंगः कोल्लाय् जायेक तयाः स्वम्हसें ज्वना वनेमाः । थथे म्हो व्यक्तिं जक याइ जुइ उकिं थन उल्लेख यानागु खः । पितृयात यानागु श्रद्धादान सितिं वनीमखु, श्राद्ध याये न्ह्यो अथवा लिपा अनं वः थनं वः मदयेक आमदानी जुइ धयागु

वसपोलया अनुभव व विश्वास खः । पितृ प्रति थथे विश्वास दुम्ह जुयाः हे वसपोलं "नेवाः बौद्ध समाजय् मृत्यु संस्कारया व्यवस्था" कार्यपत्र च्वयेगु स्वीकार यानाबिज्यागु जुइमाः ।

यलया अन्तरराष्ट्रिय ख्यातिप्राप्त पं. वै. आशाकाजी वज्राचार्यया दीक्षादानया ज्याय् सत्वतारावज्र वज्राचार्य येंयापिं चचापा वज्राचार्य (गीताचार्य) पिं व्यवस्था यानाबिज्याःगु खः । युबलयनिसें वसपोलपिनि धार्मिक सम्बन्ध क्वातुयावंगु खः ।

सत्वतारावज्र वज्राचार्यं जीवनया अन्तिम समय वि.सं. २०६६ सालय् स्वयम्भू महाचैत्य मर्मत सम्भार जीर्णोद्वार तथा सुवर्णलेपनया निम्ति न्यास लिकायेगु आदि ज्या थः मूलाचार्य जुयाः न्ह्याकाबिज्यात । युगु ज्या पूर्ण जुइमलाकं थथे हे ज्या यायां थःगु देह त्वःताः वि.सं. २०६६ मार्ग शुक्ल पूर्णिमा कुन्हु वसपोल सत्वतारावज्र वज्राचार्य दिवंगत जुयाबिज्यात । वसपोल भीमरथारोहण, देवरथारोहण व महारथारोहण ३ क्वः तक ज्याजंकोया संस्कार सिधयेकाः ९२ वर्षया उमेरय् स्वर्गारोहण जुयाबिज्याःगु खः ।

श्रद्धेय सत्वतारावज्र वज्राचार्यया श्रीमती नानीमयज़ु वज्राचार्य व वसपोलया छ्यपिसं थःम्ह स्वपुरूष व पितामह च्वयाबिज्याःगु "नेवाः बौद्ध समाजय् मृत्यु संस्कारया व्यवस्था" कार्यपत्र थःपिसं खर्च हनाः पुस्तकया रूपय् प्रकाशित याय्गु यानाबिज्यात थथहे लोटस रिसर्च सेन्टरपाखें उक्त कार्यपत्र प्रकाशित याय्गु स्वीकृति बिउगु जुल । थुगु पुण्य कार्यया निम्तिं परिवार व लोटस रिसर्च सेन्टरयात कृतज्ञतापूर्वक साधुवाद द्वहलपागु जुल ।

अन्तय् श्रद्धेय चक्रेश्वर सत्वतारावज्र वज्राचार्ययात दुर्गति परिशोधन जुयाः सुगतिफल प्राप्त जुइमा धकाः प्रार्थना याना ।

ने.सं. ११३२ योमरिपुन्ही
वि.सं. २०६८ मार्ग २४ शनिबार

फणीन्द्ररत्न वज्राचार्य
अध्यक्ष
नेपालभाषा परिषद्

नेवाः बौद्ध समाजय् मृत्यु संस्कारया व्यवस्था

नेवाः बौद्ध समाज म्हसीका

स्वयम्भूपुराण कथं कालीह्रद नांगु भराय् धंगु प्व्वया नः पित छ्वयाः बसोबास यायेबहः जुइक दयेकातःगु भूमियात प्राचीन नेपालमण्डल धाइ। प्राचीन कालंनिसें नेपालमण्डलय् बास याना वयाच्वंपि सकल मनूयात नेवाः बौद्ध समाजया घेरा दुने लाकातःगु दु। थुमिसं ल्हाइगु भाय् नेवाः भाय् हे खः। नेवाः बौद्ध धायेबलय् वज्राचार्यपिं गुरु पुरोहित यानाः यःपिनिगु दशकर्म, दिगुपूजा, श्राद्ध आदि पूजा–आजा याना वयाच्वंगु जुल। उकिं यन यें, यल, ख्वप, थिमि, किपू, सक्व आदि थासय् आदिकालंनिसें बसोबास यानावयाच्वंपिं मनूतय्‌गु पुचःयात नेवाः बौद्ध समाज धयागु खः। तर समय ह्यूपाः लिसें थीथी जाति कथं थःथःगु नांया लिउने जात जाति कथंया खँग्वः छ्यलेगु यानाहल।

नेपालमण्डलय् छुं कथंया कारणं अस्थायी अथवा स्थायी बास याःवःपिंत नेवाः बौद्ध समाजय् दुथ्याका तःगु मदु। गयेकि प्रतापमल्लया पर्यायय् द्दहां वःपिं मुसलमानत, पृथ्वीनारायण शाहलिसे वःपिं ठकुरी, मगर, पाण्डे, ब्राम्हण आदिपिं नं नेपालमण्डलया आदिवासी धकाः थन धयामतया।

तर ठकुरी हे जूसां जयप्रकाश मल्लया पूर्वजया वंशोत्पन्न मल्ल, प्रधान, श्रेष्ठ आदिपिं (बौद्ध परम्परा कथं आःतले नं दिगुपूजा, श्राद्ध, घःसू आदि ज्या याना वयाच्वन) नेवाः बौद्ध समाजय् दुथ्याकागु जुल। नेपाःगाः छगुलिं न्हापा बौद्ध समाज हे खः अले थनया बासिन्दा दक्व नेवाःत खः, इमिगु बृहत पुचःयात हे नेवाः बौद्ध समाज खः धैगु अवधारणा कयागु जुल।

थथे धाय्‌बलय् –

१. न्हापा भिक्षुराचार्य, कुलिशाचार्य आदि धायेका वयाः आः यौं कन्हय् वज्राचार्य धकाः जाति कथं छ्यला वयाच्वंपिं।

२. बुद्धाचार्य, शाक्य, वन्द्यजु, बिखू बरे आदि।

३. उदाय समाज धकाः शिल्पकार, कंसाकार, ताम्राकार, स्थापित, तुलाधर, सिखराकार।

४. राजकर्णिकार ।

५. माली, गथु ।

६. ज्यापु, महर्जन, सुवाल, डंगोल, मुनिकार, साप् ।

७. चित्रकार ।

८. तण्डुकार ।

९. नापित, नकर्मी ।

१०. मानन्धर ।

११. श्रेष्ठ, प्रधान ।

१२. कुम्हा, प्रजापति ।

१३. रंजितकार, पी ध्यनिपिं भंब, कारंजित ।

१४. दुई, दली, राजवाहक ।

१५. जोगी धका: कुशले, दर्शनधारी ।

१६. नाय, प्व:, च्यामखल: ।

१७. च्वय् च्वयागु नेवा: बौद्ध समाजया सीमा वन्धनय् ला:पिं मेपिं नेवा:त समाहित याना तयागु जुल ।

प्राचीन नेपालमण्डलया थाय्‌बाय्‌कथं कान्तिपुर, अशोकमण्डप महानगर, सुवर्ण प्रणाली महानगर, मञ्जुपट्टन, स्वयम्भू क्षेत्र, ललितपुर, भक्तपुर, कीर्तिपुर, मध्यपुर, ग्वल, शंखपुर (सक्व), पांगा, शंखु आदि दुथ्याकागु जुल । थ्व थासय् च्वंपि वासिन्दात लजगा: अथवा मेगु हुनिं याना: नेपालमण्डलं पिने विराटनगर, वीरगञ्ज, नेपालगञ्ज, पोखरा, धनकुटा, भोजपुर, पाल्पा आदि थासं थासय् वास यानावयाच्वंपिंत नं नेवा: बौद्ध समाजय् दुथ्याकागु जुल ।

मृत्यु संस्कार

थ्व संसार अनित्य ख: । संसारय् च्वंगु न्ह्यागु वस्तु नं छन्हु मदया वनी । अथेहे संसारय् च्वंगु न्ह्यागुकथंया प्राणीपिं नं छन्हु ला छन्हु मदया हे वनीतिनि । मनू नं थ्व हे स्वभावय् दुने ला: । उकिं मृत्यु जुइगु अवस्था

बांलायेमा धका: सन्पुर्ण्पर्पिनिगु ध्याउना ख: । मृत्यु जुइगु अवस्थाय् बांला:गु चित्त जुर्ला कि मृत्युउपरान्तया अवस्था नं बांलाइगु धका: धयात:गु दु ।

तर चित्त शान्त जुया: मृत्यु जुगु ख: ला मखुला सुना नं छुं धाये फइमखु । अथे नं वया हितचित्त क:घानाच्वंपिन्त ला मृत्यु जुम्हसिया मरण गथे जुल जुइ धैगु खँ ला दइगु हे जुल । बांला:गु अवस्थाय् मृत्यु जुगु ख:सा सुगति लाइ धाइ । बांमला:गु अवस्थाय् मृत्यु जुगु जुसा दुर्गतिइ लाइगु भय जुल । गजागु अवस्थाय् मृत्यु जुल धैगु सिइम्हसियां जक सिइके फइगु जुल । सिइम्ह ला सि हे सित । जि थये अवस्थाय् सिनागु ख: धका: वं धा: वइगु मखुत । अकिं सिइम्हसिया छेँज:पिनि थन दायित्व जु वल । छुं जुया: दुर्गतिइ लानाच्वंगु ख:सा व दुर्गतिं तरे याना: सुगतिइ लाकेगु ज्या यायेमा:गु जुल । थुगु कथंया विधिविधानं युक्तगु नेवा: बौद्ध समाजय् मृत्यु संस्कार नी स्वनात:गु दु । थ्व हे पह:यात नेवा: बौद्ध म्हसीकेगु माध्यम धा:सां छुं पाइगु मखु । प्रस्तुत कार्यपत्रय् "नेवा: बौद्ध समाजय् मृत्यु संस्कारया व्यवस्था" शीर्षक अन्तर्गत थुगु विषयस थम्हं स्यूगु छता निता खँ उपस्थित विद्वतवर्गपिनि न्ह्योने ब्वयाच्वना ।

कार्यपत्रय् फ्यानागु मू उद्देश्य

थ्व कार्यपत्रया उद्देश्य थये ख:-

१. मृत्यु संस्कारया थी थी विधिया अवधारणा (सैद्धान्तिक खँ) फयांफछि न्ह्यब्वयेगु ।

२. मृत्यु संस्कारया थी थी क्रमाकंथ त्व:मफिइक च्वयेगु ।

३. मृत्यु संस्कारया विषय अध्ययन अनुसन्धान याइपिन्त छगू स्रोतया रूपय् न्ह्यचिइकेगु ।

कार्यपत्र च्वयेत छ्यला:गु स्रोत

थ्व कार्यपत्र च्वयेत जिगु अनुभवं यक्वं ज्या ब्यूगु दु । जि थें हे मेपिनिगु अनुभवयात नं सहयोग कयागु दु । जिके दुगु थी थी कथंया पूजाविधि सफुलिइ च्वयात:गु खँत नं दुथ्याकागु दु । अले छापा आखलं छापये जुया पिहांव:गु सफूत नं दु । थुपिं दक्व अनुसूचीया रूपय् तयागु दु ।

कार्यपत्रय् फयाफक्व छुं नं खँ त्वः मफिकेगु निंतिं -

१. छधाः क्वचायेक च्वया ।

२. थ्व क्षेत्रय् अनुभव दुपिं गुरुजुपिं सामूहिक कथं मुंकाः वसपोलपिंत थ्व कार्यपत्र न्यंकाः तनेमाःथाय् तनाः लिकाय् माःथाय् लिकायेगु ज्या जुल ।

३. यें, यल, ख्वप स्वंगू देया गुरुजुपिं व यलया गुरुजुपिं लोटस रिसर्च सेण्टरं व्यवस्था यानाब्यूगु खः । उपिं गुरुजुपिंसं ब्यूगु सुझावयात नं थन दुथ्याकागु जुल । लोटस रिसर्च सेन्टरं कार्यपत्र पूवंकेत यानाब्यूगु छलफलया व्यवस्थां जितः यक्वं सहयोग जूगु दु । थ्व ज्याया निंतिं सेन्टरया दुजःपिं सकसित धन्यवाद दु ।

दाह संस्कार

मानव शरीर पृथ्वीतत्व, जलतत्व, अग्नितत्व, वायुतत्व आदि प्यंगू तत्वयात चतुरमहाभूत धाइ, थुकिपाखें सृजना जुयाच्वंगु जुल । थुजागु मानव शरीरया मृत अवस्थाय् तत् तत्वय् समर्पण यायेगु प्रक्रियायात दाह संस्कार धाइ । मेगु कथं धायेगु खःसा मृत मानव शरीरयात सुनियोजित ढंगं नष्ट याना छ्वयेगु क्रियायात दाह संस्कार धाइ । अन्त्येस्ति नं धाः । नेवाः बौद्ध समाजय् दाह-संस्कार क्रिया थ्व चतुरमहाभूतय् लीन यानाः "यथाभूत"या अवधारणा अनुकरण जूगु खनेदु । द्वपिं थन विचार याना स्वयेवहः जू ।

अग्नि संस्कार

पार्थिव शरीरयात मिइ छ्याः खरानी याना छ्वयेगु क्रिया दाह-संस्कार अन्तर्गत अवलम्बन यानावयाच्वंगु दु । सप्तलक्षण (रत्न) स्वरूप न्हय्का सिंया द्यःने तयातःगु सिंपय् तयाः विधिवत् अग्नि दान बियाः वहे अग्निया माध्यमं पार्थिव शरीरयात दाह यानाछ्वयेगु हे आधिकारिक दाहप्रथा खः । सिइम्ह लास छुं गयें जुयाः संस्कार यायेत उपलब्ध मजूसा सिइम्हया प्रतीक वया जातःयात हे अग्नि-संस्कार विधिवत् याइ । जातः नं मदुसा सिइम्ह मनुखं प्रयोग यायेगु यानातःगु वसः आदियात जूसां अग्नि-संस्कार याइ ।

बाह्य तयाः बाह्य व्यंकं मनाःनिबनय् मृत्यु जुम्ह मिसामचाया अग्नि-संस्कार जुइमखु । बाह्याय् तःगु यासं क्वसं च्वंगु छ्योलिइ गाः म्हुयाः लास गाधय् याइ । मचाब् व्यंकं मनाःनिबनय् मदुम्ह मचायात नं अग्नि-संस्कार वर्जित यानातःगु दु ।

अग्नि-संस्कार यायेगु प्रथा जूसां अग्नि-संस्कार छगू हे जक अन्तिम-संस्कार मखु । दाह-संस्कार मध्ये अग्नि-संस्कार छगू जक खः । छाय्धाःसा अन जलतत्वया भागय्, पृथ्वीतत्वया भागय् अले वायुतत्वया भागय् लीन यायेगु क्रिया ल्यनाच्वंगु हे दनि ।

जल प्रवाह

अग्नि-संस्कारया लिपा मृतकया लास हँग्वालय् परिणत जुइ । हँग्वाः नं परिणत जूगु नौ जुल । थ्व नौयात नं नष्ट यानाछ्वयेगु प्रक्रिया मृत्यु संस्कारय् व्यवस्था यानातःगु दु । हँग्वा नौयात विधिवत् म्हज्यानाः हयंया मिखा कौया म्हुतु तयाः संक्षेपं सिइम्ह मनू धकाः भाःपिया खुसिइ हयाः चुइकाछ्वयेगु विधि सृजना यानातःगु दु । थ्वयात भष्म प्रवाह धाइ । जलतत्वलिसे लीन यायेगु कारणं जल-समाधि नं धाः ।

नेवाः बौद्ध समाज जूसां अग्नि-संस्कार यायेगु संभव मदुगु थासय् नाम मात्र अग्नि-संस्कार यानाः लासयात खुसिइ समर्पण यायेगु यानाः वयाच्वंगु नं दु । उदाहरण कथं पूर्व पहाडया भ्रांगाभ्रोलिया दृष्टान्त कायेफु । अन नेवाः बौद्ध समाजया बस्ती दु । अन सिथं यंकेबलय् दीप अथवा श्मशानय् मयंकुसे पहाडया उच्च उच्च भागय् यंकी । थुगु पहाडया क्वय्या भागं क्वहां वयाच्वंगु ततःधंगु खुसि खः । थन अग्नि दाहया नामं लासया म्हुतुइ धूं छपु च्याका तइ । अले लासयात खुसिइ लाइगु कथं पहाडं कुतका छ्वयाबी ।

अग्नि दाह यायेत विधिवत् दीप मदुगु थासय् अथवा अग्नि दाह यायेत सिँया अभावया कारणं यानाः अजागु थासय् थुगु कथं दाह संस्कार याना वयाच्वंगु जुइमाः ।

पृथ्वीतत्वय् लीन यायेगु

गथे अग्नि-संस्कार अन्तिम संस्कार मखु। अथे हे जल प्रवाह नं अन्तिम संस्कार मखु। अग्नि-संस्कारया अन्तिम अन्तिम चरणाय् "अस्थि" धका: साहा साहालय् च्वंगु मिं न:गु, क्वँय् तुक्रा कायेगु परम्परा दु। थ्व अस्थियात बडा जत्नपूर्वक शुद्ध वस्तुया रूपय् छँ हया: सुनानं मथिइक तयातइ।

थ्व अस्थियात थी थी पर्वय् चाया चैत्य दयेका: चैत्यया गर्भ दुने तया: विधिवत् पूजा भाव याइ। लय् लय् पतिकं तीर्थ तीर्थय् श्राद्ध यायेबलय् थजा:गु ज्या जू। छँ लख चैत्य थायेगु धका: एक लाख संख्याया चैत्य दयेकइ। थ्व लख चैत्य विसर्जन यायेबलय् नं अस्थि मार्जन यायेगु ज्या जू। नमोबुद्ध धका: नम्रा भगवानया समीपय् च्वना: श्राद्ध याइ। थबलय् अस्थिया भाग तया: दयेकुगु पिण्ड थ्व नमो बुद्धचैत्यया गर्भय् दुने स्वथनेगु ज्या यायेमा:। थ्व फुक्क विधियात चाया तत्वय् लीन याना छ्व:गु भावं जुइ। थुकियात अस्ति पुइकेगु धाइ।

बाहा ब्यनके मजुइवं मदुम्ह बाहा व मचाबू ब्यंके मला:निबलय् मदुम्ह मचायात नं खुसिसिथय् भूमिइ गा: म्हुया पृथ्वीतत्वय् तप्यंक लीन यायेगु संस्कार जुइ। थुजाम्ह मचायात गा:मचा धाइ।

वायु प्रवाह

थाय् थासय् थी थी पर्वय् छ्यछ्यं व:गु अस्थिया शेष भागयात अन्तिम संस्कार यायेगु ज्या वायु-प्रवाह ख:। शेष अस्थियात नचुक निना: धू जुइकी। थ्व धू अस्थियात जातमात्रच्व धका: जामाच्व पर्वतय् वना: विधिवत् पूजा याना: फसं पुयेका छवयेगु ज्या जुइ। थ्व विधियात वायुतत्वय् समर्पण यायेगु कथं नालाकया वयाच्वंगु दु।

नेवा: बौद्ध समाजय् छम्ह मनूयात थथे हे प्यथी कथंया दाह संस्कार यायेगु व्यवस्था दु। थ्व प्यंगू कथंया दाह संस्कार यायेमा:सां अग्नि-संस्कारयात प्राथमिकता बियात:गु दु। दकले न्हापां अग्नि-संस्कार याइ अनं लिपा जल-प्रवाह, पृथ्वी-प्रवाह व वायु-प्रवाह याइ। थ्व अग्निदाह संस्कारयात प्राथमिकता बियात:गु क्रिया स्वास्थ्यया दृष्टिकोणं नं उपयुक्त

जू । कीटाणुत दक्व मिइ छ्या वनिगु नुगु कारणं न्वयू छ्रु दूसा अन मेथाय् मेथाय् फैलय् जुयाविनिगु खँ मद् । आर्थिक दृष्टिकोणं म्वयेबलय् नं थ्व क्रिया पायछि जू । जर्मनय् गा: म्हुया चा ल्हाकंगु नुमा जर्मन न्यायेत हे धेबा माल । सिइपिं दक्वसित थथे जर्मनय् तयेगु अवस्थाय् म्वानाच्वपिं मनूत हे च्वनेत थाय् दइमखु जुइ । गा:–मचा अर्थात् बुइ धुनेवं मचाव् व्यंके मला:निबलय् सित धा:सा जक बँय् गा: म्हुया: दुत स्वनिगु ख: । अन बाहान:पिं व्यंके न्ह्य: सित धा:सा अजापिन्त जक गा: म्हुया संस्कार यायेगु जुयाच्वंगु दु । यजागु घटना म्हो हे जक जुइ । अकिं नेवा: बौद्ध समाजय् अग्नि दाह संस्कार यायेगु क्रिया सकतां पायछि जू ।

दाह संस्कारय् संस्थागत व्यवस्था

मृत्यु निश्चित ख:, ध्रुव सत्य ख: । अकिं मनू सिइधुंका लासयात विधिवत् मदयेका छ्वयेगु ज्या याये मा: । थजा:गु ज्या याक:बुक:नं जुइगु मखु । छँ ज:पिं थ: स्यान्याम्ह मृत्यु जूगुयात आकाशं वज्र कुतुव:गु थें फयां फये मफुगु दु:ख अफशोचया भुमरीइ दुनाच्वनी । थये धैर्य हे धारण यायेगु अवस्थाय् मदुपिंसं सिइम्हसियागु लासयात गये याना: नाश याना छ्वये फइ ? थ्व संभव दुगु खँ मखु । थजा:गु अफशोचया खँ न्ह्याम्हसितं न्ह्यागु छँ नं छन्हु मखु छन्हु ला: वइगु अवश्य ख: । अकिं सहयोगया भावना दयेका: ज्या न्हंकेगु निंतिं न्ह्याबलेस नं ज्याखेलय् वयेकिगु कथं संस्थागतया अवधारणा ब्वलंकात:गु दु । थ्व छगू नेवा: बौद्ध समाजया विशेषता ख: । थन थ्व विषयय् चर्चा यायेबह: जू ।

गुँ व्यवस्था

सिइम्ह लासयात छँनिसें मा:गु कथं ज्या याना: दीपय् यंका: छ्वयेका छ्वयेगु व भष्म प्रवाह तकं यायेगु ज्याया भारा काइगु छगू ब्यागलंया व्यवस्था दु । थथे व्यवस्थायाइपिंत गुँ धाइ । गुँया व्यवस्था प्राचीन ख: । गुँ धका: ज्यापू पुचलय् दुने छ्यी ब्यागलं कथंया समाज दु । गुँ समाजयात वार्षिक शुल्क कथं खाद्यान्न व धिबा दँय् दँसं बिया च्वनेमा: । अले थथे सित तन जुइगु बखतय् विशेष शुल्क पटके पुँलेमा: । थथे वार्षिक शुल्क व विशेष पटके शुल्क मुना:व:गु आयस्तां थ्व गुँ पुच:या ज्या सञ्चालन जुया च्वनिगु ख: ।

गौं समाजं देवं फायेकेगु, सिथं यकेगु, श्मशानय् सिइम्ह छवयेकेगु, मुकेगु, भष्म प्रवाह यायेगु आदि इत्यादि सकतां ज्या याः । सिइथाय् दुगु व्यवस्था अनुसार थ्व ज्या थप घट नं जू ।

सिइगुथि, सनागुथि आदि विकास जुया वःलिसे गौं समाजया ज्या म्हो जुजुं वःगु दु । थौं कन्हे सिइगुथिया सनागुथिया विकास व विस्तार जुयावःगु दु । अले गौंसमाजय् नं थजाःगु लजगाःया ज्याय् गौं समाजया न्हूगु पुस्तापिनि चासो कम जुजुं वःगु कारणं गौंया ज्या नगण्य धायेमाः ।

सनागुथि

थवं थः मिले चुले जुयाः सहकारिता भावनाय् सिइबलय् विधिवत् व्यवस्थित कयं हाली ग्वाहाली यायेगु कयं स्वनातःगु पुचःयात सनागुथि धाइ । सिइम्ह मनूया लासयात श्मशानय् तक यंकाबिइत माःगु ज्या दक्वं याना बिइगु तकं थी थी स्तरया सनागुथि दु । थुकिया संचालक गुथियारपिसं याइ ।

सनागुथिइ गुथियारतय् पालंपाः यानाः गुथि न्यायेकेगु व गुथिया सिइ उययेे यायेबलय् यायेमाःगु ज्या नं थःपिनि दथुइ इनाः इनाः (श्रम विभाजन) जुइ ।

सु क्वबिइगु, भाजं क्वबिइगु, सिइ क्वबिइगु, कूताः दयेकेगु आदि इत्यादि मुख्य मुख्य ज्या नं पाः कयं गुथियारतय् दथुइ स्वतः व्यवस्था जुयाच्वनी ।

सिइगुथि

सनागुथि धालकि सिइम्ह दीपय् तयाः मि मतःतलय् यायेगु ज्या तक सीमित जुइ । सिइम्ह लासयात दाह संस्कार धाःसा याइमखु । सिइगुथि जुलकि सनागुथि स्वयाः नं छगू तगिं च्वय्यागु जुल । अर्थात सिइगुथिया व्यवस्थाय् सिइम्ह उना छवयेगु, मुकेगु अर्थात् उना छवयेगु ज्या ल्यं मदयेक क्वचायेकेगु, नौ(भष्म)या म्ह ज्यानाः खुसिइ प्रवाह यायेगु आदि तकं यायेगु जुइ ।

सिइगुथि व सनागुथि न्हापंचाप याना: आर्थिक व्यवस्था याइगु चलन दु । आ: थको थासय् म्थार्यी कथंया आर्थिक कोष दयेका हःगु दु । दँय् दँसं अथवा दच्छिया निक्व: गुथि न्यायेका: गुथियान सक्रगता व व्यवस्थित रूपं सञ्चालन याना वयाच्वंगु दु ।

विचा:गुथि

सिइम्हसियागु छेंय् वना: छेँज:पिन्त सान्त्वना बियेगु कथंया गुथि नं दु । थ: स्यान्या:हापिं सुं मन्त धायेव थ:गु गुथियाके विचा: वनेत ग्वाहाली का: वनी । अले गुथिया गुथियारत मुना: सान्त्वना ब्यूवनेगु ज्या जुइ । थजा:गु ज्या दीपया ज्या सिधयेका: सतिकुन्हु सुय न्हापां सकलें मुनावनेगु चलन दु । गनं गनं सिइगुथि व सनागुथिं थजा:गु ज्या नं या: ।

जात: संस्कार

नेवा: बौद्ध समाजय् जात:या व्यवस्था दु । जातलय् बूगु सम्बत् सूर्य उत्तरायण दक्षिणायन, ऋतु, महिना, पक्ष, तिथि, नक्षत्र, योग, वार आदि उल्लेख याना: अकिया आधारय् जन्म जूगु अवस्थाय् ग्रह नक्षत्रया स्थिति, अले थकिया लिधंसाय् राशि, स्वामी, योनि, शत्रुयोनि, आदि, मध्य, अन्त्य नाडी, अष्ट योगिनी दशा आदिया स्थिति च्वयात:गु दइ । ज्योतिष शास्त्रीतपाखें च्वकात:गु थजा:गु विवरण जन्म पत्रिका वा जातलय् दइ । थ्व जात:यात अन्नप्राशन याइबलय् इच्छाभुइ तया: मचायात विधिवत् ल:ल्हानाबिइगु याइ । दिन दशा भिं मभिं गये ख: धका: बेला बखतय् ज्योतिषयात क्यना: दशा फायेकेगु ज्या याइ । गैर बौद्ध क्षेत्रय् नं जात:या संस्कृति दु । थ्वयात खय् भाषं चिन्हा धाइ ।

जात: धैगु मनूया किपा वा प्रतीक ख: धका: च्वय् न्हयथनागु दु । मनू मदुगु जात:या छुं महत्व मदु । मनू मदुगु जात: नं निष्प्राण समान ख: । अकिं थजा:गु अवस्थाय् जात:यात तयातयेगु छुं औचित्य मदु । अर्थात् जात: धैगु मनू समान ख: । अकिं मनू सितकि जात: नं सिइगु हे बराबर जुल ।

अकिं जात:यात नं सिइम्ह मनूया कपालय् चिनाः श्मशानय् दाहसंस्कार यानाछवइ। सिथं यंके पूर्व ज्याया परिच्छेदय् उल्लेख जूगु दुखापिकां तियेके धैगु खण्डय् थ्व जातः संस्कारया विषयय् उल्लेख यानातयागु दु।

लास परदेशय् संस्कार

मन् गबलय् सिइ, गन सिइ, थ्व सुनां नं धायेमफु। "सिइ म्वाइ सुनां धायेफु" धैगु उखान हे दु। न्हापा न्हापा थें मनूतय्गु चहलपहल (:यखभ्रूभलत) प्रायः शून्यगु अवस्था नं थौं कन्हय् मखु। बन्जाया व्यवसायय् न्हापा नं मनूत परदेशय् अखे थुखें वनेगु याः। थौंकन्हय् आधुनिक यातायात व सञ्चारया युगय् थजा:गु वये वनेगु थितुं थिइक अप्वः जू। अकिं जन्म जूगु अर्थात् बूगु छेंय् हे सिइगु अर्थात् मरण जुइगु धैगु जुइमा:गु मदु। परदेशय् हे मृत्यु जुयाः अखे हे दाह संस्कार जूगु घटनात नं यक्व दु।

तर जातः मन् गन गन वन, अन अन घानाजुइगु वस्तु धा:सा मखु। अकिं मनूया सीम्ह जक दाह संस्कार जुयाः जातः संस्कार मजूगु अवस्था यक्वं दु। थजा:गु अवस्थाय् छेंय् जात:यात विधिवत् दाह संस्कार याइ।

अथे धैगु जात:यात विधिवत् देवं फायेका, दुखापिकां तियेका, सिथं यंकइ। कूता:या पलिसा धकिइ जातः तयायंकी, बाजं नं तइमखु। मेगु विधिवत क्रिया पूवंका अग्नि दाह याइ। सिइम्ह मनूयात गथे गथे याये मा:गु खः व दक्व विधि पुरा याइ।

लास अत्तापत्ता मदुगु अवस्थाय् गबलें गबलें ला मनूया लास हे अत्तापत्ता मदयेक च्वनी। मृत्यु जुयाः युद्ध भूमिइ मदुगु, भोखाय् ल्वयाः ल्हानाः लास अन थन मदयेक जुयावंगु, खुसिं चुइकायंकुगु आदि इत्यादि अवस्था कल्पना यायेबहः जू। थये अत्तापत्ता मदयेक अखे वं थखे वं मदयेक सिना तनावंपि मनूतय्गु अवस्थाय् गुलिखे वर्ष तक लं च्वना:लि लिमथ्यंपिं मनूतय्गु संस्कार नं जात:या माध्यमं दाह संस्कार यायेगु परम्परा दु।

थ्व जातःया संस्कार न मनतयगु दुर्गतिपार्खें मोक्ष जुयाः सुगति छवयेगु विधियात त्वःर्मफिकेगु नेवाःतयगु संस्कार च्वछायेबहःगु खः । ल्हासा वनाच्वंम्ह सुरतवज्र सित धकाः सीपौ वःगु आधारय् थन छ्यँय् दाह संस्कार क्रिया कर्म जूगु धाइ । सम्भवतः अबलय् नं थथे हे जातःयात संस्कार याःगु खइ ।

उत्क्रान्ति क्रिया

सिइगु अवस्थाय् सिइम्हसिया चित्तया स्वभाव गथे जुल अथे हे मरणोपरान्त भोग याये माली धैगु बौद्ध दर्शनया मान्यता दुगु जुल । सिइम्हसिया जिगु चित्तया थ्व अवस्थाय् सिनागु खः धकाः धाः वइगु खँ द हे मदु । अकिं सिइम्हसिया छँ जःपिन्सं सिइम्हसिया सुगति लाकेगु कयं माःगु तक ज्या याइगु बौद्ध समाजया धर्म जुयाच्वन ।

थ्व हे धर्मय् सिइम्हसियागु हंस हानं छक्वः लित हयाः म्हय् दुने तयेगु अले विधि विधान पुवंकाः सिइम्हसिया चित्तय् छु कयंया मभिं मदयेक हानं सिका तुं छवयेगु ज्या दुसा गुलि बांलाः जुइ । थ्वयात विधि व्यवहारय् हयेगु विधानयात उत्क्रान्ति क्रिया धाइ । उत्क्रान्ति क्रिया वज्राचार्य, शाक्य व उदाय समाजय् जक दु । थुलि समाजय् नं दीक्षा दुपिं जूसा जक याये जिउ धाइ । तर थ्व विधि असाध्य दुर्लभगु खः । थकिया शील आचार संहिता यक्वं दु । आः अथे उत्क्रान्ति क्रियाया योग साधना कयातःपिं गुरु पुरोहित नं म्हो जुया वनाच्वंगु दु । आःया अवस्थाय् विहारया थायपा जुल, अथवा समाजया नायः थकालि जुयाः मृत्यु जूपिन्त जक अनिवार्य कयं थ्व विधि जुयाच्वंगु खनेदु ।

उत्क्रान्ति क्रिया याइपिन्त मन् सिइधुकुंसा नं थकिया घोषणा जुइगु कथं छुं हे ज्या जुइ मखु । गुथियार परचक्र आदि सुइतं सिइके बिइमखु । सिइगु अबस्थाय् ख्वयेगु ज्या तकं वर्जित यानातःगु दु । थन सिइगु हे मखुनि धैगु भावना खः ।

गुरु पुरोहित वइ, मृत्यु अवस्था स्वइ । सिइम्हसित चिकं क्वाः तयाः मुलिपतिं (वज्रासन, पद्मासन नं धाः) थ्याकाः फेतुके ज्या जुइ । अले ग्व मतुके कथं छथाय् लिधंका तइ । चसुप्वालय् व उखेथुखे सँ खाकेगु ज्या

जुइ । सँ खाकुगु थासय् रक्तचन्दन चूलाः पाकेगु ज्या जुइ । दीक्षाया लं भ्वत फिकेगु जुइ । यःमू (पूजाबलय् छ्यलातःगु वहःयागु मिखा) तकं तिकेगु जुइ ।

विधि विधान कथं पञ्चशाली वज्रवाराही मण्डल, धौपतीं, सुकुन्दा, कुण्डधारा १ गः चाया अंप ४ गः आदि तकं स्थापना यानाः कोतः ज्वलं सहित तयाः पूजा जुइ । पूजाया भ्रवलय् मृतकया हंस गुरु पुरोहितं सःता कायेगु ज्या जुइ । न्हापा न्हापा थथे सिइम्हसिके कारोबारया खँतकं न्यने कनेगु ज्या जू धाइ । विधि दक्वं क्वचालकि पूजा विसर्जन यानाः मःमाःगु ज्या सिधयेकी ।

थजाःगु ज्या क्वचालकि अले विधिवत् ख्वयेमाःपिं ख्वयाः मृत्युया प्राकृतिक सूचं बिइ । थनं लिपातिनि औपचारिक रूपं सिइगु धकाः घोषणा जुइ ।

उत्क्रान्ति क्रिया जूपिन्त खाइबःसिमाया सिँयागु खतय् तयाः थाय्पा जूसा छत्रं कुइकाः जात्रा यानाः दीपय् यंकेगु याइ । थथे सिइम्ह मिसाम्ह जूसा खतय् तइमखु । वयात चिकं थाकाः क्वाः बियाः हानं ग्वतुकाः कुतालय् तयाः सिथं यकेगु याइ ।

अनं लिपा गुथियारतय्त धायेगु निसें कयाः सिथं यंके पूर्वया ज्या सकतां उयेतुं खः । थथे सिथं यंकेबलय् काहा बाजा अनिवार्य यानातःगु दु । सिइम्हया नीगु वसःयागु ३ प्वाः महादीप दयेकी । थुकियात पुलुपुलु धाइ । थ्व महादीप दयेकाः ज्वनावनीपिन्त नं पुलुपुलु हे धाइ । पुलुपुलु न्हापा अनिवार्य जूसां थजाःगु ज्या याःपिं न्हनावने धुंकल ।

शव यात्रा

दकले न्हापां बाजं खलः वनी । अकिइ नं काहा भुजानिं न्हापा च्वनी । काहाबाजंयात जयतूर्ज्य, इन्द्रबाजं आदि नं धाः । काहा बाजं धैगु ताहाकःगु पुइगु बाजं खः । थ्व बाजं पुयेगुया अर्थ देवराज इन्द्रयात सूचं बिइगु खः । अकिं थ्व बाजं पुलकि स्वर्गय् राज यानाच्वंम्ह द्यःतय् नं जुजु इन्द्र स्वः मवसे मगाः धैगु खँ दु ।[1] थ्व बाजं तयाः सिथं यंकुम्ह मनू स्वर्गय् बास लाइ धैगु

१ *मदन सेन वज्राचार्य, नेवाः बौद्ध संस्कृतिइ लोक बाजा, नेपाल मण्डलया बौद्ध संस्कृति सम्मेलन : छगू प्रतिवेदन, ११११, पृ.३२३ ।*

अवधारणा दु । काह्ना बाजं धुंका: अनंलि र्तिनि नायबाजं च्वनी । नायबाजं धका: नार्याखि व भ्कयार्ली दइ । यजा:गु बाजं फरमायस कयं म्ह्यायमचातयसं नं तयेगु याइ । थ्व सीबाजं जोर याये मज्यु बिजोर खाकेमा: । नायबाजं सिइबलय् थायेमा:गु ताल व बोंलि वयेका लँ दुच्छि या यांवनी । गनं गनं विशेष थासय् थ्यनिबलय् बोल पाकेमा:गु नं दु । अजा: थाय् बोल पाका: बाजं थाना वनी । बाजंया ताल व बोलिं तापाकं च्वंपिन्सं नं थ्व सियं ह:गु बाजं ख: धका: सिइकाकायेफु । थ्व बाजंया ताल व बोंलिया विशेषता हे थ्व जुल । सीबाजं थाइगुयात "तुं छ्यॉय्, पाकुं छ्यॉय्" धाइ ।

बापां दायेका धका: दुवातय् दुवातय् अयवा द्य:त दुगु थासय् पुलु टुक्राय्, वा: फिप्, अवीर व धिवा नं ततं वनी । यये याइपिन्त भुजं धाइ । दुवा: पतिकं ता: क्वछुका: थायेगु याइ । उकिं मेबलय् क्वछुका: ता: थायेमत्य: धाइ । खुसिइ थ्यनकि बाजं खुसि पारी वनेगु वर्जित यानात:गु दु । वारीइ हे च्वना: मि तये सिमध:तलय् बाजं थायेगु दिकी मखु । सिइम्हयात मि तयेत तिंप्वा: ज्वना: चा:हूगु खन कि मेकयं बाजं थाना: थायेगु दिकाछ्वइ ।

बाजं लिउने पुलुपुलु च्याकावनिपिसं पुलुपुलु ज्वनावनी । यजा:गु पुलुपुलु छग् जक दइ मखु । स्वंग् तयेगु चलन दु ।

सु क्वबीपिं, भाजं क्वबीपिं, वा ह्वलीपिं, ताय् अबिर धेवा ह्वलीपिं, जिलाजंपिं, धुँ ज्वना: दुर्गतिपरिशोधन पाठ याइपिं गुरुजनपिं धुंका: थन न्याम्ह कुण्डाला धारा लँज्व:छि हायेका वनिपिं च्वनी । मितइम्ह सियां लुँया कुण्डाला हायेका वनी । व न्याम्ह मध्य् दकले लिपा च्वनी । कुण्डालाय् कुसुं दुगु ल: थनिगु ख: । थ्वया न्हयो मेपिं प्यम्ह क्वजि कयं न्हापालाक च्वना: चाया अपंया धारा हायेका वनी । थ्व न्याम्ह बाहेक मेपिं ख्वयावनिपिं सिइम्हया लिउने च्वनी । थये वनिपिनि धोतिं चिना वनेगु याना वयाच्वंगु दु ।

थन दीपय् थ्यंका: खुसि सियय् तया: ल: त्वंकेगु लिक्वकिला पिण्ड अजा:गु ज्या जुइमखु । तप्यंक दीपय् यंका: होम कुण्ड सहित दयेकात:गु सिपँय् तइ ।

उत्क्रान्ति क्रिया कथं थन होम विधि जुइ । होम यायेबलय् छ्यलिगु गु, वज्र, सुलुपा: चत्वा आदि दक्वं खाइबसिमा:या सिँयागु दयेकी । होमय् अग्नि स्थापना याइबलय् जज्ञय् मि तये थासय् मृतकया देहय् मि तयेगु ज्या जुइ । मि तइबलय् नं ल: धा: तइबलय् थें स्वचा: न्ह्य: कथं व स्वचा: अ:कथं चा:हुयेका: मि तयेगु याइ ।

दाह संस्कार यायेगु क्रिया सिध: मध: जूबलय् साहा साहा पतिकंयागु भष्म क्वँय् प्रमाण मात्रा कथं मुनेगु जुइ । थ्वयात अस्थि कायेगु धाइ । अन्तक्रियाया विधिइ धा:सा थ्व अस्थि कायेमा:गु अनिवार्य जुल ।

मुकेगु

शरीरया दक्वं भाग भष्म जुइक छ्व:गु ख: मखु स्वयेगु ज्या जुइ । दक्वं भष्म जूगु पक्का जुलकि ल: तया: ग्वानाच्वंगु मि स्यायेगु जुइ । उत्क्रान्ति क्रिया भ्क्वलय् थ्व हेँगवा: नौ आदि फुक्क दीपय् तुं मुंका: भेगतं त्वपुंया थकिइ । प्यन्हुलिपा नौ चुयेकेगु भष्म प्रवाह अथवा नौ चुइकेगु ज्या जुइ ।

प्यन्हु तक भष्म भ्यगतं त्वपुया: दीपय् तयातइ । प्यन्हु कुन्हु थ्व नौयात नं भष्म यायेमा: । अकिं धकिं छपातय् थ्व नौयात ग्वतुलाच्वंम्ह मनूया मूर्ति आकार वयेका: म्ह ज्याइ । मिखाया कथं हयं तइ । म्हुतुया कथं कौ तइ । थ्व मूर्तियात आ: अग्निं भष्म याये फइमखु । अले जल प्रवाह याना: भष्म याना छ्वयेगु कथं खुसिइ हया: चुइकाछ्वइ । आ: शरीरया शेष भाग नौ तकं बिलीन जुयावन । थ्वयात मुकेगु व नौ चुइकेगु नं धा: ।

भगवान बुद्धया शरीर दक्वं नौ मजू । अस्थिधातु तू पायग्व: च्वकि पायग्व: मू पायग्व: जुया: गुलि गुलि चिनावन धाइ ।[२] थथे जुइगु सिद्ध पुरूषपिनिगु लक्षण ख: धाइ ।

क्रिया च्वनिगु

मि त:म्हसित मोल्हुका: धोति चिका: सुनानं मथिइक छेँय् लित हइ । च्वकाबजि आदि तया: बलिं पिया: दुकाइ । सुनानं मथिइक छेलिइया छग् थासय् तइ । लासाय् द्यने मजिउ धका: सु लाना: अकिया द्य:ने छ्व: जक

२. भिक्षु अमृतानन्द, संक्षिप्त बुद्ध-जीवनी, (काठमाडौं : आनन्दकुटी विहार, वि.सं. २०५०) पृ.१४१ ।

काप: तया: च्वनी। न्हि छ:छा: नइ। य:म्ह त् अथवा पासा च्वंम्हसिनं जा थुइका नकेगु याइ। दमञ्यं तलय् यये हे च्वनी।

दशपिण्ड विधान

थ्व क्रिया अन्त्येष्टि क्रियाय् मयासें मगा:गु यानात:गु जुल। सुथय् सुथय् खुसिइ वना: दशपिण्ड ययेगु ज्या जुइ। थ्वकिया विस्तृत विवरण श्राद्ध खण्डय् च्वयागु दु।

बाखं कनेगु ज्या

न्हिनय् न्हिनय् संसार धैगु अनित्य ख: धैगु कयंया बाखं गुरु पुरोहित वया: कं वयेगु ज्या जुइ। थुबलय् 'बुद्धोक्त संसारमय' या बाखं कनिगु ख:।

न्ह्यन्हु दुकुन्हु भष्म चैत्य दयेकेगु

थ्व कुन्हु दूब्यंके न्ह्य: सुथय् अस्थि तया: दीपया न्ह्योने खुसिइ कचिअपाया चैत्य दयेकी। थ्वयात भष्म चैत्य धाइ। थ्व चैत्ययात प्राणप्रतिष्ठा तकं ज्या याना: होम याइ। थनं लिपा दूब्यंकेगु ज्या जुइ। दूब्यंके सिधयेव होमादि कर्म पिण्ड आदि ज्या जुइ। मरी भू कुलाभू समेत जुइ। लोकोत्तर पुजा जुइ। शेष बलितकं ज्या जुइ। चर्यागीत जुइ तर थन शेषबलिइ नृत्य धा:सा जुइमखु।

बहनी दक्व ज्या सिधलकि तीर्थय् वना: जा:प्व: खायेगु ज्या यायेमा:। थथे क्रिया यायेबलय् कन्हे कुन्हु निमोह धका: याये मा:गु मदु।

न्यापा: मण्डल

स्वलाया क्रिया याये न्हय: पञ्च ध्यानी बुद्धया छम्ह पतिकं छपा: मन्द: याना: न्यापा: मन्द: च्वकेगु ज्या जुइ। न्हिया न्हियं अक्षोभ्य समाधि विधि कथं हस्तमुद्रा सहित पूजा जुइ। थन अस्थि सिलेगु विधिकथं नं पूजा जुइ।

लख चैत्य

एक लाखया हिसाबं चाया चैत्य थायेगु ज्यायात लख चैत्य थायेगु धाइ। चैत्य दयेकेत चा कायेगु नं पूजाविधि दु। पूजाविधि कथं विधिवत् चा

कायेगु थासय् पूजा याना: वह:या कू व लुँया कुलि चा पाला कायेगु याइ । अनंलि न्हिया न्हिं दक्व छँज:पिं च्वना: मनसे शूची निची याना: द्य: थायेगु ज्या जुइ । चैत्य दयेके सिमध:तलय् छा: लाभा प्याज गोलभेडा मुस् आदि भक्ष यायेगु वर्जित याना त:गु दु । लख चैत्य प्रतिष्ठा याना: लिपा खुसिइ यंका: चुइका छ्वयेगु जुइ ।

मृत्यु संस्कारय् पंया भूमिका व अर्थ

सिइम्ह श्मशानय् तक यंकेगु ज्वलंयात कूता: धाइ । उत्क्रान्तिक्रिया या:सा खतय् तया: यंकइ, कूता: म्वाल । मिसाम्ह जूसा उत्क्रान्तिक्रिया जूसां खतय् तइमखु, कूता: हे छ्यली । मिजंम्ह जूसा कूता:या सट्टा खतय् तया: सियं यंकइ ।

कूता: पंयागु दयेकी । कूता: सजये यायेत ध्वाँय् आदि दयेकेत तिंकथि छ्यली । तिं धइगु नं पंया प्रजाति हे ख: । संक्षेपय् कूता:(ध्वाँय् नाप) दयेकेत पं व पंया सामान छ्यलिगु ख: । पं धइगु छगू कथंया सिमा जुल । जमिनं थाहां वया: छुंभचा लिपा अन गथि थेंजागु स्वापू दइ । वहे स्वापूया गथिं हानं च्वय् चुलि थाहां वइ । एवं प्रकारं आकाशमुखी जुया थाहां वनी ।

पंयात संस्कृत भाषाय् "वंश" धाइ । "वंश" निरन्तरताया प्रतीक ख: । छगू वंश फुना: मेगु वंश प्रारम्भ जुयाच्वनी । वंशया आदि नं मदु अन्त नं मदु । ध्वदुके थाकु । थन थ्व खँ जाति विशेषतापरक मखु । जाति विशेषताया वंश केवल मनूतय्गु भावनामयी जक खँ ख: । संज्ञावाचक जक ख: । मानव जातिया पुरूषपाखेया आधारय् वंश परम्परा उल्लेख यानाच्वनागु ख: । सिइम्ह मनूयात पंया कूतालय् तयेगुया अर्थ नं छगू "वंश" फुत मेगु "वंश" प्रारम्भ जुल धका: संकेत ख: । चन्द्रकीर्तिजुयागु प्रदीपोद्योतनय् थथे श्लोक ब्वनेदु :-

"वंशस्तदभवदा भाति रागादि प्रसवान्वितम् ।
आलोकाभास विज्ञानमुपाय इति संज्ञितम् ॥"

भावार्थ : छगू इच्छा पुरा जुयेवं मेगु इच्छा सृजना जुया वइगु नियम ख: । थ्व नियम पंमा गये ख: अये हे ख: धका: तुलना यानात:गु जुल ।

थ्व श्लोकयात पं. दिव्यवज्र वज्राचार्यजं कुल परम्परा न्हयाकेगु "वंश" लिसे स्वापू तया बिया बिज्याग् अर्थ थथे ख: - "उपाय धका: धयात:गु आलोकया आभास जुयाच्वंगु विज्ञानय् राग आदि उत्पन्न जुयाच्वंगुलिं व विज्ञान वंशयात (कुलपरम्परा) त्यवा बियाच्वंम्ह थें आभास वयाच्वन।"

पंयागु थजा:गु प्रकृतिया प्रतीक स्वरूप सिथं यकेगु कला: दयेकेत पंयात छ्यलाच्वंगु ख:। कुतालय् जवं खवं सजय् यायेत दयेकेगु ध्वाँय् नं तिंकथि प्रयोगय् हइ। तिंकथि धैगु नं विचय् विचय् गौ गाथि दया: पंया हे आकारया ख:। तिंकथि पंया प्रजातिया रूप ख:। खतय् तया: सिथं यकेत दयेकिगु खत धा:सा पं छ्यलिगु मखु। अयनं खतय् प्यकुनेसं तइगु ध्वाँय् दयेकेत व धा:सा तिंकथि हे प्रयोग जुइगु ख:। ख: क्वबुइत नं पं मा:। अकिं पंया प्रत्यक्ष अथवा अप्रत्यक्ष रूपय् पंया थाय् ग्यसुलंक खनेदु।

गुरु वज्राचार्यपिनि षोडश लाश्या धका: भाव नृत्य याइबलय् "वज्रवंशे त्राँ" धका: धया: वंश परम्परायात सम्मान यानात:गु खँ नं यन लुमंकेबह: ज्।

श्राद्ध कर्म

"श्रद्धा व विश्वास" जगत संसारया मेगु नां ख:। श्रद्धा व विश्वासय् थ्व संसार न्हयानाच्वंगु दु। श्रद्धा व विश्वास बांला: जुतलय् संसार नं बांलानाच्वनी। श्रद्धा व विश्वासय् कुंखिने मा:लिसे संसारय् विकृति नं वइगु ख:। अले थवं थ: दथुइ ल्वापु थया: आरोप प्रत्यारोप जुइगु ख:। थ्व ल्वापुया चरमोत्कृष्ट अवस्थाय् हातहतियार अस्त्र शस्त्र नं छ्यले माला: रक्तपात तकं जुइगु ख:।

मृत्यु पश्चात् जुइगु संस्कार नं श्रद्धा व विश्वासय् हे दिनाच्वंगु दु। मृत्यु पश्चात् मृतक दुर्गतिइ मलायेमा, दु:ख मोचन जुयेमा, मृत्यु जूम्हसित छुं कथंया दु:ख मजुयेमा, सुखावती भुवनय् वास लायेमा, मोक्षपद लायेमा आदि आदि खँय् श्रद्धा व विश्वासय् अनेक संस्कार कर्मया उल्लेख जुयाच्वंगु धल: दु। अकिइ मध्यय् श्राद्ध नं छगू संस्कार ख:। मृत्यु जुया: दागवति बिइन्ह्य: याइगु लिक्वकिला (क्रिया) पिण्ड, घ:सूया श्राद्ध, मृत्यु जूसां निसें भिन्हुतक न्हिंन्हिं याइगु दशपिण्ड श्राद्ध, लयलय् पतिकं याइगु श्राद्ध, लत्या श्राद्ध

षोडशपिण्ड, स्वला, खुला, दाँकला, निदँया तिथि धकाः याइगु श्राद्ध, अले वर्ष पतिकं याइगु वार्षिकी श्राद्ध आदि दक्वं क्रिया श्रद्धा व विश्वास हे खः।

दिवंगत माँबौपिन्त श्रद्धा भाव यायेगु खँ भगवान बुद्धया जीवन कालय् नं दु। पूर्व पश्चिम दक्षिण उत्तर च्वय् क्वय् स्वयाः सुथ न्हापां मोल्हुया नमस्कार याना च्वनिम्ह सिगाल धैम्ह छम्ह युवकयात थ्व विषयय् ब्यूगु अर्ति उपदेश सिगालवाद सूत्र धकाः न्यने ब्वनेदु। थःत जन्म बियाः ब्वलंका थकुपिं थः माँ बौयात श्रद्धा भाव तयाः पूर्व दिशापाखे स्वयाः न्हिथं सुथय् नमस्कार यायेमाः धकाः सूत्रय् च्वयातःगु जुल। दिवंगत माँबौपिनिगु थाय् पूर्व दिशा जुल। अकिं पूर्व दिशाय् नमस्कार यायेगु खः। इपिं पुलावने धुंकुपिं जूगुलिं नं इमित पूर्वगम धाइ।

भगवान् बुद्ध नं दिवंगत जुइधुंकुम्ह थः मां मायादेवीयात तरे यायेत वसपोल स्वयं अन स्वर्गय् बिज्याना: अभिधर्मया खँ कनाः बिज्यात धैगु साहित्यय् ब्वनेदु।

मनूतयसं थःगु कर्मया फल भोग यायेमाः धैगु बौद्ध दर्शनया मू खँ जुल। मृतकं याःगु कर्मया फल नं व मृतकं म्वाना च्वंबलय् भोग याये मखनाः छुं बाकी दनिसा सिइधुंकाः जूसां भोग यायेमाः धैगु बौद्ध अवधारणा खः। बांलाःगु कर्म जूसा बांलाःगु फल भोग याये दइ। बांमलाःगु कर्म जूसा बांमलाःगु हे फल भोग यायेमाः। थ्वयात थन क्रमशः सुगति व दुर्गति धाये। सुगति वंगु जूसा ला अन छुं समस्या मदु धाये। दुर्गति वनाच्वंगु जूसा ला दुर्गतिं मोचन यायेगु उपाय ला याये माःगु खनेदत। मृतकया थःथिति काय् म्ह्याय् दाजु किजा आदिपिनिगु मृतकयात दुर्गतिं मुक्त यायेगु कर्तव्य नं खः।

थकिया उपाय नं दु। बौद्ध दर्शनया छगू अवधारणा थ्व नं खः कि थम्हं यानागु पुण्यया प्रभाव मेपिन्त लाके जिउ। थ्वयात पुण्य संभार यायेगु अले व पुण्य थः यःपिन्त लाः वनेमाः धका आशिका यायेगु। थथे आशिका जीवित मनूतयत नं छवये जिउ। दिवंगत जुइ धुंकुपिन्त नं छवये जिउ। थ्वयात पुण्यानुमोदना धायेगु याः। मृतकया नामं पुण्यानुमोदना यायेबलय् व पुण्यया लाभ मृतकयात लाइगु जुल। मृतक दुर्गति च्वना च्वंगु जूसा दुर्गति पाखें याकनं मोचन जुइ धैगु बौद्ध अवधारणा खः। थजागु विषय खुद्दकनिकायया

थी थी सूत्रय् न्ह्यथनात:गु दु । थ्व हे अवधारणाया लिधंसाय् मृतकया नामं थी थी कथंया श्राद्ध यायेगु संस्कृति न्ह्याना वयाच्वंगु दु ।

श्रद्धा धैगु सन्मान नं खः । श्रद्धा धैगु दान खः । श्रद्धाञ्जलि नं धाः । श्रद्धादान पूजा नं खः । श्रद्धादानया पर्यायकथं श्राद्ध धयाहल । दिवंगतपिन्त व श्राद्ध धैगु थः मां बौया वंश लुमंकेगु उचित नं । छायधाःसा थः नं वहे वंशया अंश खः । श्राद्ध याइबलय् अर्कि दिवंगत मां बौ नापं प्यंगू पुस्ताया लुमंति जुयाः पूजाभाव, श्रद्धाञ्जलि, श्रद्धादान आदि जुयाच्वनी ।

बौया श्राद्ध जूसा १. बौ (स्वपिता) २. बौया नं बौ (पितामह, बाज्या), ३. बौया नं बाज्या (प्रपितामह, तापाबाज्या) व ४. बौया नं तापा बाज्या (वृद्धपितामह, तापाबाज्याया नं बौ) नापं यानाः प्यंगू पुस्ताया नामं विधिवत् पूजा जुइ । अले श्राद्ध याइम्ह नापं न्यागू[3] पुस्ताया नाप लानाः वंश परम्पराया मिलन जुयाच्वनी । थ्व क्रियायात वैरोचनआदि न्याम्ह ध्यानी बुद्धया प्रतीक कथं स्वये छिं ।

अथे हे मांया श्राद्ध जूसा १. मां (स्वमाता), २. मांया माजु (पितामही अजि), ३. मांया अजिमाजु (प्रमातामही), ४. मांया अजिमाजुया नं माजु (वृद्धमातामही) यथे प्यंगू पुस्ताया मांपिं तयाः श्रद्धाञ्जली पूजाभाव जुइ । श्राद्ध याइम्ह छगू वर्तमान पुस्ता नापं थन नं न्यागू पुस्ताया मिलन विन्दु जुयाच्वंगु जुल ।

लोकोत्तर पिण्ड धकाः जाया पिण्ड दयेकाः श्राद्ध याइबलय् बाज्या, दिवंगत पिता अथवा माता व पिण्डदान याइम्ह नापं स्वंगू जक पुस्ता तयाः भाव यायेगु विधि दु । थ्व स्वंगू पुस्तायात बुद्ध, धर्म व संघया कथं भाव जुइगु खः । दिवंगत जुयाः न्ह्यसाला वंसा नं न्ह्याबलेस नं स्वंगू पुस्ता हे जक जुया च्वनिगु प्रथा दु । यथे स्वंगू पुस्ता अर्थात बुद्ध, धर्म व संघया पुस्ताय् हे जक सीमित याना तयेगु प्रथाविधियात स्वपिण्ड विधान धाइ ।

लोकोत्तर विधि बाहेक सामान्य श्राद्ध विधिइ नं दिवंगत पिढिइ प्यंगू पुस्ता हे जक सीमित जुइ । दिवंगत जूपिनिगु पुस्ता थ्व स्वयाः नं अपो दयाः

---

३ श्राद्ध याइम्ह काय् म्हयाय् पुस्तायात कयात:गु खः । वाजुया नामं किजा आदि मेगु नातागोतापिन्सं श्राद्ध याःसां काय् म्ह्याय्या प्रतिनिधि कथं जुगु भाःपाः खः ।

न्ह्यसाला वंसा नं प्यग् पुस्ताय् सीमित यायेगु विधि दु । थ्व विधि नं स्वपिण्ड विधान खः ।

स्वपिण्ड विधान

स्वपिण्डयात सपिण्ड, समापिण्ड, समानुत्तरपिण्ड लीनपिण्ड आदि आदि नं धायेगु याः । स्वपिण्ड जोडे यायेगु धकाः दिवंगत जुम्हसित पुस्ताया धलखय् जायेकेगु खः । थथे दिवंगतया पुस्ताया धलखय् जालकि पिण्ड ग्राह्य तथा योग्य जुइ । वया नामं पिण्ड छायेगु योग्य जुइ । पुस्ताया हिसाबं छगः छगः पिण्ड तयाः च्वनिबलय् साध्य हे जुइ मखु । छायधाःसा थ्व पुस्ताया परम्परा ल्याःकथं स्वयेगु खःसा आकाश समान खः । आकाश ला दु तर थिइत स्वःसा थ्वदुके फइगु मखु । अथे हे वंश परम्परा नं खः । वंश ला अवश्य दु । तर आजु ला थन नं थ्वदुके फइगु खँ मदु । अयनं प्यंग् पुस्तायात हे वंश परम्परा नालेगु संस्कार जुया वयाच्वंगु दु । आजुलिसे प्रतिसन्धि यायेगु कथं आजुपिण्डय् क्रमाकथं समाहित यायां वनिगु विधि दयेकातःगु जुल ।

नेवाः बौद्ध समाजय् आजुपिं धकाः बृद्धपितामह, प्रपितामह, पितामहयात क्रमशः बुद्ध, धर्म व संघ धकाः भापिनातःगु दु । बृद्धपितामह (बुद्ध), प्रपितामह (धर्म) व पितामह (संघ)या नामं स्वंगः पिण्ड तइ । मृतकया पिण्ड नं तइ । थ्वयात मूल पिण्ड धाइ । विधि विधानकथं पूजा यानाः मृतकया पिण्डयात लुँ व वहःया ज्याभलं स्वकू थयाः बुद्ध, धर्म व संघया नामं दयेकातःगु स्वंगः पिण्डय् छकू तयाः समाहित यानाबिइ ।

अकिं अन न्ह्याबलेस नं आजु बुद्ध, धर्म व संघया सदाकालंया पुस्ता जुयाच्वनी । थ्व क्रिया सागर समुद्र समान खः लिपा लिपा वइपिं सकलें थ्व हे बुद्ध, धर्म व संघया सागर समुद्रय् न्ह्यनाच्वनी । मञ्जुश्रीपाराजिकाय् लीन यायेगुया 'ओं मुने मुने महामुने स्वाहा' धकाः च्वयातःगु दु ।[४] पिण्ड लीन यायेगु बाक्य धकाः थथे बियातःगु नं दु ।

'अद्य प्रभृति अहं अमुक भिक्षु यथाते तथागतायानुत्तरां

सम्यक्संबोधौ तथाहं परिणामये'[५]

---

४ पं. मोहनराज वज्राचार्य, *मञ्जुश्रीपाराजिका* (यल : ज्ञानबहादुर शाक्य न्हुछे २०४२) पृ. २३ ।

५ ऐजन ।

बौ स्वया: काय् न्हापा दिवंगत जूगु अवस्थाय्

बौ दयेक कायम्ह मदया वनिगु घडिइ थ्व पिण्ड गये याना जोड़े याइगु धैगु नं खँ दु। थ्व अवस्थाय् पिण्ड लीन हे याये म्वा: धैगु नं धाप् दु। थ्व कथं ज्या न्ह्या:वयाच्वंगु दु। यये जुइबलय् व मदुम्ह कायमचा वंश परम्पराय् स्वाप् हे मदुम्ह धैयें जुल। बुद्ध धर्म व संघय् दुमथ्याइम्ह जुल। थ्व खँय् विद्वत् वर्गपिन्सं विचा यायेवह: जू।

अकिं स्वपिण्ड लीन याये हे मा:। बौम्ह दयेक काय दिवंगत जूसां थन छुं समस्या मदु। छायधा:सा दिवंगत कायया वं वंश ला छगू हे ख:। व हे वंश परम्परां जीवन न्ह्याना च्वंगु जुसेंलि जीवन लीला फुइवं वहे वंशय् समाहित जू वनिगु ख:। वंश परम्पराया सागरय् थजिकथं समाहित जू वने मा:गु धैगु मदु।

मिसा पुच:या वंश

मिसा पुच:या वंश परम्पराय् नं थ्व हे अवधारणा पार्यछि जू। माजु दयेक भौमचा मदइगु धैगु अजुगति चाय् मा:गु विषय मखु। सामान्य खँ ख:। थन नं पुरूष वंशया परम्पराय् थें मू स्वंगू पुस्ता स्थायी कथ जुइ। अकिइ हे मिलान जू वनी।

तर थन छगू सवाल छु दु धा:सा मिसाया जन्म ला मिजंया वंशं जूगु मखु। मिसाया बौ ला मेगु हे वंशयाम्ह ख:। अकिं मिसापिं मदइगु घडिइ माजुया पिण्डय् लीन यायेगु स्वया: व मिसाया थ:छेँ पाखे पितृ वंशया पिण्डय् लीन याये मा:गु ख: ला धैगु खँ नं जुइफु। तर अये मखुसे थ: मिजंया माँ अर्थात् माजु लिना: पिण्ड लीन जुइगु व्यवस्था यातात:गु खनेदु। थ्व छगू परम्परा धका: धा:सां विबादं तापाक च्वने नं जिउ। तर थकिया नं लिधंसा मदुगु मखु, दु।

निछाभू

थन भौमचा विबाह याना हइबलय् निछाभू धैगु पद्धति दु। माजुया ज:ख: विवाह जूम्ह कायमचा व भौमचा तया: जा भोजन जुइ। थबलय् विधिवत् माजुया भोजन यानाच्वंगु ब्वया बञ्छि कया: भौमचायात ब्वय्

तयाबिइ। भौमचा व माजुया चिपगु जा नयेगु ज्या जुइ। थथे धइगु माजुया वंश भौमचालिसे स्वाप् तयेकूगु खः। अर्थात् वंशया अंश भौमचायात लःल्हाःगु व भौमचा माजुया वंश थःगुलिइ लीन यानाकाःगु खः अकिं आः काःगु वंश थः दिवंगत जुइबलय् माजुयात लितंतु बिइगु ज्या सपिण्ड जोडे याइगु खः।

थ्वहे कारण निछाभ् चलये मजूपिं मिसात विवाह यायेगु समाजय् वर्जित यानातःगु खनेदु। निछाभ् धैगु जा हे माः। जा चलये मजूपिं विवाह यातकि निछाभ् याये मज्यू। निछाभ् मजूपिं स्वपिण्डय् लीन जुइगु नं मखुत।

थौकन्हे समयय् ह्यूपाः कयं जाया थासय् बजि तयाः निछाभ् धकाः यानाहःगु दु। अले हानं माजुया चिप जा नयेगु भौमचायात मछिनी लुइमखाइ धकाः थ्वं अयलाः आदि इत्यादि जक माजुम्हं त्वनेगु भाव जक यानाः भौमचायात लःल्हाना त्वंकेगु नं यानाहःगु खनेदु।

विवाह मजूनिपिं मिसामचात

बिया मछ्वःपिं मिसामचात सितकि इमिगु सपिण्ड गथे जुइ धैगु नं छगू प्रश्न खः। विवाह मजूपिं मिसा मचात छगू हिसाबं इपिं कायमचा सरह खः। अकिं पितृपक्षया पिण्डय् लीन यायेगु पक्षया खँ नं दु। मेगु पक्षया खँ वंश परम्पराय् म्ह्यायमचा व भौमचा समान खः धाइपिं दु। अकिं मांया पिण्डय् लीन यायेगु पक्षय् नं दु। वास्तविक थ्व अवस्थाय् याना वयाच्वंगु परम्परा थथे खः।

स्वपिण्डय् संस्कार ब्वलने मधुंकुपिं लीन यायेगु याना मतः। गथेकि मिजं मस्त जूसा चूडाकर्म मयाःपिं व मिसामचात जूसा इहि मयाःपिं स्वपिण्डय् लीन याइमखु। थजागु जातीय संस्कार मजूपिंत वंशया नाताय् कःघाकातःगु खनेमदु। थजापिनिगु मृत्युपश्चात २१ छन्हुं फुक्क ज्या क्वचाइ। इमिगु नामं श्राद्ध तकं जुइमखु। अथे हे मचाबू ब्यंके मधुंनिबलय् मृत्यु जूपिन्त नं सपिण्डया भाग थयेका तःगु मदु। श्राद्ध तकं जुइमखु।

श्राद्ध यायेगु उद्देश्य

श्राद्ध धैगु श्रद्धा जुल, पूर्वगमपिन्त अर्थात् पूर्खापिन्त। थ्व खँ च्वय् नं न्ह्यथने धुन। दुर्गति मलायेमा, आदि इत्यादि खँ नं च्वये च्वयागु दु। थुपिं न्ह्ययनेबहः जूगु छ्तानिता खँ थन च्वयेगु कुतः यानागु दु। इपिं थथे खः।

१. बोधिसत्व चर्याय् स्थिर जुयेगु

थ्व संसारय् च्वंपिं मानव षड्गति प्राणीयात उद्धार यायेगु कुतः न्ह्याका च्वनिगु धर्मपरायण जुयाच्वंनिम्ह्सित बोधिसत्व धाइ । सकलें उद्धार मजुतले थः नं मोक्ष जुया वनेगु थःके योग्यता दुसां आःयात मोक्ष काये मखु धकाः हानं हानं जन्म कयाच्वनिगुयात हे बोधिचर्या धाइ । नेवाः बौद्ध समाजया धर्म नं थ्व हे खः । थजाःगु तःधंगु धर्म जुगु कारणं थ्वयात महायान धाइपिं नं दु । आःयात दिवंगत जुम्ह्सित मृत्युपश्चात् थजाःगु महायान लँपुइ छुं कथंया मार मवयेमा । मार वहे वतले नं दिग्भ्रमित मजुसे बोधिचर्याय् न्ह्याः वने फयेमा धैगु श्राद्धया आपालं उद्देश्य मध्ये छगू खः । श्राद्ध पिण्ड संकल्पय् च्वनेगु वाक्यय् च्वयातःगु छगू अंश थथे खः:-

'बोधिसत्व चर्या चरद्भि र्बुद्धै र्भगवद्भि र्मातापितृ पूर्वंगमेभ्यः,
सत्पुरूषेभ्य, सप्तनिषेभ्य, युस्मदभिधानात् ।'

सर्व पाप मोक्ष

म्वाना च्वंतलय् सिसें मसिसें अनेक कथंया पाप कार्य जुया च्वनेफु । थी थी अवसरय् पाप देशना यानाः पाप मोक्ष याःगु नं खयेफु । अयनं छुं कथं जुयाः पाप ल्यं दयाच्वने नं फु । पाप कर्मया विपाक फल भोगय् याये मालिगु पक्का खः । थजागु पापया कारणं भोगय् याये मालिगु नकारात्मक फलया प्रभावनिस्तेज यायेगु नं श्राद्धया मेगु उद्देश्य जुल । अकिं पिण्डसंकल्प वाक्यय् दिवंगतया नां कयाः 'सर्व पाप क्षयं करी स्वधा' धकाः च्वयातःगु दु ।

भिंखुगू कथंया दुःख मोचन

मृत्यु जुम्ह मनूया मृत्यु पश्चात् कर्मया विपाक कथं जुइमफुगु दुःखयात भिंखुगू ब्वय् विभाजन यानातःगु षोडशपिण्ड विधानय् च्वयातःगु खनेदु । थ्व दक्व दुःख पाप मोचन यायेगु श्राद्धया मेगु उद्देश्य खनेदु । भिंखूगु पिण्ड दान यायेगु बखतय् छगः छगः पिण्डया छगू छगू दुःख मोचनया कामना यायेगु वाक्य दु । इपिं थथे खः:-

१. प्रथम पिण्डया संकल्प वाक्य - अवीची महानरक उत्पन्न दुःख मोचनार्थ ।

२. द्वितीय पिण्डया - त्रयम्बक नरकोत्पन दुःख मोचनार्थ ।

३. तृतीय पिण्डया - प्रेतगति उत्पन्न दु:ख मोचनार्थ ।

४. चतुर्थ पिण्डया - प्रत्यन्तजनपदेषूत्पन्न दु:ख मोचनार्थ ।

५. पञ्चम पिण्डया - व्याधि रक्तातिसार दु:ख मोचनार्थ ।

६. षष्ठ पिण्डया - कृष्ट विघात वहुजन निंदतो मोचनार्थ ।

७. सप्तम पिण्डया - हीन कुलेषु उत्पन्न दु:ख मोचनार्थ ।

८. अष्टम पिण्डया - दुखातिदु:खपरस्पर नानाकर्म्मादि छेदन दु:ख मोचनार्थ ।

९. नवम पिण्डया - अधोमुख नरके उत्पन्न दु:ख मोचनार्थ ।

१०. दशम पिण्डया - सूचीमुखोत्पन्न दु:ख मोचनार्थ ।

११. एकादश पिण्डया - दश पापं कृतोत्पन्न मोचनार्थ

१२. द्वादश पिण्डया - कृमिकीटोत्पन्न दु:ख मोचनार्थ ।

१३. त्रयोदश पिण्डया - तमान्धकार भूम्युत्पन्न दु:ख मोचनार्थ ।

१४. चतुर्दश पिण्डया - क्षुरधारा अयोमयो शाल्मल्यादि भग्न दु:ख मोचनार्थ ।

१५. पञ्चदश पिण्डया - असिपत्रादिनरकोत्पन्न दु:ख मोचनार्थ ।

१६. षोडश पिण्डया - अग्निघट महानरक दु:ख मोचनार्थ ।

द्वादश अंग सिद्ध यायेगु

मृत्यु जुया: मेगु जन्म मका:तलेया अवस्थायात अन्तराभव अवस्था धाइ । अन्तराभव धैगु आ:या जन्म व मेगु भविष्यया जन्मया दथुइ प्रतिसन्धि ख: । अन्तराभव अवस्थां मेगु जन्म काये थाय् वनेबलय् अपांग मजुइब्यु धका: इच्छा यायेगु स्वाभाविक ख: । थ्व हे कामना याना: षोडशपिण्डया उद्धार यायेगु खँ दु । भिंनिग: पिण्ड छथी ब्यागलं कथं संकल्प यायेबलय् छग: छग: पिण्डया छग् छग् अंग सिद्ध जुयेमा धका: ब्वनेगु वाक्य दु । व थथे ख:-

१. प्रथम पिण्डया - शिर मुर्द्ध सिध्यर्थ ।

२. द्वितीय पिण्डया - चक्षु सिध्यर्थ ।

३. तृतीय पिण्डया - नासिका सिध्यर्थ ।

४. चतुर्थ पिण्डया - श्रोत सिध्यर्थ ।

५. पञ्चम पिण्डया - *हृदय सिध्यर्थ ।*

६. षष्ठ पिण्डया - *हस्त सिध्यर्थ*

७. सप्तम पिण्डया - *नाभि सिध्यर्थ ।*

८. अष्टम पिण्डया - *इन्द्रिय सिध्यर्थ ।*

९. नवम पिण्डया - पाद सिध्यर्थ ।

१०. दशम पिण्डया - रोम सिध्यर्थ ।

११. एकादश पिण्डया - योनि सिध्यर्थ ।

१२. द्वादश पिण्डया - वाक् सिध्यर्थ ।

५. यम द्वारय् जुइगु दण्ड कष्टं तरे जुइगु

मनू सिइ धुंकाः यमराजया थाय् पाप पुण्यया हिसाब व्यहोरे याये माःगु धकाः मनस्थिति विद्यमान दु । याःगु दक्व पापया यमराजया यमदूततसें यमदण्ड बिइ । पापकर्मया विपाक कथं गुम्हसितं मुलुपँय् न्यासिकी । गुम्हसितं छ्यनय् कःतिं फायेकेगु ज्या याइ । गुम्हसितं दायेकाःगु चिकनय् क्वफाइ । गुम्हसित गये गुम्हसितं गये । थजाःगु यमदण्ड कष्ट नये म्वालेमा, नयेमाःसां सास्ति म्हो जुइमा धैगु आशिका यायेगु नं स्वाभाविक हे खः । थ्व कष्ट खनाः सकलें हे त्राहिमाम जुइक ग्याः । थ्व दुःखं पार लगये जुइगु नं श्राद्धया छगू उद्देश्य खः । थकिया वाक्य थये दु-

'ओं यमपाश विशोधिर्या यमदण्ड निहन्यते ।
यमद्वारविनिर्मुक्तं त्राहिमां शरण त्रयं' ।।

षड्गतिया उद्धार

षड्गति प्राणी धकाः खुताजि प्रकारं जन्म जुइगु संसारया नियम खः ।

१. खेँचं बुइपिं गये कि भंगः कीत ।

२. मांया प्वाथय् च्वनाः बुइपिं मनू व पशुत ।

३. चःति फोहर आदि थासं उत्पन्न जुइपिं सि, धँय्, कुसि आदि ।

४. रूप मकासे च्वनिपिं भूत प्रेत आदिपिं ।

५. जन्मया सिलसिलाय् रूप काये धुंकुपिं अथवा रूप काये बाकिपिं ।

६. मनूतयूसं खनाः नां तयेधुंकुंपिं अथवा थ्व धाये व धाये धकाः नां तक मदुंपिं ।

न्ह्याग् हे कथंया जूसां दुःख कष्ट मजुयेमा धकाः आशिका यायेगु नं श्राद्धया उद्देश्य खः । जव स्वकः खवं स्वकः चाहुयेकाः लः आदि तर्पण बियेबलय् ब्वनिगु वाक्य दु । क्रियासमुच्चय व षडक्षरी लोकेश्वर साधनाय् च्वयातःगु वाक्य थथे खः-

'यावन्तः सर्वसत्वाः सत्वसंग्रहेण संगृहीताः अण्डजा वा जरायुजा वा संस्वेदजा वा औपपादुका वा रूपिणो वा अरूपिणो वा संज्ञिनो वा असंज्ञिनो वा नैव ज्ञिनो वा यावत काश्चित सत्वधातु प्रज्ञप्यमानः प्रज्ञप्यते सर्ब्बे मया अनुपाधिशेष निर्व्वाण धातौ प्रतिष्ठापयितब्या इति' ।

श्राद्ध यायेबलय् विशेष यानाः छ्यलिगु सामग्री हेतु

श्राद्धया हलंज्वलंया विशेषता दु । थ्व थ्व सामग्री धायेवं थ्व श्राद्धया सामग्री धकाः अथें हे सिइदइगु विशेषता दु । अजागु सामग्रीलय् हामो, कुश, कस्ति, दुरु, घ्यः, धउ लः अन्न आदि । थजाःगु सामग्री छाय् प्रयोग यायेमाः धैगु हेतु दु । थ्व सामग्रीया विषयय् थथे च्वयातःगु दु ।

'तिलादुत्पद्यते मुर्ध्नी, कुशेन श्रोत चक्षुषौ,
मधुना नासिका वाहू, क्षीरो वक्षं, घृतोदरं,
दध्न श्च कटि जानूभ्यां तोयेन हस्तपादयोः,
अन्नादौ सर्व गात्रं च जायते बुद्धवीर्यवान् ।'

थुकिया भावार्थ थथे ब्वने दु : १. हामोया कारणं शिर उत्पत्ति जुइ, २. कुशया कारणं न्हाय्पं मिखा उत्पत्ति जुइ, ३. कस्तिया कारणं न्हाय् व बोह उत्पत्ति जुइ, ४. दुरुया कारणं नुगः उत्पत्ति जुइ, ५. घ्यःया कारणं प्वाः उत्पत्ति जुइ, ६. धौया कारणं जँ (कम्मर) व पुलि उत्पत्ति जुइ, ७. लःया कारणं ल्हाः तुति उत्पत्ति जुइ, ८. अन्न आदिया कारणं देह दक्वं पूर्ण जुइ । ज्ञान दयाः वीर्यवान जन्म जुइ ।

दशपिण्ड

क्रियाय् च्वनाः संस्कार याइवलय् दशपिण्ड विधान मुताबिक झिन्हु तकं न्हियान्हिथं खुसिइ वनाः श्राद्ध यायेमाः यथे झिन्हु गन्ती यायेबलय् सीकुन्हुनिसें ल्याः तइ । सीकुन्हु अथवा दागबत्ति कुन्हु व्यवहार कथं श्राद्ध यायेगु जुइमखु । दागबत्ति जुयाः कन्हय् कुन्हुजक श्राद्ध याइ । कन्हय् कुन्हु श्राद्ध याःसां न्वःन्हु तकया श्राद्ध याये बाकी दनि वःन्हु फुक्कंया ल्याखं थ्व कुन्हु श्राद्ध याइ ।

वज्राचार्य व शाक्य समाजय् न्हयन्हु दुव्यंके माःगु कारणं थ्व न्हयन्हुया दुने हे श्राद्ध याये मानिगु फुक्क न्हयसालाः झिन्हु तकया पिण्ड दान बिइगु ज्या क्वचायेकइगु खः ।

थ्व निगू जाति बाहेक मेपिनि हकय् झिन्हु तक हे श्राद्ध याइ ।

दशपिण्ड विधानया मू उद्देश्य न्हिं न्हिं छगू छगू शरीरया अंग सिद्ध यायेगु खः । काकपिण्ड श्वानपिण्ड व प्रेतपिण्ड यानाः मुकं स्वंगः पिण्ड जक दइ । दुर्गतिपरिशोधनया चैत्ययात पूजा यानाः छुं कयंया दुर्गति मलायेमा धकाः आशिका याइ ।

मासपिण्ड अर्थात् लय् लय् पतिकंया श्राद्ध

दशपिण्ड विधान न्हिं न्हिंया ल्याखंया श्राद्ध जुल । थ्व न्हिं न्हिंया ल्याखंया श्राद्ध क्वचालकि लय् लय्या ल्याः वइ । लय् लय् पतिकंया श्राद्ध यायेगु परम्परा दु । थ्व सिइगुकुन्हु दिनया तिथियात आधार कयाः लय् लय् पतिकं वहे तिथि कुन्हु श्राद्ध यायेगु खः ।

थ्व श्राद्ध सामान्यतया तीर्थय् तीर्थय् वनाः याइगु खः । निगू अथवा निगू नदीया संगम जूगु दोभानयात तीर्थ धायेगु चलन दु । थजागु तीर्थ झिंनिगू दु । यें देयात बाग्मती व विष्णुमती थ्व निगू नदीं चाःहुलाच्वंगु दु । बाग्मती प्रवाह जूगु क्षेत्रय् प्यंगू, विष्णुमती क्षेत्रय् प्यंगू व अले बाग्मती व विष्णुमती ह्वना च्वंगु थासय् छगू अले अनं पिने नदी प्रवाह जुयाच्वंगु थासय् स्वंगू यानाः मुक्कं झिंनिगू तीर्थ दु । गुगु लाय् गुगु तीर्थय् क्रिया यायेगु धैगु नं दु ।

तीर्थ पतिकं मोल्हुयेत छ्र्यालगु वस्तु थी थी कथं दु । अथें हे थी थी तीर्थय् थी थी कथंया सामान दान बियेमाःगु धलः नं दु । श्राद्ध याये धुंकाः पीठ नं पूजा यायेमाः । खुसिइ नाग म्ह ज्यानाः पुइं तकं हायेमाः । थ्व सकतांया धलः अनुसूचीइ बियागु दु ।

थथे तीर्थय् वनाः लय्प्यं थयेत वनेगु संस्कृति दु । अय नं तीर्थ तीर्थ पतिकं मवंसे छगू हे जक तीर्थय् वनाः लय्प्यं थः वनेगु न्हू कथं परम्परा न यानाहःगु खनेदु । छगू हे जक तीर्थय् वनाः ज्या याःसां दान यायेगु वस्तु व मोल्हुयेगु हलंज्वलं तीर्थ तीर्थया विधान मुताबिक हे याइ । दान यायेगु वस्तु फुकसिया उथें मजू ।

लत्या

दिन गन्ती ल्याः चाः यायेबलय् छन्हु निन्हु आदि यानाः लच्छितक वनि । लच्छि लिपा पाक्षिकया हिसाब वइ । थन नं दिवंगत जूगु लुमन्तिइ लय् लय्या ल्याः क्वचायेके कथं लयप्यं थयेगु क्रिया च्वय् न्ह्यथनागु जुल । आः पाक्षिकया ल्या कथं दिवंगत जूगु दिनं लच्छि व छगू पक्ष अर्थात् भिन्यान्हु दु कुन्हु दिवंगत जूगु तिथि लाकाः त्रिपक्ष श्राद्ध जुइ । थुकियात ४५ दिनया श्राद्ध नं धायेगु याः ।

लत्याया क्रिया येंया वज्राचार्य वा शाक्य समुदायय् याना वयाच्वंगु मदु । थुपिं बाहेक स्वनिगःया मेगु दक्व समुदायपिन्सं थ्व लत्याया क्रिया याना वयाच्वंगु दु ।

थ्व लत्या क्रिया यायेगु दिन कुन्हु स्वपिण्ड लीन यायेगु ज्या जुइ ।

स्वलाया क्रिया

लत्या लत्या निथाय् स्वला दइ । स्वलाया लुमन्तिइ त्रिमास श्राद्ध कर्म जुइ । थुबलय् 'मायाजाल' चचा हाली । येंया वज्राचार्य शाक्य समुदायपिनि स्वपिण्ड लीन यायेगु क्रिया थन हे जुइ । वज्रयानी अवधारणा कथं जाया पिण्ड दयेका पूजा जुइ । स्वलाया क्रियाबलय् किलायात धाःसा होमादि कर्मलिसें न्हापां लौकिक पिण्ड थइ । लत्याकुसां कुइकी । पिखालुखुइ नं श्राद्ध याइ । भोजन धुंकाः हानं लोकोत्तर श्राद्ध याइ । शेषवलि पूजाय् चर्या गीत

हाली तर नृत्य याइमखु । थ्व किन्ला म्वलाबलय् मयासे ख्वला वा दकिलाबलय् नं यायेगु या: ।

खुलाया क्रिया

म्वलाया दोब्बर खुला जुल । दिवंगत जूगु खुलाया लुमंतिइ षाण्मासिक श्राद्ध क्रिया यायेगु संस्कृति दु । थ्व क्रिया दक्वसियां यायेमा: । थन नं विशेष पूजा याना: जाया पिण्डयात श्रद्धाञ्जली बिइगु ज्या याइ । थुबलय् नं 'मायाजाल' चचा हालेमा: । थ्व अवसरय् गुरुजुयात वह:या दुंगा व गा दान यायेगु परम्परा दु ।

लयप्यं थये धुंकेगु

लय् लय् पतिकं श्राद्ध यायेगु क्वचाइगु दिन नं न्ह्य:ने वइ । थ्व दिन दिवंगत जूगु दच्छि दइ कुन्हु हे जुल । थ्व दिन दकिला आदि क्रिया यायेमा:गु कारणं झिंनिलाया पिण्डदान यायेगु क्रिया न्ह्यकायेगु यानात:गु दु । थ्व व्यावहारिक पक्ष ख: । थ्व लयप्यं थयेगु क्रिया विसर्जन नं यायेगु क्रिया जुइ । थ्वबलय् सहस्राहूति होम याना षोडशपिण्डया क्रिया तकं यायेगु जुइ ।

दकिला

खुला खुला निथी तलकि दकिला जुइ । अर्थात् दच्छि दत, दिवंगत जूगु । थ्वया लुमन्तिइ यायेगु क्रियायात दकिला धाइ । थन नं म्वला खुलाबलय् थें जाप्यं दयेका वार्षिक श्राद्ध पूजा याइ । 'मायाजाल' चचा थबलय् नं हाली ।

भिंपूजा

कन्हय् कुन्हु बर्खी वारे यानाच्वंपिंत बर्खी आवंलि च्वनेम्वाल धका: विधिवत् फुके यायेगु ज्या नं जुइ । छु छु बारे याना वयाच्वंगु ख: व व वस्तु गथेकि वस:, चिकं, ग्वा: ग्वय् आदि नका बिया: बर्खी त्व:फिके बिइगु ज्या जुइ । थुगु पूजायात भिंपूजा धाइ ।

निदँया तिथि

दच्छिया दोब्बर निदँ ख: । निदँया क्रिया नं दु । थ्व क्रिया नं दकिलाबलय् थें तु जाया पिण्ड दयेका: द्विवार्षिक विधिवत् श्राद्ध पूजा

याइ । स्वला खुलाबलय् थे तुं स्वनेमा:गु तया: समाधि तक चर्या याना पूजा जुइ । थुबलय् नं 'मायाजाल' चचा हाली । निदँया तिथि तक जक हालिगु संसार अनित्य धका: लुमंकेगु थ्व चचा 'मायाजाल' मेमेगु छुं नं पूजाय् हालेगु वर्जित यानात:गु दु ।

निदँया क्रिया मजूतलय् दिवंगतया नामं मेमेथाय् पिण्ड वनीमखु धाइगु अवधारणा दु । थ:थितिपिंसं थ्व दिवंगतया नामं दान बियेगु अथवा षोडश श्राद्ध याइबलय् पिण्ड दान यायेगु थ्व निदँया तिथि धुंका: जक योग्य जुइ । निदँया तिथि सिधल कि दिवंगतपिनिगु नामं सुथय् जा नयेबलय् न्हिंन्हिं बौ बियेगु याइ ।

वार्षिकी श्राद्ध

निदँया तिथि धुंका: दिवंगत जूम्ह उलि हे तापापां वनी । अले दिवंगत जूगु दिनया लुमन्ति दँय् दँसं दिवंगत जूगु तिथि कुन्हु श्राद्ध वर्ष पतिकं वार्षिकी यायेगु संस्कृति ल्यनाच्वंगु दु ।

श्राद्ध याके योग्यम्ह गुरुया लक्षण

श्राद्धयात गुम्ह गुम्हसियां मभिंगु मिखां स्वइपिं दु । श्राद्ध यायेगु उद्देश्ययात थथे मभिंगु कथं स्वयेमा:गु छुं कारण मदु । श्राद्धया उद्देश्य अतिकं हे शुद्धगु जू । अकिं श्राद्ध याकिम्ह गुरु वहे कथं योग्यम्ह जुइमा:गु खँ दु । मञ्जुश्रीपाराजिकाय् गजाम्ह गुरुपुरोहित मा: गजाम्ह मज्यू धका: च्वयात:गु दु । थ्व थन न्ह्यथनेवह: जू ।

योग्यम्ह गुरुपुरोहितया लक्षण

१. महानियमी शुद्ध शुद्धात्मा जूम्ह ।
२. म्वा: म्वा:गु खँय् नमवाइम्ह ।
३. इन्द्रिययात चिना: त्याकाच्वंम्ह, त्याके फुम्ह ।
४. मेपिनिगु वस्तुइ लोभ मदुम्ह ।
५. भतिचां नं सन्तुष्ट जुइम्ह ।
६. क्रियावन्त महाविलक्षणाम्ह ।
७. राग द्वेष मदुम्ह ।
८. क्षमावन्तम्ह शुचि लाकम्ह ।

श्राद्ध कर्मय् गुरु पुरोहित जुइन लायक मजूम्ह्सिया लक्षण

१. दृष्टआत्मा ।

२. अनथन मदयेक जुइयोम्ह ।

३. खु, कां, धुंसि, म्हय् च्यांकि या:म्ह, यांनिमिखा, मिग्रमिखा, वाछवाका धंवा ताहाम्ह, मिखा फुंसि स्वा:म्ह ।

४. अशुचिम्ह चित्त मभिंम्ह ।

निष्कर्ष

थ्व कथं श्राद्धया संस्कृति दिवंगत जुंपिनिगु लुमन्ति खः । उद्देश्यय् दुवाला स्वयेगु खःसा दिवंगतयात छुं कयंया तर्कलिफ मदयेमा, पुनर्जन्म का:सां अपांग मजुयेमा, बोधिसत्वया चर्चाया लँपु नं बाया म्वनेमा, अकी हे अटल जुया: थ्व संसारया अज्ञानीपिन्त, दुःख कष्ट नयाच्वंपित उद्धार यायेगु मार्गय् सदा सर्वदा कालं न्ह्याना वनाच्वने फयेमा आदि इत्यादि खँय् बः बियात:गु खनेदु । अकिं नं योग्यम्ह गुरु वरण फाना: श्राद्ध यायेमाः ।

तर श्राद्धया नामय् फजुल खर्च व समय वर्वाद धा:सा याये मजिउ । थथे विचाः याना: संस्कृतियात न्ह्याकेमा:गु धैगु धाप् खः । गयेकि मृतकया नामं सार्वजनिक रूपं त्वनेगु लःया व्यवस्था यानाबिइगु नं छगू श्राद्ध हे खः । न्हापा न्हापा थथे हितिया बन्दोवस्त यानाबिइगु जक मखु अकिया नामं इलय् संरक्षण यायेत गुथि स्वना: गुथियार तकं तयाबिइगु परम्परा दु । आः थजा:गु श्राद्ध न्हनावन । त्वनेगु लः व्यवस्था याये थें मृतकया नामं आखः ब्वनेगु पाठशाला आदि नं श्राद्ध यायेगु छगू मेगु उपाय खः । थौं कन्हय् स्मृति संस्थान आदि नामं गैर बौद्ध क्षेत्रय् बुलुहुं ब्वलना व:गु दु । थजा:गु स्मृति प्रतिष्ठान आदि बाँलाक सञ्चालन जुयावन धा:सा अवश्य नं यकिया पुण्य संभार जुइ । थौं कन्हय्यात ल्व:गु पुण्यया ज्यात लुमंकेगु खःसा धा:थे हे मा:पिन्त मा:गु सामान गच्छे अनुसार दान बिइगु, पाठशाला भवन दयेका बिइगु, लःया मुहान माला: लःत्वनेगु व्यवस्था मिले यानाबिइगु, मन्दिर दयेकेगु, दुहरातयत सहयोग यायेगु, पुस्तकालय, अस्पताल देयेकेगु, समाजयात भिं जुइगु सफूत प्रकाशनय् हया: गुहालि यायेगु आदि इत्यादि नं श्राद्धया

धलखय् जायेके जिउ । थजा:गु श्राद्ध व्यवस्था न्हापा न्हापा मदुगु मखु, दु । तर छगू निगू शताब्दी जुल थजा:गु कथं मृतकयात श्रद्धा प्वंकेगु तनावनाच्वंगु जुल । आ: हानं थजा:गु संस्कृति म्वाका हयेमा:गु खनेदु ।

मृत्यु संस्कारय् न्ह्यनुया महत्व

मृत्यु संस्कारय् न्ह्यगू संख्यायात विशेषता बियात:गु दु । कूतालय् न्ह्यगू संख्याया सिं तइ । दुखापिका तिइकेबलय् न्ह्यति सुकां सुइगु ज्या जुइ । श्मशानय् सिंपं तइबलय् न्ह्यका सिं तइ । सिना: न्ह्यन्हु दइबलय् न्ह्यनुमा: धका: न्ह्यगू मानाया जा तइ । व न्ह्यन्हुमा जोरे याइबलय् न्ह्यता थी थीकथंया धासा ता दयेकी । वज्राचार्य शाक्यतय् न्ह्यन्हुं दूब्यकेगु ज्या जुइ । थथे मृत्यु संस्कारलिसें न्ह्यगू संख्याया विशेषता दुगु कारणं मेमेगु अवसरय् न्ह्यगू ल्या:यात अशुभ कथं कयात:गु दु । ल्या: न्ह्यगू खाका: सुनानं छुं ज्या याइगु आँत याइमखु । थथे न्ह्यगूसंख्या लिउने छु खँ दु धैगु खँय् कुतुमतु कुला स्वयेगु नं थन उत्सुकताया विषय जुइ । थ्व हे भ्रूवलय् थन निगू खँ न्ह्यथनेगु ज्या यानागु दु ।

सर्वार्थसिद्धजुं बुद्धत्व प्राप्त याये धुनेवं हे वसपोलं जि बुद्ध जुल धका: न्हापां धर्मदेशना यानाबिज्या:गु मखु । बुद्ध जुयेधुंका: न्ह्यगू सप्ताहतक वसपोलं थ:म्हं प्राप्तयानागु प्रज्ञाज्ञानया विषयय् थ: हे दुबे जुया: अनुभव यायेगु ज्या यानाबिज्या:गु ख: । अले छगू छगू सप्ताहय् छगू छगू विषयया कथं न्ह्यथी ज्या क्वचायेका बिज्यात ।

प्रत्येक हप्ताय् न्ह्यन्हु दइ । थ्व न्ह्यन्हुतक छगू हे विषय कया: वसपोलं ज्ञानयात परमार्थ सिद्ध यानाबिज्या:गु ख: । थजा:गु कथं वसपोलं थम्हं लाभ यानाका:गु विषयय् क्वातुकेगु ज्या याये धुंका:तिनि करपिन्त थ:म्हं लाभ यानागु विषयय् धर्मदेशनाया रूपय् कनेगु ज्या यानाबिज्यागु खँ थन मृत्यु संस्कारया न्ह्यगू संख्यालिसे लना स्वयेबह: जू ।[६]

न्ह्यका सिंया कूता: दयेकी । थ्व कूता: सिइम्हसिया लागि च्वनिगु अन्तिम आसन जुल । आ: हानं हानं मेगु थासय् ग्वतुले म्वाल । अर्थात् सीम्ह

६ *Narada, The Buddha and His Teachings, (Malayaia: Buddhist Missionary Society, 1988)p.46-56.*

थ्वनाल लिपा गुगु न योनिइ जन्म काये म्वाल्न, थ्व हे अन्तिम खः । कृताः मोक्ष जूगु प्रतीक हे जुल ।

भगवान बुद्धयागु शरीरयात न्ह्यन्हुतक तयाः पूजासत्कार यायेधुंकाः तिनि दाहसंस्कार यागु जुयाच्वन ।[७]

श्राद्ध याइबलय् संकल्प यायेगु ब्वनेगु वाक्यय् 'सप्त मन्प्रकाश पुरुषेभ्यः, सप्त निषेभ्यः' धैगु खँ दु । थजाःगु वाक्य मे मेगु पूजाया संकल्प वाक्यय् मदु ।[८] श्राद्ध पूजा विधिया थ्व विशेषता खः ।

सप्तरत्न धकाः बौद्ध साहित्यया क्षेत्रय् ब्वने दु । चक्कवत्तिसुत्तय् क्वय् च्वयार्थे न्हय्गःरत्न क्यनातःगु दु । १. चक्ररत्न, २. गजरत्न, ३. अश्वरत्न, ४. मणिरत्न, ५. स्त्रीरत्न, ६. गृहपतिरत्न, ७. परिणायकरत्न ।

चक्कवत्तिसुत्तय् थथे च्वयातःगु दु । दल्हेनमि धयाम्ह चक्रवर्ती जुजु छम्ह पुरूषयात वचन ब्यूगु थथे जुयाच्वन ।

'चक्ररत्न गुबले न्हयाः वनी उबले
चक्ररत्न जित ति (छं) धाः वा ।'

उबलेनिसें उगु चक्ररत्न न्ह्यातकिं जुजुयात चक्ररत्न थःत कायेत बिन्ति याः वनीगु खँय् ध्यान तयाच्वन । व चक्रवर्ती जुजु तःधिकःम्ह काय्यात राज्य बियाः अभिशेष काल । न्हयन्हु दुबले चक्ररत्न नं अन्तरधान जुयावन । थकिं व चक्ररत्न धयागु अथे बीज्यूगु मखु । चक्ररत्न कायेत अथवा भोग याये योग्यम्ह जुइत चक्रवर्तीव्रत पालन याय्माः धयाः थथे कन- चक्रवर्ती जुजु जुइगु शील आचरण यायेवं हे जक उगु दिव्य चक्ररत्न प्राप्त जुइगु खः । उगु चक्रयागु शक्ति प्राप्त याना कायेत पुन्हि पतिकं प्रासादया च्वय्या तँय् च्वनाः, उपोषध शील पालन यायेमाः । वसपोलं थथे बिन्ति यात चक्रवर्ती जुजुयागु उत्तमगु व्रत धयागु छु खः ले ? वसपोलं थथे लिसः बियाबिज्यात-

१. धर्मया आधार कयाः धर्मयात गौरव तयाः मनूत व सत्वपिन्त धर्मपूर्वक रक्षा यायेमाः थःगु आणाचक्रय् अधर्म रूपं याइपिं फैलय् जुइके बीमज्यू ।

---

७ *सजीव पञ्ञानुभाव, अनुवादक. भिक्खु सुमेध धीरसुमेधो, सम्पूर्ण बुद्धवचन त्रिपिटकया सार, पृ. ७७*

८ *अमोघवज्र वज्राचार्य, पिण्डु विधानस् (यें: पूर्व सेवा खलः ने.सं. १०९४ चिल्लागा अष्टमी) पृ.२*

२. गुम्हसिके धन मदु वयात धन बीमाः ।

३. अप्रमादी जुयाः खन्ति सोरच्च धर्म पालन यानाच्वंपिं श्रमण ब्राम्हणपिंथाय् वनाः कुशल अकुशल, दोष दुगु दोष मदुगु, यायेज्यूगु यायेमज्यूगु, गज्याःथाय् वनेबलय् उकियागु कारणं ताकालतक दुःख जुइका च्वनेमालिगु खः, गज्याःगु थासय् वनेबलय् ताकालतक सुख जुइगु खः, गज्याःगु खँ न्यनेबलय् कुशलधर्मयात ग्रहण यानाः आचरण यायेफइगु खः, थज्यागु आचरणयात हे चक्रवर्ती जुजुयागु बांलाःगु आचरण धाइ ।[९]

४. थजाःगु कथं दुर्लभगु न्ह्यगू रत्नं चाःहुलाच्वंगु थासय् मृत्यु जुइगु बांलागु खँ जुयाच्वन । बुद्ध कुशिनगर गां थेंजाःगु थासय् परिनिर्वाण जुइगु तयारी खनाः भिक्षु आनन्दं चित्त बुभे मजुयाः वसपोलं खँ न्ह्यथंगु जुयाच्वन । कुशिनगर सत्ताय् चम्पा, राजगृह, सावत्थी, साकेत, कोसम्बी थें ज्याःगु ततःधंगु नगरय् निर्वाण जुयाबिज्यायेत भिक्षु आनन्दं भगवान बुद्धयात बिन्ति याःगु जुयाच्वन । थकिया लिसलय् भगवान बुद्धं कुशिनगरया विषय कयाः निर्वाण जुयेत उत्तमगु थाय् खः धकाः वर्णन यानाबिज्याःगु जुया च्वन । महासुदस्सनसुत्तय् कुशिनगर न्ह्यगः रत्न चाहुलाच्वंगु धैगु खँ कना बिज्यागु दु ।[१०]

५. गुह्यसमाजतन्त्रया प्रदीपोद्योतनय् नं सप्तरत्नया खँ च्वयातःगु दु । थ्व कथं सप्तरत्नया खँ थथे दुः-

१. पद्मराग, २. इन्द्रनील, ३. वैदूर्य, ४. मरकत, ६ मुक्ता, ७ प्रवाल

६. नेवाः बौद्ध समाज चैत्यवादी खः ।[११] बुसानिसें सिइबलय् तकं याइगु संस्कारय् चैत्ययात महत्व बियावःगु दु । सिइधुंकाः नं चैत्य दयेकेगु भगवान विपश्वी बुद्धया पर्यायय् ब्वलनाच्वंगु संस्कृति खः । यल भिंछेवहाया पं. कविराज ज्योतिष मोहनराज वज्राचार्यजुं भाषानुवाद यानाबिज्यागु महादीप छ्वयेकेगु दीपकथास उल्लेख जुयाच्वंगु थ्व विषय थन उद्धृत यायेबहः जू । व थथे खः

---

९ *पूर्वोक्त पाद टिप्पणी सं. ७, पृ.११*

१० *ऐजन ।*

११ *यज्ञमान पति वज्राचार्य, वज्राचार्यः हानं छ्पुलु, पलेस्वां, अंक १६ ।*

वसपोल विपश्वी भगवान्‌या अन्त्येष्टि कार्य थुगु बन्धुवति शहरया राजां रत्नया खानी जुयाच्वंगु क्वेंछि तवजा न्वीक चैत्य स्थापना याना वसपोलयागु शरीर चैत्य पूजा याना बिज्यात। थुगु चैत्य पूजा याना भावयागु प्रभावं अनेक प्राणी लखं लख स्वर्ग प्राप्त जुया मोक्ष जुया वना च्वन।"[12]

चैत्यया गजू न्ह्यगू तगिंया चक्का दुगु जुयाच्वन।[13] दान, शील, ध्यान, क्षान्ति, वीर्य, व प्रज्ञा याना: षट्पारमिता प्रतीक खुगू तगिं जुल। थ्व खुगू तगिंया पारंगत जुम्ह मोक्ष प्राप्त जुइगु जुल। मोक्ष प्राप्त जुम्ह थ्व खुगू तगिंया च्व:ने न्ह्यगूगु तगिं जुयाच्वने दइ। सिइम्ह मनू मोक्ष प्राप्त जूगु भा:पा: न्ह्यगूगु ल्या:या महत्व दयेकूगु थन संकेत ख: धका: धायेछिना वल।

७. न्ह्यागु छगू पूजा जूसां गुरुमण्डलार्चन यायेमा: गुह्य पूजा जुइबलय् थथे गुरुमण्डलया ज्या जुयाच्वनिबलय् गीताचार्यपिसं गीत हालाच्वनी। यलय् अष्टश्रृंगाचल धैगु चर्यागीत हाली। थ्व चर्यागीतया अन्तिम चरण 'गजरत्नना, पुरूषरत्नना, अश्वरत्नना, स्त्रीरत्नना, खड्गरत्नना, मणिरत्नना, चक्ररत्नना आदि न्ह्यग: रत्नया नांया वर्णन यानात:गु दु। यें गुरुमण्डल जुइगु अवस्थाय् मध्यमेरु धैगु चचा हालिगु ख:। थ्व मध्यमेरु चर्यागीतय् नं सप्तरत्नया खँगव: दु। अष्टश्रृंगाचल चचाय् गये सप्तरत्नया नांत दु अथे हे मध्यमेरुइ नं गीतया अन्तिम चरणय् सप्तरत्नया खँ उल्लेख यानात:गु जुयाच्वन। व थथे ख: – प्रणवपरी भारथी सप्तपरि भूषिता, भव जलनिधि सप्तरत्न सेतु भूतं॥

उपसंहार

सप्तरत्नया थीथी महत्व दु। सप्तरत्नं चा:हुलाच्वंगु थासय् मृत्यु जुइगु बाँलागु जुयाच्वन। षट्पारमितां परिपूर्णया लक्षण नं सप्तरत्न हे

---

१२ *मोहनराज वज्राचार्य, महादीप छोयच्यगु दीपकथा, (कान्तिपुर: चिनीकाजी वज्राचार्य, मन्त्रसिद्धि महाविहार, ने.सं. ११०२) पृ.२*

१३ *मिस्वंगू तगिं दुगु गजू तयात:गु चैत्य नं. दु। आ:या स्वयंभू महाचैत्यय् नं. भिंस्वंगू तगिं दुगु गजु ख:। तर पुलां पुलांगु चैत्यय् न्ह्यगु तगिं जक दु। स्वयम्भू महाचैत्यया लिउने च्वंगु पुलांसेंगु धैगु चैत्यय् न्ह्यगु तगिं जक दु।*

जुयाच्वन । थथे न्हयगूया अतिकं महत्व दुगु जुयाच्वन । थ्व हे कारण सीबलय् याइगु थी थी कथंया ज्वलय् न्हयगू संख्यायात नाला कयाच्वंगु धायं छिनावःगु दु ।

मृत्यु : परमार्थ सत्य

थ्व संसारय् च्वंगु न्ह्यागु वस्तु नं छन्हु मदयावनी । संसारय् च्वंगु न्ह्यागुकथंया प्राणीपिं नं छन्हु ला छन्हु मदया हे वनीतिनि । मन् नं थ्व हे स्वभावय् दुने लाः । सिइमानि धकाः सः स्यूसां जीवत विशेष यानाः मनूतय् सामान्यतया सिइमासति मवः । न्ह्याबलेस नं म्वाना च्वनेत मनूतय्सं अनेक तनेक कुतः यानाच्वंगु दु । थः यःपिं माँबौ तहक्येंहि पासा भाइपिं नं सदा सदाया लागिं न्हयच्याना च्वनेगु इच्छा जुयाच्वनिगु स्वाभाविक खः । थः ला सिइमासति मवः मवः । अजापिं थः स्याःन्हयाःपिं नं मसिइसा थःत यक्वं यक्वं जिउ ताइ । अयनं छन्हु ला छन्हु मृत्युया वरणय् वने हे माः धनाद्यः व्यक्तिपिं जुइब्यु, अथवा गरिबपिं जुइब्यु मृत्यु जुइ हे तिनि । जुजु जुइब्यु अथवा जनता जुइब्यु मृत्यु जुइ हे माः ।

हिन्दु धर्मय् 'तथास्तु' या व्यवस्था दु । बौद्ध दर्शनय अजाःगु व्यवस्थायात थाय् बियातःगु मदु । तथास्तुया व्यवस्था दुगु हिन्दुधर्मय् तकं अमरत्वयात नालाकयातःगु मदु । दानवतय् (हिरण्यकश्यपु, तारकासुर, रावण, कुम्भकर्ण आदि) अमर जुये दयेमाः धकाः आशिका याना घनघोर कथं तपस्या याःसां ब्रम्हा देवतां सुइत नं सिइम्वाःगु अमरत्वया वरदान बिइ मफुगु खँ कनावयाच्वंगु दु । थ्व खँयात थन न्ह्यथनेवहः जू ।

जन्म जुलकि मरण जुइमाःगु, थ्व परमार्थ सत्यया अटल नियम खः । थ्व खँया संकेत कथं जमवहाः स्थापना जुयाच्वंगु दु । 'जम' या 'ज' आखलं जन्मयात बोध यानाच्वंगु दु । अले 'जम' या 'ज' 'म' आखलं मरणयात संबोधन यानाच्वंगु जुल । 'जम' अर्थात् जन्म व मरण जुल ।[१४]

'भगवान' खँग्वःया 'भग'या अक्षरशः अर्थ नं थथे हे खः । 'भव' धैगु दइगु, दुगु, जन्म आदि जुल । थ्व भवया न्ह्योने च्वंगु आखः 'भ' जुल । 'भ'

---

१४ कमलमान वज्राचार्य, जमल बहालको सारांश परिचय, (धोबीधाराः बुद्धिहर्ष वज्राचार्य, २०६१) पृ.१

व 'ग' सम्मिश्रण जुया: 'भव' जुगु जुल। 'भग' या अर्थ 'जम' थें तुं वइ अले वनिगु जुल। वया वनिगु स्वभाव दुम्ह है 'भगवान' सर्वत्र व्यापी खः। भगवान मदुगु थाय् गनं नं मदु।

थये हे मेगु छगू खँग्वः 'जगत'। 'जगत'या तथ्यंक अर्थ खः संसार। अकिया अर्थ भौतिक भूगोल धाःसा पका नं मखु। थन नं 'ज' या अर्थ 'जन्म' खः। 'गत' या अर्थ वनेगु वंगु, वनिगु खः। 'जगत' धायेबलय् वयाच्वनिगु, वनांच्वनिगु, पद्धतियात संकेत याःगु खः। थ्वयात हे जगत धायेधुंकाः नं ह्मानं संसार धायेगु पहः दु, जगत संसार। नामी सिद्धा अद्वयवज्रजुया धापू कथं कार्य व कारणया सम्बन्ध दयाच्वंगु अवस्था हे जगत खः। अद्वयवज्रसंग्रह पृ. ४२ स च्वयातःगु थये खः।

'हेतुफलात्मक भवनिर्वाणैकरसतामात्रं जगत्।'

थकिया भावार्थ थये जुल– हेतुफलात्मक भव निर्वाण एक रस मात्र जगत्। मेगु खँग्वः 'तथागत' नं नेवाः बौद्ध समाजय् छ्यले बुले जुया वयाच्वंगु खः। थ्व खँग्वःया अर्थ नं च्वय् च्वयागु खँतलिसे समान जू। भगवान शाक्यमुनि तथागतया द्वादशांग प्रतीत्यसमुत्पादया मूखँ नं थ्व हे खः। द्वादशांग प्रतीत्यसमुत्पादया झिनिगूगु अंग जरामरण हे खः। अर्थात् मृत्यु हे जुल। जरा धैगु खने दुगु वस्तुं ज्या याइगु त्वःतु त्वःतुं वनिगु खः। गयेकि म्हुतुइ च्वंगु वा ज्या मजुया हाया वनिगु, सँ मदया वनिगु, मिखां मखना वनिगु, म्हय् दुने च्वंगु अंग प्रत्यंग ज्या यायेगु शिथिल जुया वनिगु आदि इत्यादि खः। मरण धैगु शरीर लिसे चेतना बाया वनिगु जुल।

बौद्धधर्मया पूजा पद्धतिया विशेषता

वःगु दक्वं वनेमाः। दुगु दक्वं फुना वनेमाः। दयेकुगु वस्तु स्यना (फुना) वनेमाः। थ्व परमार्थ नियम खः। थ्व सत्यतायात बौद्ध पूजा पद्धतिइ नं अनुकरण जुया वयाच्वंगु दु। न्ह्यागु छगू पूजा जूसां भौतिक कथं सामान (कलश, थापिं, जज्ञकुण्डल, अस्त्र, शस्त्र आदि इत्यादि दक्वं) स्थापना जुइ, मन्त्रं जुल, वाक्यं जुल, भावं जुल, चर्या जुल, नृत्यं जुल सृजना याइ। पूजाया ज्या क्वचायेवं विसर्जन मयासे मगाःगु खँ थन न्ह्ययनेबहः जू।

थन तकया खं थ्व सिइदु कि मरण धयागु परमार्थ सत्य खः । आः थन खँ पिहाँ वइ, मरण गथे जुइगु बाँलाक जुइगु अथवा बाँमलाक जुइगु । मरणाया अवस्था बाँमलाः जुलकि मृत्यु पश्चात जुइगु लिच्वः बाँलाइ मखु । अकिया विपाक फल कष्टप्रद जुइ । मरण बाँलातकि मृत्युपश्चात फल नं बाँलाइ । थ्व खँ हिन्दू धर्मय् नं दु । जुजुपिन्संनिसें कयाः बुढा बुढी जुलकि राजपात दक्वं जिम्मा बियाः वानप्रस्थ वनाः आध्यात्मिक जीवन अनुशरण याइगु आदि प्रथा दु ।

बौद्ध दर्शनय् नं वहे मनू थबलय् सिइगुसा यये जुइगु, यथे जूसा यथे जुइगु धकाः क्यनातःगु दु । छ्न्हु छम्ह मनू वयाः भगवान् बुद्धयात फलाना मनू सिइत तच्वः जुयाच्वन । प्रभु, आः व सित धाःसा वया गति छु जुइ धकाः न्यंगु जुयाच्वन । अकिया लिसलय् भगवान बुद्धं आः सित धाःसा व मनू दुर्गतिइ लाः वनी धकाः धयाबिज्यात । छुं भचा लिपा मेम्ह मनू छम्ह वहे सिइत्यंम्ह मनू स्वयाः भगवान बुद्धया थाय् वयाः व आः व मनू सित । वयागु गति धाःथेँ हे दुर्गतिइ लाइला धकाः न्यन । थुथाय् भगवान बुद्धं लिसः बियाबिज्यात व मनू सुगतिइ लाः वनी । वहे मनू छम्हया विषयय् छक्वः दुर्गतिइ लाः वनि धाल हानं लिपा व सिइम्ह मनू सुगतिइ लाः वनी धाल, थ्व गथे प्रभु धकाः उत्सुकता प्वंकल ।

भगवान बुद्धं न्हाचः सित धाःसा व मनू दुर्गतिइ लाःवनिगु खः । छाय्धाःसा उगु अवस्थाय् वया चित्त भिंगु थासय् मलाः । वया चित्त भ्रान्त जुयाच्वंगु खः । अखे थुखे मलाःगु विषयय् आशक्त जुया च्वंगु खः । अकि चित्तं खंगु लाः भोगय् याये हे माल । अकिं व दुर्गति लाः वनिगु पक्का खः । तर लिपा वया चित्त भिना वल । चित्त स्थिर जुल । सुखस्थितिया चित्तय् च्वनाः प्राण त्याग जूगु कारणं व सिइम्ह मनू सुगतिइ लाः वनिगु जुल धकाः लिसः बियाबिज्यात ।

अकिं मृत्यु जुइगु अवस्थाय् चित्त शान्त व शुद्ध याःसा परलोक गमन नं सुखदायी जुइ । अकिं सिइबलय् चित्त शान्त यायेत न्हापांनिसें वातावरण दयेकु दयेकुं वयेमाःगु खः । मरणाया अवस्थाय् न्हापा न्हापायागु पुण्यकार्यत लुमंकेत बिइगु वातावरण उथाय् दयेका बिइमाः । सिइत्यनिगु अवस्थाय्

अनथासय् च्वना: ख्वयाच्वंनिगु कोलाहल नइक हालाच्वंनिगु उलि उचित मजू । थकिं याना: वयागु शान्त सुखमय नइत्यंगु चित्त नं भ्रान्त जुइगु अवस्था वयेफु ।

यँय् हनुमानध्वाका दुने अनेक चुकत छ्चाखेरं चा:हलाच्वंगु दु । उकि मध्ये कालिचोक धैगु छगू चुक नं दु । व चुकय् पिइ म्वायक तुलसी बुया वइच्वनिगु जूगुलिं तुलसी चुक नं धा: । व चुकया उत्तरनंगया दलानय् जुजुपिं सिइत्यनिगु अवस्थाय् तइगु थाय् यानात:गु जुयाच्वन । व दलानया छ्चाखेरं अभ्क धलिं सिलिंग आदि थाय् यासय् रासलीला, रसरंग भोग याना च्वंगु आदित ज्वलन्त खने दइगु कथं अंग:किपात मूर्तित तयात:गु दु । नापं कृष्णं करामत क्यनाच्वंगु किपात मूर्तित तयात:गु दु । नापं कृष्णं करामत क्यनाच्वंगु किपात गयेकि कंसयात स्यानाच्वंगु, कृष्णयात स्यायेत व:म्ह किसियात स्यानाच्वंगु, आदित नं तयात:गु दु । मृत्यु जुइत्यंम्ह जुजुया मिखा गुखे वनी व अनया मुख्य विषय जुइ । जुजुया मिखा देव देवतापाखे वंगु ख: अथवा रसरंग भोग पाखेवंगु ख: धैगु खँ सिइकेत अ:पुकेत हे यजा:गु वातावरण किपा मूर्तित तयात:गु ख: । जुजुया चित्त फयांफक्व अन देव देवतापाखे वंकेगु कथं व्यवस्था मिले यानात:गु जुयाच्वन ।

छेँदुने सिके मज्यू, सिकलकि दुर्गतिइ लाइ धका: मरणासन्न अवस्थाय् बलजफती आया आथु जुइक दु:ख पीडा जुइक छेँनं पिने घाटय् यंकिगु, अले ब्रम्हनालय् तया: तुति लखय् थुनातयेगु संस्कार[१४] यात छक्व: विचायायेबह: जू । थजागु अवस्थाय् सिइत्यंम्ह मनूया चित्त स्यनावनिगु यक्व सम्भावना दु ।

संस्कारय् फयांफछि पक्का ज्या यायेत अये यानां जीला थये यानां जीला शंका दक्व विधि विधान पुवंकेत छेँज:पिन्सं स्वइगु स्वाभाविक हे ख: । अकिं मृत्यु पश्चात मृत्यु जूम्हयागु हंस हानं आह्वान यायेगु, अले हानं भिंक मृत्यु वरण याकेगु थें थया:गु पद्धति 'उत्क्रान्तिया' विकास जुल । मृत्यु पश्चात सत्कर्म यायेगु नं मृत्यु बौँलाका: जूगु भा:पा: व्यवस्था जुल । प्राण त्व:तेधुंकूगु शवयात नं नष्ट यानाछवयेगु, दु:खी जनपिंसं दु:खया भोग

---

१४ मदन्त सम्यक् सम्बोधि प्राणपुत्र, सम्य संस्कार, (नेपाल : सुखि होतु, वि.सं. २०६०) पृ.१७ ।

यायेगु, दुःख भोग मुक्त यायेगु, मृतकया नाम जज्ञ यायगु, मन्दः च्वयगु, लख चैत्य दयेकेगु, लय्लय् पतिकं पिण्ड थयेगु, लत्या, स्वला, खुला, दकिला, निदँया तिथि यायेगु, वर्ष पतिकं श्राद्ध यायेगु, षोडश पिण्ड पुवंकेगु, दान प्रदान, कीर्ति स्थापना आदि इत्यादि यायेगु क्रिया कर्म सृजना यानातःगु जुल। थजागु क्रियाकर्मयात मृत्यु संस्कार धाल। नेवाः बौद्ध समाजय् मृत्यु संस्कारया छग् थःगु हे पहः दु। थ्व हे पहलं नेवाः बौद्ध म्हसीकेगु माध्यम धाःसां छुं पाइगु मताया। अले नेपाः देयागु संस्कृति जुल देयागु संस्कृति त्वः मफिकेगु धैगु नं छग् कथंया राष्ट्रियता खः।

मृत्यु जुइगुया प्रक्रिया

जीवनया सम्पूर्ण सक्रियतायाा अन्तयात हे मृत्यु धाइ। जीवनया अन्तिम कालय् विपाक विज्ञान, नाम व कर्मज रूपया स्थिति व भंग काल च्युत जुइ। थ्व अवस्थायात मृत्यु धाइ।[१६] मृत्युया परिभाषा थये नं बियातःगु दु। स्कन्धया जीर्णता, इन्द्रियया शिथिलता मरणया पूर्व लक्षण खः। जरा व स्कन्ध अन्तर्ध्यान जुइगु व नष्ट जुइगु मरण खः। थ्व जुल मेगु कथंया मृत्यु परिभाषा।[१७] भगवान् बुद्धया द्वादशांग प्रतीत्यसमुत्पादया दकले लिउनेयागु अवस्था 'जरा मरण' खः। जरा धैगु शरीरया अंग प्रत्यंग जीर्ण जुइगु खः। इमिगु मरण खने दयेक नं जुयावनी। गथे कि म्हुतुइ च्वंगु वां ज्या यायेगु त्वतिगु खने दयेक मदया वनिगु खः। म्हुतुं वा कुतुं तकं वइ। थये खने दयेक मरण जुल। मेगु खने मदयेक मरण जुया वनिगु दु। गथेकि मिखां स्वये मफया वनिगु, न्हासं गन्ध काये मफया वनिगु, न्हायपनं न्यने मफया वनिगु, म्हुतुं रस काये मफया वनिगु, म्हं स्पर्श याये मफया वनिगु आदि इत्यादियात जरामरण धाइ। चैतन्यता व भौतिक शरीरया दथुइ दुगु स्वाप् भंग जुलकि नं मृत्यु जूगु धाइ।

---

१६ *प्रो. रामशंकर त्रिपाठी, प्रतीत्यसमुत्पाद. स्थविरवादी दृष्टिकोण (वाराणसी: केन्द्रीय उच्च तिब्बती शिक्षा संस्थान, १९८६ ई.) पृ.६५।*

१७ *डा. ब्रह्मदेव नारायण शर्मा, 'सम्पूर्ण बुद्ध मन्तव्यों का केन्द्र प्रतीत्यसमुत्पाद' प्रतीत्यसमुत्पाद, (वाराणसी केन्द्रीय उच्च तिब्बती शिक्षा संस्थान, १९८६ ई.) पृ.२१७।*

मृत्यु छाये जुइ धैगु विषयय् तिब्बतया न्हापा गुरु माक्या पण्डितजुं[18] च्वयात:गु "मुनिमत" प्रकाश धैगु सफूतिइ च्वयात:गु दु । व सफूतिइ च्वयात:गु कथं न्ह्यगु कथं मृत्यु जुइगु जुयाच्वन । इपिं थथे ख: ।[19]

१. आयु फुना वन ।

२. याये मा:गु कर्म फुना वन ।

३. दुगु पुण्य फुना वन ।

४. आयु व कर्म नितां फुना वन ।

५. आयु व पुण्य नितां फुना वन ।

६. कर्म व पुण्य नितां फुना वन ।

७. आयु, कर्म, व पुण्य थ्व स्वतां फुना वन ।

मृत्यु जुइगु समययात लिछ्यायेगु नं उपाय क्यनात:गु दु थ्व न्यने कने न्ह्यइपुसे च्वं । अकिं थ्व खँ नं थन न्ह्यथनागु दु ।

१. आयु फुना वन धा:सा उष्णीष विजया, दुर्गतिपरिशोधन आदिया धारणी ब्वनेगु, पाठ यायेगु, याकेगु, पूजा यायेगु आदि कर्म याइ । थुकिं आयु बढये जुया वइ । मृत्यु जुइगु ईयात घ्वाना छ्वयेगु उपाय थ्व नं छगू ख: ।

२. याये मा:गु कर्म फुना: मृत्यु जुइगु नं लिछ्याना छ्वये जिउ । थ्वया निंतिं स्यायेत तयात:पिं प्राणीपिन्त स्याके मबिया: इमिगु प्राण बचे याना: जीवन बियेगु उपकार यायेगु आदि ज्या दु । थन सर्वज्ञमित्रं छगू दुष्कर चर्याया लागि जुजुं स्यायेत तयार याना त:पिं ४९९ म्ह मनूया जीवन उद्धार याना ब्यूगु उदाहरण लुमंकेवह: जू । बौद्ध साहित्यया क्षेत्रय् थथे जीवन दान जूगु खँत यक्वं ब्वनेदु ।

३. पुण्य फूगु जूसा पुण्य संचय यायेत गुरुपूजा यायेगु, त्रिरत्नया पूजा यायेगु, बुद्ध पूजा यायेगु, संघयात दान बियेगु ।

४. आयु, कर्म व पुण्य मध्यय् गुगु फुत व व थप याये जिउ । इपिं मध्यय् छुं निता फुसा वहे कथं उपाय याये जिउ ।

---

१८ छेन्पो वागीन्द्रशील व नारायण प्रसाद रिजाल (बुद्धवज्र अनुवादकहरू), मुनिमतप्रकाश, (ललितपुर: पदम घले, वि.सं. २०५७) पृ.४ ।

१९ ऐजन, पृ.७५ ।

५. आयु, कर्म व पुण्य थ्व स्वतां फुत धाःसा छु कथंया उपाय मदु । मृत्यु निश्चित जुल धकाः सिइका काये माल ।

प्राणीया जीवन चतुरमहाभूतया सक्रियता सञ्चालन खः । चतुरमहाभूतया सक्रियतां थःगु लँ त्वःताः निष्क्रियता पाखे न्ह्याः ववं पूर्ण निष्क्रिय जुइगुयात हे मृत्यु धाइ । थ्व चतुरमहाभूत निष्क्रियता जुजुं वनिगु क्रम थथे खः-

१. पृथ्वीतत्व- दकले न्हापां शरीरय् दुने पृथ्वीतत्व निष्क्रिय जुइ । थ्व पृथ्वीतत्व जलतत्वय् समाहित जूवनी । थजाःगु अवस्थाय् व सिइत्यंम्ह मनू दनाच्वने फइमखुत । तुतिं न्ह्यायेत ल्हवना तयेगु शक्ति क्षीण जुइ धुंकी । फेतुना तकं च्वने फइ मुखत । सतुबतु क्वें (मेरुदण्ड) नं म्हयात कःघानातये फइमखुत । सुनानं थनेत स्वःसां याला प्याला वंम्ह यें जुइ । छ्यों तकं धस्वाका तये फइमखुत । गःपतं छ्योंयात ल्हवना तये फइमखुत । लासाय् तप्यंक ग्वजक तुलाच्वनी । अर्थात् शरीर दुनेया स्थूल भावं छु नं ज्या याइ मखुत । अकिं सने फइमखुत । मृत्युया दकले न्हापांगु लक्षण थ्व जुल । थ्व जुल पिनेयागु लक्षण । दुनेया लक्षण म्ह छम्हं बँय् दुस्वना वंये जुया वइ ।

२. जलतत्व- लिपा जलतत्व नं फुनावनी । जलतत्वयात अग्नितत्वं सुका बिइगु ज्या याइ । थ्व अवस्थाय् शरीरय् दुने तरलतत्व गथेकि म्हुतु व न्हाय् गना वनी, चःति, ख्वबि, पिसाब, म्हुतुइ वइगु ई आदि दक्वं आः अन सृजना जुइगु म्हो जुजुं वनी । थजाःगु जलतत्व दु हे मदुगु अवस्थाय् थ्यनी । थ्व मृत्युया मेगु लक्षण जुल ।

३. अग्नितत्व- क्वानाच्वंगु म्ह नं बुलुहूँ ख्वाउँया वनी । दुने च्वंगु क्वाःगु बुलुहूँ म्हं पिहाँ वनी । अले दुगु चःति नं गगं वनी । म्ह दक्वभनं ख्वाउँ जुजुं वनी । थकिया लक्षण शरीरय् अग्नितत्वं नं त्याग यानाच्वंगु खः । च्याःगु मिइ छुं छुं हँग्वाः जुया वनी । हँग्वाः नं खरानी जुइ । खरानी नं ख्वाउँया वनी । अले अन खरानी नं फय्या शरणय् वनी । अथे हे शरीरय् दुने च्वंगु तेजतत्व नं फसय् समाहित जू वनी । शरीरय् दुने च्वंगु तापक्रम आः यक्वं कम जू वनी । थ्व अवस्थाय् ल्हाः तुति पचिं कपाः आदि ख्वाउँसे च्वनी । वरफ थीबलय् गथे ख्वाउँचाइ अथे हे म्हया अंग प्रत्यंग दक्व थासय् नं ख्वाउँसे च्वनी । थ्व मृत्युया स्वंगूगु लक्षण जुल ।

४. वायुतत्व- आ: शरीरय् केवल वायुतत्व जक दनि । वायुतत्व छगू जक शरीर दुने च्वना च्वनिगु थाकुगु जुल । व न गन वने गन वने जुइगु स्वाभाविक खः । वायुतत्व चेतनाय् लीन जुइ । थ्व अवस्थाय् सासः ल्हाये थाकुइ । असाधारण कथं सासः ल्हायेगु प्रकृति जुया वइ । सासः ल्हायेगु तताहाकः जुयावइ । याकनं याक्नं सासः पितछ्वयेगु सासः दुकायेगु अवस्था जुयावइ । सासः पिहाँ वनिगु अप्वः, सासः दुहाँ वइगु म्हो जुजुं वइगु जुइ । सासः दुने ताउतक तयातये फइगु अवस्था जुइमखु । थ्वयात दम याहाँ वःगु धाइ । मृत्युया प्यंगूगु लक्षण थ्व जुल ।

थथे प्यंगु लक्षण जुइ धुंकाः अन्तय् वायुतत्व शरीरं पिहाँ वनी, सदाया लागि थ्व मृत्युया लक्षण खः । थजाःगु खँ शिद्धा नरोपाया अन्तराभव योग साधनय् नं ब्वनेगु दु ।[२०] थथे थीथी चरणय् ववं मृत्यु जुइम्हसिनं चायेक चायेक मृत्यु जुइगु अवस्था योग्य मनूतय्त जक दइ । थजाःगु गुण न्ह्याम्हसिके नं दइ मखु ।

लासा हिइकेगु

विरामीया ल्हाः तुति ख्वाउँसे च्वनाः सासः तताहाकः जुयाः नाडीया चाल नं कम जुयावन कि प्राण त्वःतिइन धयागु सिइकाः गनं मथिइक सालुगु वा तुयूगु कापः लानाः तच्वः जुउम्ह विरामीयात बिस्तारं ल्हवनाः उकी तइ । थुकियात लासा हिइकेगु धाइ ।

लः त्वंकेगु

हिक्का वयाः प्राण त्वःतिइगु हे अवस्थाय् थ्यन कि जहानपिं सकस्यां "भगवान शरण, करुणामय शरण, वज्रवाराही शरण" धकाः विरामीयात न्यंकी । गुलिसिनं स्तोत्र पाठ याइ ।"जिमिगु माया कायेम्वाल । भगवानया शरणय् बिज्याहुँ" धकाः बिदा बिइ । छँया जहानपिं सकसिनं थःथःगु नाता अनुसार सम्बोधन यानाः विरामीया म्हुतुइ शंखं लः छतुलु त्वंकी । देखा दुम्ह जुल धाःसा देखाया निर्वाण जल त्वंकी । थ्व अन्तिम बिदाइ जुइ ।

---

२०. डा. ठाकुरसेन नेगी, *"नरोपाकी अन्तराभव योगसाधना"* धीः त्याः ११, पृ.१२१ ।

आधुनिक अवस्थाय् अस्पताल आदि व्यवस्था दु । उसाय् मदयाः अस्पतालय् नं मृत्यु जू । थ्व अवस्थाय् डाक्टरं मृत्यु जूगु प्रमाणमृत्यु प्रमाणपत्र च्वयाबिइ । सामान्यतया हृदयगति निरोध जूगु व मगजं ज्या याये त्वःतुगु अवस्थाय् मृत्यु जूगु धकाः डाक्टरतय्गु धापू दु ।

मृत्यु लिपा व शरीर मृतक देहय् परिणत जुइ । अले लिपा वइगु दाह संस्कार आदि मजुल धाःसा शरीर क्रमशः नष्ट जुजुं वनिगु प्रक्रिया शुरु जुयावइ । दुर्गन्ध वइ । ध्वगिना वइ । की दाया वइ । भुजिं आदि की पतंगात वालाला भुनाच्वनिगु अवस्था नं जुइ । ला कुचा कुचा दयावइ । आतापुति आदि स्वयेहे वीभत्स रूपं पिहाँ वइ । क्वेँय् जक जुया च्वनी । क्वयँय् नं छुतये जुजुं वइ । क्वेँय्नं रस विहीन जुयाः थारा थारा गनेगु जुइ । धू धू तकं जुया वनी । धूयात फसं पुइका यंकइ । सिधल । सिइ न्ह्यः न्हापा नवाये फुगु, प्याखं हुइफुगु, अनेक तनेक ओजस्वी दुम्ह प्राणी सिइ धुंकाः व शरीर आः धू धू जुयाः व धू तकं मदयावनी ।

थजाःगु अवस्था मवयेकेत प्राण मदुगु शरीर (मृतक देह) यात नष्ट यायेमाः । थ्वयात मृत्यु दाह संस्कार धाइ । दाह संस्कारय् अग्नि संस्कार, जल संस्कार, पृथ्वी संस्कार (गाः म्हुया थुनेगु) वायु संस्कार आदि दु । मुख्यतया नेवाः बौद्ध समाजय् अग्निदाह संस्कार दु । शेष भागयात जल संस्कार, पृथ्वी संस्कार, वायु संस्कार आदि फुक्कं दु । थ्व विषयय् दाह संस्कार धैगु खण्डय् विस्तृत कथं वर्णन जुइधुंकुगु दु ।

मृत्यु प्रमाण

मृत्यु जूगु खः मखु निश्चित यायेगु आवश्यकता दु । मखुसा अनर्थ जुइ यः । आः यौकन्हय् अस्पताल दु । तच्वतं उसाँय् मदुगु जुलकि अन्तिम घडिइ जूसां अस्पतालय् यंकइ । अस्पतालय् डाक्टरतयसं मृत्यु जूगु खः धकाः प्रमाणित यानाबिइ । न्हापा न्हापा अये मखु । छैंय् हे मृत्यु जुइ । गैर बौद्ध समाजय् यें घाटय् नं यंकेगु परम्परा दु ।

मृत्यु जूगु धैगु आभास वयेवं मृत्यु जूगु खः मखु निश्चय यायेगु कुतः जुइ । सः स्यूम्ह मनू अयवा कविराज वैद्य पुरोहित गुरु सु दत व सःता हयाः

परीक्षण यांकइ । सः म्यपिन्सं परीक्षण याइग् सामान्यतया थथे खः -

१. नाडी दु मदु स्वइ । नाडी मदुगु जुर्सा मृत्यु जूगु लक्षण खः ।

२. म्हुतुइ लः तयाः स्वइ । लः कुल्ल क्वहाँ वर्सा मरण जूगु लक्षण खः ।

३. प्वाथय् त्यतु त्यलाः सासः याहाँ वः मवः स्वइ । सासः याहाँ मवल धाःसा मृत्युया लक्षण जुल ।

४. तुतिया म्हालापचिं ज्वनाः संकइ । मृत्यु जुइ धुंकूगु खःसा म्हालापचिं संकेबलय् थिग्गीक्क च्वनाः छ्यं तकं सनी । प्राण दुगु म्ह थथे च्वनिसें क्वय्थ्यंक थिग्गीक्क च्वनिमखु । गन संकूगु खः व हे भाग जक सनी ।

५. मिखा स्वइ, मिखाया नानिचा मसन धाःसा मृत्यु जुल धकाः सीकइ ।

मृत्यु ख्वःसःया प्रस्फुटन

च्वयूया प्रक्रिया छ्चाःखेरं च्वनाः स्वयाच्वंपिं जहान परिवारया जःपिंसं थःगु दुःखया वेदना सह याये मफयाः अनायास छगू पाखं ख्वःसलं प्रस्फुटन यानाः पिकयाहइ । ख्वयेगु ज्या ला न्हापा लिपा नं जू मजूगु मखु । सामान्यतया दुःखया अवसरय् जक ख्वइगु क्रिया जुइगु खः । गबलें गबलें अति सुखया अनुभूति जुइबलय् नं ख्वयेगु क्रिया जू । तर अन्तर गाक्वं हे दु । दुःखया अवसरय् ख्वयेगु नं मृत्युया अवस्थाया ख्वःसः न्हापाँ लिपाया दुःखया ख्वःसःलिसें गाक्वं पाः । थजाःगु कथं ख्वःसः पाः कि व ख्वःसः न्यंपिन्सं नं काः अन छँ सुं मदयाः मृत्यु जूगु जुल धकाः सूचं कायेगु याइ ।

दुःखया वातावरणं जाया च्वंगु ख्वाःपाः ज्वना च्वंपि जहान परिवारदक्व मृत्युया ख्वःसः प्राकृत रूपं प्रस्फुटन जुयावइगु थ्व आवाज जःलाः खःलातयत प्राकृतिक सूचं कथं नाला कायेगु ज्या जुइ ।

लोहा अग्निया रक्षा

सिइम्हसिया मिखा चायाच्वंगु अवस्था खःसा मिखा तिसिइकाबिइ । म्हछम्हं फांगा फायेकाबिइ । ख्वाः नं त्वपुइके ज्या जुइ । अले व प्राण मदुगु शरीरय् गुगुं कथंया अतिक्रमण मजुइकेत म्हया द्यःने कर्द, चूपि, चक्कु अथवा नया अस्त्र तयाबिइ । थथे तयाबिल कि सिइम्ह मनूया शरीरय् दुने काँचो वायु प्रवेश जुइमखु धाइ । थ्व जुल लोह रक्षा । अर्थात् नया रक्षा विधान ।

सिइम्ह ग्वारा तुका त:थाय् फुसय् व क्वय् अर्थात् तांतिया क्वय् पाल्चाय् चिकं तया: मत च्याकातइ । छु अथवा थथे हे अन्य प्राणीतयसं सिइम्ह मनूयात छु कथं अनर्थ ज्या मजुइकेत थथे मत तयेगु याइ: । थ्वयात अग्नि रक्षाया रूपय् कयात:गु जुल ।

थ्व लोहा अग्नि रक्षाया क्रिया नं मृत्यु जूगु पक्का ख: धइगु सांकेतिक प्रमाण जुल ।

सिइ कंकेगु ।

थजा:गु सांकेतिक प्रमाण पश्चात गुरु पुरोहित, दाजु किजा, स्यान्ह्यापिं तया: आ: गथे यायेगु, छु यायेगु, सुइत सुइत सिइगु समाचार बियेके छ्वयेगु आदि सल्हा साहुति जुइ । सीगुथि दुसा, सनांगुथि दुसा गुथिया पा:ला:यात धायेगु, सिइ कंकेगु फांगा कंकेगु सुइत सुइत ख:, स्यान्ह्यापिन्त औपचारिक कथं धायेगु क्रिया न्ह्याकेगु, सिथं यंकेत मा:पिं धायेगु आदि दक्वं सल्हा साहुति याना: क्व:जिकेगु जुइ ।

सिइम्ह मिजंमचा, मिसामचा, मचाबू ब्यंकेगु मधुंकुम्ह वा चूडाकर्म मया:निम्ह ईहि मया:निम्ह आदिया लिधंसाय् थजा:गु सल्हा साहुति क्व:जिकेगु याइ । सिइम्हसियागु अवस्था स्वया: विधिवत् थीथी कयंया क्रिया दु । उत्क्रान्ति यायेमा:गु जूसा व क्रिया निं क्वचायेकेत ज्या जुइ । उत्क्रान्ति जुइगुया अवस्था जूसा च्वय् न्ह्यथनागु ख्व:स:या प्रस्फुटन नं उत्क्रान्ति क्रिया लिपा जक जुइ ।

सिइगु छेँय् सु धंकेगु

सिइगु छेँ थुगु हे ख: धका: सीके बिइत सिइगु छेँया लुखा लिक्क सु छकले धंकातइ । मखुसा सिइगु छेँ धका: वइबलय् मखुगु छेँय् लानाच्वनी धका: सीके बीत थथे सु धंकेगु याइगु ख: ।

पञ्चमय् ला: मला: यकिन यायेगु

कालचक्रतन्त्रया मुताबिक २७ गू नक्षत्र दु । थ्व नीन्हय्गू नक्षत्रय् दकले लिपागु न्यागू धनिष्ठा, शतभिषा, पूर्वभाद्रपद, उत्तरभाद्रपद, रेवती नक्षत्रयात पञ्चम धाइ । थ्व न्यागू नक्षत्रय् लाना: सिइम्ह जुलकि पञ्चमय् ला:गु

धाइ । थ्व सिइम्ह नापं थः ला:पिं मीपिं नं निकट भविष्यय् सिइ धैगु ख्याच्वःया अवधारणा खः । थ्व न्यागू नक्षत्रया नं दकले गुलि न्ह्यः जुल उलि हे मभिं धाइ । गथेकि धनिष्ठा नक्षत्रय् लात धाःसा न्याम्ह लाइ । शतभिषाय् ४ म्ह, पूर्वभाद्रपदय् ३ म्ह, उत्तरभाद्रपदय् २ म्ह, रेवतीइ छम्ह लात धाइ । थ्व दशाया तेज कम यायेगु अथवा दशा फानावंकेबीगु कथं विधि यायेगु निश्चित जुइ ।

धनिष्ठा नक्षत्रय् मृत्यु जूसा न्याम्ह पञ्चमय् ला:गु जुल । थ्व अवस्थाय् याये मा:गु क्रिया विधान दु । थ्व कथं संस्कार यात धा:सा भविष्यय् जुइगु भयं तरे जुइगु जुल । धनिष्ठा नक्षत्रय् मृतक जुल धा:सा न्याम्हसित दोष लगे जुइगु जुल । अकिया निवारण निंतिं खें प्यंगः कुशं हिनाः म्ह ज्यानाः दयेकी । सिइम्ह छम्ह व थ्व खेंया म्ह ज्यानात:गु प्यंगू नापं जम्मा न्याम्हया ल्याः खाइ । थ्व म्ह ज्यानात:गु सिइम्हया जवय् निम्ह खवय् निम्ह तइ ।

शतभिषा नक्षत्रय् लानाः सिइगु जूसा स्वंगः खें ल्हाः नापं तयाः म्हज्यानाः सिइम्हसिया याक्वय् स्वचायेकी । जँय् नं स्वचायेकी ।

पूर्वभाद्रपद नक्षत्रय् मृतक जुलधा:सा स्वम्हसित दोष लगे जूगु धाइ । निगः खें कुशं हिनाः ल्हाः निपा तयाः जँय् स्वचाकी । उत्तरभाद्रपदय् नक्षत्रय् मृत्यु जूसा छगः खें कुशं हिनाः ल्हा:निपा तया जँय् स्वचाकी ।

रेवती नक्षत्रय् मदुगु जूसा नं पञ्चमय् ला:गु धायेगु चलन दु । तर थन छम्ह जक ला:गु धाइ । छम्ह धैगु सिइम्ह हे जुल । अकिं थन हानं मेम्हसित दोष लगे जुइ धाइ मखु ।

पञ्चमय् लाइगु धैगु मभिं हे धायेमाः । च्वय् च्वयायें क्रिया यानाः दशा फायेकेगु ज्या याइ । थ्व याना नं निमोह कुन्हु पञ्चरक्षा पाठ याकाः जलदान समेत बिइगु संस्कार दु ।

सिथं यंके पूर्वया ज्या

सिइम्ह मनूया म्ह आः केवल भौतिक वस्तुजक जुल । वयात गुलि पुलां यानातल उलि उलि हे दुर्गन्ध वयाः अन विनाशकारी फल जुइ । उत्पात जुइ । मृत्यु जूगु निश्चित जुइधुंकाः निष्प्राण देहयात संस्कार यानाः नष्ट याना छ्वयेगु प्रक्रिया प्रारम्भ जुइ । म्वानाच्वंबलय् न्ह्याक्वं हे माया प्रीति

जुयाच्वंगु शरीर जूसा सिइधुंका: व शव (लास) यात जीर्ण यानाछ्वये हे मा: । मनू सिइधुंका फुकी दाजुकिजापिन्त कने, सूचं बिये, स्यान्ह्यापिं थ: थितिपित कने, सनागुथि अथवा सिइगुथियात कंके छ्वये धुंका: अनं लिपा सिथं यंकेत यायेमा:गु क्रिया कर्म याइ । सिइ धुंका: सल्हासाहुति क्वचाय् धुंकानिसें सिथं मयंकूबलय् तक यायेमा:गु विधि थन छसि ब्यागलं कथं च्वयागु दु । इपिं छसिकथं थये ख:-

सउबँय् तयेगु

मृत्यु जूगु निश्चित जुलकि वयात मृत्यु जूगु धका: विधिवत चरणय् तयेगु क्रिया जुइ । प्राण मदुगु म्हय् अनेक कीटाणुया वासस्थान जुइ फु । उसाँय् मदया: मदुम्ह जूसा उसाँय् मदुबलय् यी यी कीटाणुतय्गु वासस्थान जुयाच्वंगु शरीर हे ख: । आ: प्राण मदुगु शरीर जूगुलिं थये कीटाणुत व शरीरय् न्हापा गथे ख: अथे च्वनिमखु । इमिगु य: य:गु पहकथं चलायमान जुइगु स्वाभाविक हे ख: । इपिं गुलिं ला शरीर पिने हे नं पिहां वयेत स्वइ । गुलिं ला आ: प्राण मदुगु शरीरया कारणं अन न्हूकथंया जीवन स्वउत्पन्न अथवा शरीरय् द्वहाँ व:गु नं जुइ । थजा:गु कीटाणुत सूक्ष्म स्वया: नं सूक्ष्म जुइफु । अजापिं कीटाणुत पिहाँ वया: मेगु उपद्रव नं जुइफु । इमित नियन्त्रण यायेमा:गु आवश्यकता दु । इमित नाश याना छ्वयेमा:गु दु ।

थ्व खँयात नापं विचा: याना: सउबँय् तयेगु धका: छगू विधिवत क्रिया दु । गोबरं बँय् इला: सिइम्ह मनू अकी द्य:ने तइ । गोबर कीटाणु नियन्त्रक ख: । गोबरं इलात:गु थासय् दुने च्वंपिं कीत व थासं पिने पिहाँ वये फइमखु । मेगु ला गोबरय् दइगु गन्ध व रसायन सामग्रीं कीटाणुत नाश याना: छ्वइगु तत्व नं ख: । छेँ कोठाय् बरोबर गोबर लेपन यायेगु थ्व हे कारण ख: । थये गोबर अर्थात् सउनं इला: सिइम्ह मनूयात अन तयेगु वैज्ञानिक क्रियाया मिखां नं स्वयेवह: जू । सउबँय् त:गुया अर्थ आ: व निष्प्राण शरीर त्याज्य ख: धका: निश्चित जुउगु संकेत नं ख: ।

सउबँय् मत:तलय् दु:खं मक्यं, म्वानाच्वंबलय् गथे ख: अथे हे व्यवहार जुइ । अकिं सउबँय् तये न्ह्य: मा:गु यिइ ज्यूगु अथवा यिइ मज्यूगु वस्तुत अखे युखे लानाच्वंगु चिइके चायेके याइ । दु:खं मच्वंसे मेयाय् मवंसे मगा:पिं

नं मा:मा:गु सामान ज्वना: छैंन पिने च्वनेन वनी । मउबँय् तर्लाकि आ: अजा:गु ज्या दक्व वर्जित जुइ । अर्थात् दु:ख क्यन । आ: शुद्धा शुद्धिया ज्या दक्व अथे दु:ख क्यंपिन्सं याये मंजिल धका: धाइ । मउबँय् नयेगु क्रिया अंकि दु:खं मक्यंनिगु अवस्था व दु:ख क्यंगु अवस्थायात मध्यविन्दु जुल । थ्व क्रिया धुंका: आ: सिइम्ह मनूयात दीपय् यंकेगु क्रिया क्रमांकय ज्या न्ह्याकेगु जुइ ।

सुकू मूलुखाय् धंकेगु

सुकले छकले हया: सिइगु छेँया मूलुखाया छ्खेर धंकातइ । थ्व सुकले धंकुगुया कारणं थन छेँ सुं मनू सिइगु दु, सिथं यंकेगु तयारी जुयाच्वंगु दु धका: संकेत ख: । थ्व संकेत अन छेँय् व:पिन्त फलाना सिइगु धा:गु छेँ गन धका: न्यने कने यानाच्वने म्वाल । फलाना सिइगु धा:गु गन धका: यजागु कथं उखे थुखें न्यं जुइगु नं हिसि ला:गु ज्या मखु । उजागु अवस्थाय् सुकू धंकात:गु छेँ खनकि सिइगु छेँ वहे ख: धका सिइकेत अ:पुइ ।

द्य:तय्गु मूर्तिइ सुं त्वपुइगु

अन सिइगु छेँया चुक ननिइ चिभा: द्य:, महाका:द्य, गणेद्य: आदि दुसा इमित सुं त्वपुइगु ज्या जुइ । थये याइगु द्य:तयत सिथं यंकेगु स्वयेगु पाखे मिखा मवंकेत नं जुइफु । अथवा मभिंगु ज्या धैगु द्य:तय्गु संसारय् मदुगु जुयमा: ।

देवं फायेकेगु

सिथं यंकेबलय् सिइम्हसिया म्हया द्य:ने तयेगु वस्त्रयात देवं धाइ । देवं अर्थात् म्ह द्य:ने तयेगु वस्त्र ख: । थ्व देवं छ्वइमखु । सिथं यंका: दीपय् मि मत: तले जक सिइम्हसित फायेकातइ । मि तये धुनकि देवं लिकाइ । देवं स्यायी वस्त्र ख: । न्ह्याम्ह सिइसां थ्व हे देवं छ्यलेगु याइ । देवं सिइगुथि अथवा सनागुथिया पा:ला:या जिम्मा लानाच्वनी । थ्व देवं गुथिया परिवारपिं सिइबलय् जक पित हयेगु याइ । गुथिया परिवार मखुसा गुथिपा:ला:नं देवं पित हइमखु ।

गुथि मदुपिनि थजा:गु देवं दइमखु । गाँया व्यवस्था दुसा गाँतसें हे देवं ज्वनावइ । थये नं मखुसा पीताम्बरया अर्थात् म्हासुगु वस्त्रयात हे देवंया रूपय् छ्यली । थुगु वस्त्र स्यायी देवं जुइ मखु । गुथिपाला:नं देवं हया: फायेके न्हय:

सिइगु छँय् वया: सिइगु ख: मखु स्व: वइ। सिइम्ह मनू देवं फायेके योग्यम्ह ख: धका: पक्का याये धुन कि गुथिपा:ला: देवं कायेत वनी। देवं हयेत्यल धका: सूचं बियावनी। देवं हइबलय् ध्वदुके मजिउ धका: धयात:गुलिं नं थये पूर्व सूचना बिइगु जरूरत दु।

देवं हया: फायेकलकि सिइम्ह लासया जिम्मा आ: गुथियागु जुल धैगु नं संकेत ख:।

गुथियार ज:पिन्त कंकेज्या

थये देवं फायेके धुनेव गुथिपा:ला:नं गुथियारज:पिं सकलसित थ्व बेलय् वयेमाल धका: कंवनेगु ज्या जुइ। थ्व छगूकथं मृत्यु जुगुया औपचारिककथंया घोषणा धा:सां छुं पाइमखु। थये गुथियारतयृत खबर ब्यूवनेगु ज्याभार गुथियार पा:ला:यागु जुइ। सूचं दतकि गुथियारत सकलें अन थ:थ:गु भालाया ज्या यायेत वयेमा: धैगु सामान्य खँ जुल। छुं जुया: सुं गुथियार मवल अथवा वयेमफुत धा:सा अन दण्डया व्यवस्था दु। थ्वयात बं पुइकेगु धाइ। बं पुलेगु ज्या गुथिबलय् अथवा मेगु अवस्थाय् जुइ। बं मपुल धा:सा गुथिया ज:नं पितिंका च्वनेतकं मालेय:।

थये यायेजिउ थये यायेमजिउ धयागु गुथिया छुं छुं बन्देज दइ। थ्व थ्वबलय् थुम्ह थुम्ह गुथियारं थ्व थ्व ज्या यायेगु आदि इत्यादि च्वयात:गु सफू दइ। थ्वयात बं सफू अथवा हाकु-सफू धाइ। ख्वातुगु भ्वँतय् हाक: इला तइगुलिं थ्वयात हाकु-सफू धाइगु ख:। थुकी सलामं च्वयेगु याइ। गुथिपा: सिधलकि च्वयात:गु हुया: फेरकयं च्वयेगु याइ। गुथिपा:ला:नं थजा:गु बन्देज सफू ज्वना: अन वइ। अले सामान जोरजाम याये मा:गु आदि मा:मा:गु ज्या मा:मा:गु कयं क्वचायेकेगु तयारी याइ।

सिइगुथि मदुपिं नं दयेफु। यजापिनि गोंपाखे ज्या काइ। गोंतसें नं देवं हयेगु या:। सियं यंकेत सामान जोरजाम थ:थ:पिन्सं दाजुकिजा फुकी पासाभाइ ज:लाख:ला आदिपिन्सं याना: ग्वाहालि याइगु ला द हे दु।

फांगा तयेगु

स्यान्यापिसं फांगा छ्वया ह्येगु धकाः चिकिचापाःगु कपायया दयेकातःगु फांगा बियाहइ । थजागु फांगा जो लाकाः तयेर्मानिउ धाइ । अजागु फांगा मृतक देहया द्यःने तयाः फायेकेगु ज्या जुइ । भगवान बुद्ध मदुबलय् यी यी जुजुपिन्सं छ्वयाहःगु कापतं म्हय् भुंकुगु धकाः ख्वनेंद् । थ्व फांगा नं वया हे लक्षण जुइमाः । थौंकन्हय् फांगा न्यायेगु मदुगुलिं खादागा तयेगु चलन वल । थ्व खादागा स्यान्यापिसं जक मखु न्हाम्ह्सिनं तःसां जिउ ।

कूताः दयेकेगु

सिइम्ह मनू तयाः दीपय् यंकेगु छगू कथंया साधनयात कूताः धाइ । थजागु कूताः स्थायी जुइमखु । माःगु बखतय् जक दयेकेगु कथं पटके खः । थ्व कूताः दयेकेत विशेष सामाग्री माःगु यानातःगु दु । थ्व कूताः दयेकेगु विधि नं दु ।

कूताः दयेकेगु पंयागु खः । न्हयकु हाकःगु पंयात नित्वाः थली । थ्व नित्वाः समानान्तरय् ग्वतुइका अकिइ पंया बाला उतिग्यंक पाकाः न्हयूगू तइ । थुकी सःखि खिपतं हिनी । छगू कथं ग्वतुइकातःगु स्वानेया त्वायः यें च्वनी । कूताः दयेकेत थ्व न्हयत्वाः सप्तरत्नया प्रतीक खः धकाः थ्व कार्यपत्रया मृत्यु संस्कारय् न्हयूगू त्याःया महत्व धैगु परिच्छेदय् क्यनेगु कुतः यानागु दु । जंक्व याये धुंकुम्ह जूसा जंक्वखःया सिँ कूताः दयेकेत छ्यली । त्यंगु सिँ दिपय् यंकाः सीम्हनापं च्याकाछ्वइ ।

तिंकथिया ध्वज छखे स्वंगू छखे स्वंगू यानाः खुगू तइ । ध्वजया च्वकाय् खाइसिइ हाकूगु वा तुयूगु च्वामो तइ । मिजंम्ह सिइगु जूसा तुयूगु कापः च्वय् ह्याउँगू कापः क्वय् लाकी । मिसाम्ह जूसा ह्याउँगु च्वय् तुयूगु क्वय् तइ । थये भेदं सियंहःगु खनीपिंसं मिजंम्ह सियं हःगु अयवा मिसाम्ह सियं हःगु धकाः सिइकेगु संकेत खः धाःसा नं छुं पाइमखु ।

थ्वया अप्वः कूताःयात किंकिनीजाल धकाः स्वाँमाः हनाः छुं भचा लचकय् जुइक छायेपिका तइ । अकाय्माः तइ । अये हे फिपू बालाचीमाः, ताय्माः आदि तयाः छायेपिका तइ । थ्व कूताःया विशेषता स्वयेगु खःसा–

१. इहि मया:पिं मिसामचातय्त व चूडाकर्म अथवा व्रतवन्ध याये मला:पिं मिजंमचात जूसा कूता:या प्रयोग जुइमखु ।

२. अये हे मचाबुइ धुनेवं सिइपिं गा:मचायात मचायात नं कूता: प्रयोग जुइमखु ।

थ्व निगू अवस्थास नं विधिवत् कूता: प्रयोग याये मज्यूगु खँ दु । छाय्धा:सा थ्व निगू कथंया अवस्थाया मृत्यु जूपिन्सं अन वंश परम्परा न्ह्याकेगु छुं नं ज्या मया:नि । अकिं अन पं (वंश) तया: दयेकेगु, तिंकथिया ध्वाँय् दयेकेगु कूता: प्रयोगया छुं अर्थ हे मव: । अकिं इहि हे मया:पिं व चूडाकर्म अथवा व्रतवन्ध मया:पिं मनू जुया: जन्म का:सा नं धार्मिक व सामाजिक परम्पराया वन्धनय् दुने मला:पिं जूगु निंतिं इपिं वंशय् लाकात:गु मदु । कूता: दयेकेत पं अथवा तिंया प्रयोगया विशेषता नं थ्वह हे ख: । थ्व विषयय् च्वय् विश्लेषण यानागु दु ।

थौंकन्हय् पं काये थाकुगुलिं आल्मोनियमयागु स्थायी कूता: दयेका: छ्यलेगु या:गु नं खने दत ।

पञ्चमय् ला:गु ख:सा अकिया क्रिया

नक्षत्र नीन्हयूगू दु । अकी मध्यय् दकले लिपागु न्यागू नक्षत्रया दुने लाका: सित धा:सा पञ्चमय् ला:गु धाइ । थये पञ्चमय् ला:गुया सिइम्ह त्व:ता छँज:पिन्त दोष लगे जुइ य: धाइ । अकिं दोष फायेका छ्वयेगु क्रिया विधि दयेकात:गु दु । थ्व क्रिया विधि थन पुरा यायेगु ज्या जुइ । क्रिया विधिया विषयय् च्वय् च्वयागु दु ।

वस: हीकेगु

सीम्हं पुनात:गु वस: फोहरगु जूसा नीगु वस: पुंकी । फोहरगु हियेकी । म्हय् फोहर दुसा सफा याइ । म्हिचाय् धेबा तयाबी । मिजंम्ह जूसा छ्यँलय् चिकं तीका तपुलि पुइकी । मिसाम्ह जूसा चिकं तया: सँप्याकी । थाय्पा जूसा थाय्पाया भोत जामा पुंकी । देखा दुम्ह जूसा देखाया वस: पुंकी ।

दुखापिखां तियेके

सिइम्ह दिपय् यकेंत तयारीया भवलय् दुखापिखां तियेके धकाः छग् दार्शनिक पक्षं पिज्वःगु विधिपूर्वक याये माःगु दु । वयात दुखापिखां तियेकेगु धकाः धयातल । मितइम्ह अर्थात दागवति बिइम्हसिनं गोबरं बँय् स्वस्ति च्वकी । उकिइ द्यःने पुलु लाइ । पुलुया द्यःने कापः १६ अगुल हाकःगु तुयू कापः लाइ । तुयू कापःया द्यःने सिइम्ह पार्थिव शरीर तइ । व सिइम्हसित पञ्चगन्ध नस्वाःचिकनं बुइकी । सिंधुर मोहनी आदि नं तिकइ । सघवा मिसाम्ह जूसा सिंचू नं छायेकइ । दीक्षा दुम्ह जूसा दीक्षाबलय् छ्यःगु कोखागाः छत्र पूजा अंगू सकतां तियेके ज्या याइ । पञ्चरत्न खें न्या म्हुतुस तयाः कंय् खोलां त्वपुयेकी । कपालय् ह्याउंसिन्हः तया जन्मपत्रिका जातः नं कपालय् चिकेगु ज्या जुइ । थुलि धुनेवं लानातःगु तुयूगु कापतं सिइम्ह प्वः चिनेगु ज्या जुइ । मितइम्हसिनं दुखया मुलसुकां क्वनिसें न्ह्यूति सुयाः छ्यँया थासय् तकं थ्यंकाः मुलु सुका मुलुनापं स्वचायेके ज्या जुइ । यौंकन्हय् पत्र-पत्रिकाय् "बिचाःहना" तयेगु चलन वःगुलिं जातलय् स्वयाः जन्ममिति ल्हययेगु याइ । थ्व म्ह गयलेगु ज्या सिइगुयियारतसें याइगु व याकिगु खः । थुयाय् तकया अवस्थायात दुखापिकां तियेकेगु धाइ । तुयूगु कापः तयाः यायेगु थ्व ज्यायात मत च्याकेगु महादीप दयेकेगु धकाः धयातःगु दु । म्हयात इताः सरह दयेकाः सिइम्ह छ्वयेकेगु कथं कयातःगु दु । म्हयात हे इताः सरह जूगु कारण सामान्य दीप मखुसे महादीप धयातःगु खः ।

महादीपया परम्परा विपश्वी तथागतया पर्यायनिसें न्ह्यानावयाच्वंगु संस्कृति खः धकाः बौद्ध क्षेत्रय् विश्वास दु । मनू सिनाः दाह संस्कार आदि सकतां सिधःसा नं सिइम्ह मनुखं छ्यलातःगु लंआदियात चिराग थें खः धयागु विश्वास दु । छगू अजूगतिया खें थ्व दुकि सिइबलय् गये यानाः दाह संस्कार जुइ गये यानाः छु जुइ छुं धाये फुगु मखु धकाः म्वानाच्वंगु अवस्थाय् हे नं म्हया छुं अंग ल्हाःया पचिं अथवा तुतिया पचिं आदि छ्वयेकुपिं नं दु ।

भगवान शाक्यमुनि गौतम बुद्धया महापरिनिर्वाण धुका: वसपोलया शरीर छ्वयेकेत न थये हे तयूगु कापतय् प्व: चिना: छ्वयेकुगु ख: । चक्रवर्ती जुजुपिनि मृतदेहयात नं थये हे तयूगु कापतय् भुना: छ्वयेकीगु जुयाच्वन ।[२१]

थये दुखापिखा तियेके धुंका: लानात:गु पुलुइ छ्यं, म्ह व तुतिपाखे सुया: खिप्वतं चिइ । थ्वया द्य:ने देवं नं फायेकी । अनंलि धौब्व तयेगु धका: मृतक देहया च्वय् क्वय् जवं खवं पाचालपतेय् धौबजि तया: धौब्व तइ ।

बापां दायेके पुलुपुलु

थये दीप अर्थात् मत दयेकेगु हे फ्वलय् बापां दायेकेगु व पुलुपुलुया नं खँ न्ह्ययनेबह: जू । पुलुपुलु धका: सिइम्हसिया लंत च्याकेगु मुहालि (महादीप यँ) त:धंगु इता: दयेका: चिराग यँ च्याका: सियं यकेबलय् सिइम्ह तयायंकुगु कूता:सिकं न्हापान्हापा यनिगु ख: । थ्व महादीप ज्वने छिंक त:ग्वगु सली अयवा सलापातय् दिके जिइक दयेकिगु ख: । थ्व ज्या याइपिं धका: छ्यी ब्यागलं कथंया जात दु । इमित पुलुपुलु हे धाइ ।

थ्व पुलुपुलुया मूखँ नं मृत्युपर्यन्त व अनं लिपा नं भोगय् यायूमा:गु छुं लँ बाँकि दनिसा थ्व पुलुपुलुया ज:या सहायतां गन्तब्य स्थानय् थ्यंका: पार जुइगु ख: धाइ । थौंकन्हय् पुलुपुलुया ज्या या:पिं मन्त । अकिं थुगु संस्कृति न्हना वनेधुंकल धा:सां छुं पाइमखु ।

थये पुलुपुलु च्याका: सियं यंकेगुयात बापां दायेकेगु धका: धयातल । थये बापां दायेका सियं यंकेबलय् पुलुयात चिचि: धंक प्यकुंलाक चाना: अकिइ द्य:ने वा: छपुच: छपुच: व धिबा छ्गा: छ्गा: फिप् व अबीर तया: दुवा: व द्यो पतिकं त्व:ता त्वतावनेगु ज्या जुइ । थ्व ज्या सिइबाजं थाइपिं मुजं (नाय) तयूसं याइ ।

पुलुपुलु तया: बापां दायेका: सियं यंकेबलय् काहाबाजं मतसे मगा: धाइ । काहाबाजं धइगु प्येंता: यँ ताहाक:गु पुइगु बाजं ख: । काहाबाजं विशेष याना: यल देशंजक वइ । येंय् थजा:गु बाजंया व्यवस्था मदु । सियं यंकेबलय् थ्व नायबाजं स्वया: न्हापा वनी ।

---

२१ भिक्षु अमृतानन्द, संक्षिप्त बुद्ध–जीवनी, (काठमाडौं : आनन्द कुटी विहार गुठी, २०५०) पृ.१३९ ।

छ्वासय् वाये[२२]

छ्वासय् वायेगु धका: मिनावंम्हेसिया नं, मिनावंम्ह च्वनाच्वंगु सुकू छपा:, जनी आदि तया: छेँनं पिने थ्यंक च्वंगु छ्गू विशेष कयया मान्यता बियात:गु छ्वासय् थासय् वाके छ्वयेगु ज्या याइ । थ्व ज्या छेँया मिसा ज:पिं अथवा फुकिइ मिसापिन्सं वा: वनेगु ज्या जुइ ।

---

२२ छ्वास थैगुया विशेषता नं यन न्ह्यथनेबहः जू । काचाक न्ह्यथंबलय् थ्व मिइम्हेसियागु नं आदि वायेगु थाय् ख: । अकिं थ्व छ्गू घृणा उत्पन्न जुइगु थाय् ख: थैथें च्वनी । थ्व छ्वासयात थये हेलाया मिखां स्वयेगु मखु । थ्व छ्गू पवित्र थाय् ख: । थ्व छ्वासय् वाइगु थासय् मचा बुसांनिसेंया सम्बन्ध दुगु थाय् ख: । मचा बुइबलय् जुइगु क्रियाय् पि वायेगु कत: वायेगु थाय् नं थ्व हे ख: । अकिं व छ्वासया लागाय् मचा बुगु व बुम्ह मचा लिपा सिइगुया थत: तइम्ह अधिकारी ख: थैगु मिखां स्वया: बुइका कायेबहः जू । न्ह्यामचा पित बिया छ्वइबलय् धउ पलख दना: निखत:सिया गुरुजुपिं थें न्हाइगु नं छ्वास अजिमायात न्यंकुगु हे ख: । थौं कन्हय्या जन्म मृत्यु दर्ता यायेगु ज्या कुथि नाप तना न्ह्यंबहः जू । थ्व छ्वासय् मचा बुसांनिसें मचा जंकु, बारहा तयेगु, चूडाकर्म, विवाह, न्याब जंकु (बुधा जंकु) आदिबलय् नं अन कत: आदि वायेगु ज्या जुइ । अकिं थ्व छ्वासयात सम्कृति परम्परा या: मया: आदिया नं लगत तैगु थाय् ख: । वास्तवय् थ्व छ्वासयात छ्वास अजिमा धाइ । ख: थ्व अन लागाया सर्कासिया अजिमा हे ख: । थ्व अजिमायाके गुलिमछि न्ह्यं लिसेंया पुस्ताया थत: दु जुइ । गुलि गुलि पुस्तायाके थ्वं कत: काये धुंकल जुइ । गुलि गुलि पुस्ताय: ⁿइबलय्यागु छ्वास काये धुंकल जुइ । अन आ: बें लिपिबद्ध यात्ना तयेगु जूसा व छ्वास अजिमा इतिहासया लफ् हे जुइ ।

यन कत: छ्वयेबलय् ब्वनेमा:गु विधि विधान अनुसार छ्वासयात छ: भा:पा: क्यात:गु दु । वयागु रूप नं थये ख:- भावना वाक्य - ता: स्वहृदये सूर्य्यं मण्डलोपरिस्थित पिंगोर्द्धकेशी कंकारमालावलंकिनी द्रंष्टकराल वदनी शिरस्छत्रावलंकिनी ब्रिहसितवदनी धूम्रवदना त्रिनेत्रा अष्टादश भुजा एवं भूता भीषण मूर्त्ति धूमांगारी भगवती भावयेत् ॥
१. पुक्कसी ॥ २. द्रामिडी ॥ ३. चण्डी ॥ ४. घोरीघी ॥ ५. रूधिर प्रिया ॥ ६. मानसीया ॥ ७. उग्री ॥ ८. ज्वलिता कुरू कुरू ॥ ९. बीभत्सी ॥ १०. कापाली ॥ ११. वज्री ॥

थ्व देवीया (गणचक्र) स्लोक

ओँ नमो गणचक्रनाथाय ।

नमस्ते ज्ञानडाकिनी नमस्ते सिद्धिरूपाय नमस्तेस्तु नमोनम: ।

भक्त्याहं त्वां नमस्यामि श्री गणचक्रनाथ नमोस्तु ते ।

बसपोलयात स्तुति यायेगु वाक्य

ओँ हरशिर मकुट किरति मणि भास्वर चरण युगं ।

गाढे सुनिबद्धपीठ कण्ठोत्कट देहधरू चारितुस्फरण संचारिणी ।

गुह्योत्कट कमल युगं मोहिय वज्रसत्व परमेश्वर परम पदं ॥

थ्व क्रियाया वैज्ञानिक तिधंसा स्वयेगु खःसा सिइम्हसिया लासा फांगा फंग तकं ब्याक्क च्वंगु कीटाणु सूक्ष्म कीटाणु छँ तयातयेगु स्वास्थ्यकर जुइमखु । ताहाकःगु ल्वचं कयाः मदुगु जूसा लोचं कयाच्वंगु अवस्थाय् मुनाच्वंगु कीटाणुत फुक्क फाक मुनाः छँनं पिइने थ्यंक वाकेछवयेगु आवश्यकता दु । थ्व हे ज्या पुरा यायेत याःगु ज्या छ्वासय् वाकेगु क्रिया खः । अकिं हे थः स्यान्हयापिं हे वनाः छ्वासय् वायेमाःगु खः । परचक्रिपिन्सं सामान्यतया छ्वासय् वाइ मखु ।

सूक्ष्मसिकं सूक्ष्म कीटाणु मुना–माना वांछ्वयेगु खँयात सौसायेगु क्रियायात नं थन त्वःफिके जिइ मताया । सौ सायेगु धकाः दुःखापिखां तिकेबलय् स्वस्ति च्वयेत छ्यःगु गोबर मुंकेगुयात संकेत याःगु खः । गोबरया सकतां कथंया कीटाणुत मुनाः अखे थुखे वने मफयेक प्यपुना च्वनिगु हे जुल । थ्व सौ सायेकेगु ज्या माँ बौ जूसा कायमचां अथवा मितइम्हसिनं याइ । भाःत जूसा कलातं याइ । कलाः ददलय् मिइतइम्ह जूसां कायमचां याइमखु । दुखापिखां तिइकुगुबलय् च्वःगु गोबर निगः धौभ्यगतय् बच्छि बच्छि यानातइ । छगः धौभ्यगः पिचा वायेबलय् यनी । थ्व विषयय् क्वय् नं उल्लेख यानागु दु । छगः धौभ्यगः सियं यंकिबलय् मि तइम्हसियां ज्वनाः पिखालुखाय् जोडं कुतका तछ्यानावनी ।

पाखा कुं थनेगु

छेँया पिनेसं पाखाया क्वसं च्वनाः सु, सप्पा म्व च्याकाः कुं वयेकेगु ज्या जुइ । थ्व कुं वयेगु ज्यायात नं स्वास्थ्य सफा सुघरया मिखां स्वयेबहः जू । छेँ जःखः दयाच्वंगु कीटाणुतयत न्हदंक सफाचट याना छ्वयेगु हे प्रक्रिया खः । मिच्याका कुं वयेकेगु अर्थ छेँ पिने लानाच्वंपि कीटाणुत हानं छेँ दुहां वने फुगु संभावनायात त्वःफिका छ्वयेगु जुइ ।

भाजं

यये च्याकेगु सु, सप्पा म्वया नौ आदि गुन्हुं च्याकाः भाजनय् तयाः सिइम्ह नापं दीपय् यंकिगु खः धैगु सिइद्धु । थ्व हे भाजनय् च्वंगु मियात ग्वाकाः तिंप्वाः च्याकाः अग्नि संस्कार यायेत छ्यलिगु खः । न्हापा मि कायेत थाकुगुलिं छँनिसें मि च्याकाः ज्वनावनेगु थ्व छगू उपाय खः ।

पिख्वयेगु

सिइम्ह सियं यंकेत पित हयेगु ठिक-ठाक जूलकि पिख्वयेगु धका: विवाहित म्ह्याय्‌मचात सिइगु छेँनं ख्वया: पिहाँ वइ । पिने दुवातय् तक ख्वया वना: अनं दिना: मिखापिया: छेँसं नं निहाँ वइ । थ्व सियं यंकेगु तयारीया सिलसिलाय् अन्तिम कार्य ख: । पिइने थ्यंक म्ह्याय्‌मचात ख्वया वनिगुया लक्षण नं पिने थ्यंक च्वंपित सियं हइगु ईया आधिकारिक प्रक्रियागत सूचं हे ख: धायेमा: ।

पिचा वायेगु

सियं यंके धुका: छेँ छखां च्वंनिसे बँ पुया हया: घ् धा: फुक्क पिचाय् तइ । अले बँपूगु तुफि तकं व सौसा:गु बाँकी दनिगु छ्गा: भ्यगः नापं सिइम्हसिया छ्यलात:गु लासा फांगा आदि सकतां तया: छ्वासय् हे वाकं छ्वइ ।

थ्व संसार भावनामयी ख: । थ्व हे भावनाया लिधंसाय् सियं यंके पूर्वया क्रियात न्ह्यज्याना च्वंगु खनेदु । यजागु विधि क्रियाय् सामाजिक व्यवहार ला दुहे दु । अले सिइम्ह मनूया सुगति लाइगु क्रियागत खँत नं बियात:गु दु । व स्वया: नं भविष्यय् अजागु कयं हानं हानं दु:ख मवयेमा: धका: सफा सुधर यायेगु, सूक्ष्मसिकं सूक्ष्म कीटाणुत हाकुतिना छ्वयेगु, शहरं पिने थ्यंकं यना: इमित नं छुं कयंहे पुसातकं त्यं मदयेक न्हंका छ्वयेगु आदि सुलाच्वंगु खँत आधुनिक मिखां स्वयेबह: जू ।

सियं यंकेगु

मनुष्य जाति चेतनशील व विवेकशील प्राणी ख: । सिइधुंकुम्हसित नं ससम्मान जात्रा याना: दीपय् यंकेगु नेवा: बौद्ध समाजय् विधि दु । थ्व परिस्कृत सभ्यताया लक्षण ख: । सियं यंके पूर्वया ज्या दक्वं क्वचालकि सियं यंकेगु क्रम प्रारम्भ जुइ । मृतकदेहयात गुथि दुसा गुथियारतसें ग्वाहाली याना: छेँ क्वत हया: पिखालखुइ यंका कूतालय् तइ । उत्क्रान्ति क्रिया जूम्हसा रयय् (खतय्) तइ । तर उत्क्रान्ति क्रिया जूगु जूसां मिसा जूसा कूतालय् तइ । थये तयेगु ज्या जुलकि आकाशमाला धका: अकाय्‌मा: तइ, स्वां जाकि अबिर, फिप् आदि ह्वला: छेँया ज:पिन्सं मृतक देहयात बिदा-बाजि बिइ । अले बाजं सहित दीपय् यंकेगु शवयात्रा शुरु जुइ । थये यात्राय् वनिगु क्रम नं विधिवत् दु । इपिं थये ख:-

१. सिइबाजं

दकले न्हापा बाज खलः वनी। अकिइ नं काहा–भुजा दुसा काहा–भुजा नि न्हापा च्वनी। उत्क्रान्ति क्रिया याःगु खःसा काहा–बाजं मतसे मगाः। अनंलि तिनि नायबाजं धकाः खिं व भुस्याः दइ। थजाःगु बाजं फरमायस कथं म्ह्यायमचातय्सं तइगु नं दु। नायबाजं सिइबलय् थायेमाःगु ताल व बोलि वयेकाः याथां वनी। गनं गनं विशेष थासय् थ्यनिबलय् बोल पाकेमाःगु नं दु। अजाःथाय् बोल पाकाः बाजं याना वनी। बाजंया ताल व बोलि तापाकं च्वपिन्सं नं थ्व सियं हःगु बाजं धकाः सिइका कायेफु। थ्व बाजंया ताल बोलिया विशेषता हे थ्व हे जुल।

बापां दायेका यंकुगु जूसा दुवातय् अथवा द्यःत दु थासय् पुलु टुक्रा, वा फिप् अबिर व धिवा नं त्वःतु त्वःतुं वनी। खुसि थ्यनकि बाजं खुसि पारीइ वनेगु वर्जित यानातःगु दु। वारीइ हे च्वनाःथ्व सिइ बाजं मितये सिमधःतलय् थायेगु दिकी मखु।

२. पुलुपुलु

बाजं लिउने पुलुपुलु च्याका वनिपिंसं पुलुपुलु ज्वनावनी। थजाःगु पुलुपुलु छग् जक दइ मखु। स्वंग् तयेगु चलन दु।

३. भाजं

छ्खे पूजाया धकि व छ्खे मि च्याःगु भाजं नो तयाः कुबुया यंकी। पिखालुखुइ सिइम्ह कूतालय् तः थासंनिसें मसानय् तक लँ दुच्छिं गाय् प्वः चिनाहःगु वा ह्वला वनी। सिइम्ह उइत माःगु सु कले चिनाः ल्वहलय् पाछाया यंकी। भाजं क्वबिइपिं व सु क्वबिइपिं धकाः सामान्यतः गुथियारत जुइ। उत्क्रान्ति याइबलय् भेगतय् जज्ञ याइ। थ्व हे भेगः पूजाधकि लिसें क्वबुया यंकी, भाजं म्वाः।

४. वा ह्वलेगु

वा ह्वला-वनेगु धका: मिसात म्हँन:पिं अथवा म्ह्य्-र्नाकःपिं थ्व क्रमय् च्वनी ।

५. जिलाजंपिं

जिलाजंपिंसं ताय्, अबीर, धेवा ह्वलावंनिगु प्रया दु । थ्व जिलाजंपिं थाय् थासय् मदिक ताय्, अबीर व धेवा ह्वह्वं वनी ।

६. गुरुजुपिं

गुरुजुपिं अथवा थथेहे सन्मानयुक्तपिं धु च्याका: नाप नापं दुर्गतिपरिशोधन धारणी लँ दुच्छि पाठ यानावनी । थुकियात लँ पाथ्यायेगु धाइ ।

७. कुण्डाला

उत्क्रान्ति क्रिया जूसा थन न्याम्ह कुण्डाला धारा लँज्व:छि हायेका वनिपिं च्वनी । थ्व न्याम्ह मितइम्ह सियां लँया कुण्डाला हायेका वनिम्ह दकले लिपा च्वनी । थ्वया न्ह्यो मेपिं प्यम्ह क्वजि कयं न्हापालाक च्वना: चाया अंपया धारा हायेका वनी । थ्व न्याम्ह बाहेक मेपिं ल्वया वनिपिं सिइम्ह्या लिउने च्वनी । थथे वनिपिनि धोतिं चिना वनेगु याना वयाच्वंगु दु । कुण्डाला व अंपय् कुसुं दुगु ल: साया बिइम्ह ल:घ: क्वबिया: नापनापं वनी ।

८. सिइम्ह तयाह:गु कूता: अथवा खत

सिइ क्वबिइगु कूता: वा खत ज्वनाच्वंपिं प्यम्ह पिखालुखुइ कूता: वा खत ल्हातं ज्वनाच्वनी । म्ह ज्वनाव:पिंसं मृतक शरीर कूतालय् वा खतय् तइ । कुतुं मवंकेत सिइम्ह कापतं भुनात:गु खिपतं स्वयाय् चिइ । देवं फायेकी । अकायमा: स्वांमा: तइ । तुति न्हयोने लाका: कूता: क्वहलय् क्वबियेव सिइबाजं थाना: शव यात्रा न्हयाइ । थन सिइम्ह तयाह:गु कूता: अथवा खतय् तयाह:गु ख:सा खत च्वनी । कुता: अथवा खत क्वब्यूपिन्त सहयोग यायेगु अथवा मा:सा क्वबिया बिइगु कथंया मनूत नं थ्व नाप नापं च्वनी ।

९. स्वयावनिपिं

थन उत्क्रान्ति मखुसा स्वया वनिपिं सकलें थजिकथं च्वनी । मि तइम्ह धा:सा दकले न्हापा च्वनी । म्ह ज्वनिपिसं मि तइम्हयात निम्हसें ब्वहलय् ल्हा: पाछाया ब्वना यंकइ । बौम्ह मदुगुजूसा थकालीम्ह काय्, मांम्ह मदुगुजूसा दकले चिइधिक:म्ह काय् नं मितयेगु चलन दु । स्वयावंपिनि सामान्यतया स्वा: त्वपुइगु कथं धाकाया गां अथवा भुलाया गां छ्यंने तक तयावनी । यदि क्रिया च्वनिगु ख:सा मितइम्ह व पासा च्वनिपिं धोति चिना: लं मफिसे वनेमा:गु दु । दुखं च्वने म्वा:पिं भिंचापिं आदि छ्यं त्वमपुसे गां न्यया: स्वयावनी । सिइगु धैगु परमार्थ सत्य ख: । सिइबलय् स्वयेमज्यू धका: दर्शनय् धया त:सां सिथं यंकेबलय् स्वया वने हे मा: धैगु मान्यता दु । अले थये स्वयावनिपिं छम्हं अपो मा: । छम्ह जक स्वयावनिगु सिथं स्वये मत्य: धैगु नं जनधारणा दु । मिसाम्हं मि तइगु जुल धा:सा सिथं लिसे मवंसे अलग वनी ।

१०. सनावनिपिं

थनंलि सनावनिपिं इष्टमित्र पासा भाइपिं तापा: फुकीत आदिपिं सिइम्हया लिउलिउ वनी । साधारणतया सिथंयकेबलय् वनिपिसं लाकां न्ह्याइमखु, तपुलिं नं पुया वनी मखु । थौंकन्हय् लाकां न्ह्यातले नं छ्यंगूया लाकां न्ह्याना वनिमखु । दीपय् थ्यंका: मि मत:तलय् थये सनावनिपिं लिहां वयेगु चलन मदु । खुसिइ ल: बांला:बलय् खुसिया लखं मिखा पिया: लिहां वइ । थौं कन्हय् खुसिया ल: फोहरगुलिं मेगु हे लखं मिखा पियेगु याइ ।

दीपय् यायेगु क्रिया कर्म

दीप वा श्मशान धैगु वास्तवय् अन्तिम शरणया अर्थ ख: । जीवनया अन्त्यय् दीपय् शरण वने हे मा: । थ्व कथं दीप धैगु धर्म हे ख: । भगवान् बुद्धं य:गु अन्तिम अन्तिम अवस्थाय् दु:खित जुयाच्वंम्ह भिक्षु आनन्दयात थ:गु हे दीपय् अनुसरण यानाच्वनेगु उपदेश बियाबिज्या:गु ख: । दीपयात श्मशान नं धा: । थन दीपय् यायेगु ज्यायात छथी ब्यागलं न्ह्यब्वयेगु यानागु जुल । सिइम्हसिया देह विधिवत् कथं सिथं हया: दीपय् थ्यनेव यायेमा:गु ज्यायात थये च्वयागु जुल ।

सिँपँय् तये

सिथं यंके न्हयो सिइगुथियारत दिपय् वनाः सिँपँ (चिता) तःवनी। सिथं हयाः दीपय् थ्यनेवं सिपँ तयातःयाय् छ्य पूर्वय् लाकाः मृतक देहयात कृतालं लिकयाः तइ। उत्क्रान्ति क्रिया यानाहःगु जूसा सिइम्ह तयाहःगु रथ नापं पश्चिमाभिमुख याना कचि अपाया स्वंगू जज्ञ दयेका तःगुलिइ तइ। थ्व अवस्थाय् यज्ञकुण्ड नं दयेकातःगु दइ। व यज्ञकुण्डय् लाकाः रथनापं तइ।

लः त्वंके

सिइम्हसियां लः ला त्वने फइगु मखु। अयनं विधि विधान कथं लः त्वंकेगु ज्या जुइ। सिइत्यनिगु अन्तिम अवस्थाय् नं भतिचा जूसां लः त्वंकी। थ्व लः त्वंकेगु जलदान सरह खः। अयवा थ्वयात सिइत्यंम्हसियां अन्तिम लः त्वंगु भाःपाः खः। व अवस्थाय् सकसियां लः त्वंकेगु अवसर दइ मदइ धाये फुगुमखु। अकिं नं सिइधुंकुसां मृतकदेहयात अन्तिम रूपय् लः त्वंकेगु क्रिया दुगु खः। थ्व क्रिया मि तये न्ह्यः जुइगु कारणं सदा सदाया लागि त्याग याना श्रद्धाञ्जलि धैगु भावना धाःसां अतिशयोक्ति जुइमखु।

सिथं हयाः दीपय् थ्यनेव सिँपँया द्यःने तयाः लः त्वंकेगु ज्या जुइ। थ्व लः त्वंकेगु नं क्रमबद्ध जुइ। मेगु भिं ज्या जूसा थकाली कथं प्रारम्भ जुइ। थन थथे मखु। दकले न्हापा सिइ क्वब्युया वःपिन्सं खुसिया लः हया मृतकदेहया म्हुतुइ लाके थें ल्हाःपासलं लः त्वकी। अनंलि स्यान्ह्यापिं तर छेँजःया पिनेयापिं गयेकि जिलांजंपिं, पाजुपिं आदिपिंसं लः त्वंकेगु जुइ।

अनं लिपा ख्वयावःपिं क्वजिकयंनिसें लः त्वंकेबिइ। दकले लिपा मि तइम्हसिया ल्हानं स्वकः लः त्वके बिइ।

थ्व क्रिया शोबहाः भगवतीइ कर्णदीपय् जक जू। मेगु दीपय् जूसा दीपय् यंके न्ह्यः खुसिया किनारय् हे लः त्वंकेगु ज्या जुइ। अनंलि तिनि दीपय् यंकी। तर लिपा ख्वयावःपिं क्वजिकयंनिसें लः त्वंकेगु उत्क्रान्ति क्रियाया अवस्थाय् न्ह्यागु दीपय् नं खुसिया किनारय् लः त्वंकेगु थासय् दीपय् लः त्वंकेगु ज्या जुइ।

लिकुकोला पिण्ड

मृतक देहया ह्न्य:ने च्वना: अर्थात् तुतिक्वय् सिँयात लासा याना: मि तइम्हसित लिको पिण्ड थयेकेगु ज्या जुइ । थन पिण्ड च्वकाबजियागु दयेकी । काक पिण्ड, श्वान पिण्ड व प्रेतया पिण्ड धका: स्वंग: पिण्ड थइ । थुकिया भाव पन्छिया कुलय् जन्म मजुइमा, पशुया कुलय् जन्म मजुइमा, व प्रेतया कुलय् जन्म मजुइमा धैगु ख: । थन गुरु पुरोहितया अन्त्येष्टि क्रियाया विधिवत् वाक्यं पिण्ड थयेगु ज्या क्वचायेकी । थुलि धुनेवं च्वकाबजि तयाह:गु भेग: मितइम्हं थ: च्वनाच्वंगु सिँइ जोडुं बस्वाना: तछ्यायेगु ज्या याइ । थ्वया भाव आवंलि यजागु क्रिया यायेम्वालेमा धैगु ख: ।

ल: धा: तये

थनंलि अंपचाय् ल: तया: सिइम्हयात न्ह्य:खतं स्वचा: अ:खतं स्वचा: चाहुयेका: अँपयात भ्वपुके बिइ । थ्व षड्गति योनिइ जन्म का: वने म्वायेक आशिका यायेगु जुइ ।

होम याये मितये

उत्क्रान्ति क्रिया कथं विधि जूगु ख:सा थन होम विधि जुइ । होम यायेबलय् छ्यलिगु गं, बज्र, सुलुपा:, चत्वा आदि दक्वं खाइब:सिमाया सिँयागु दयेकी । होमय् अग्नि स्थापना याइबलय् जज्ञय् मि तये थासय् मृतक देहय् मितयेगु ज्या जुइ । मि तइबलय् नं ल: धा: तइबलय् थें स्वचा: न्हय:कयं व अ:कतं स्वचा: चाहुयेका: मितयेगु अग्नि संस्कार जुइ ।

उत्क्रान्ति क्रिया मजूगु जूसा होम यायेम्वा: । मिप्वा: ज्वना: सीम्हयात स्वचा: न्ह्य:खतं व स्वचा: अ:खतं चाहुयेका: मि तयेगु जक ज्या जुइ । मित:म्हं मृतकया तुतिइ अन्तिम वन्दना याके बिइ ।

मि तयेगु ज्या जुइवं फायेका त:गु देवं लिकाइ । देवं छव्येका छव्इ मखु । अस्थायी देवं पीताम्वर जूसा जक छवयेका छवइ । श्रीखण्ड, अगूर, सिल्हाय्, घ्य: तया: मि च्याकेगु याइ । क्वबुया यंकुगु सु लखय् प्याका: सिइम्हया द्य:ने तइ । थुकिं मिया राप च्वय् थाहां मवंसे दुने तुं ग्वाना: याकनं भष्म जुइकेगु ज्या याइ ।

सिइबाजं थायेगु

मि तयेगु ज्या जुया च्वंनिबलय् नक मिय् यंकुगु नापं नापं व:गु नायबाजं काहाभूजा आदि पार्टीइ च्वना: याना हे च्वनी । बाजंया बोलि व चाल न्हापा लिपायायें मजुसे ससर्तिकया नालं थाइ । मनकयात मि तयेवं बाजं थायेगु दिइ । बाजं थाइपिं खुसि नाघये जुया: वइमखु । वार्टीइ हे च्वना: बाजं थानाच्वनी ।

अस्थि कायेगु

सिइम्ह उयेगु ज्या गोंतसें वा सिइगुथियारतसें याइ । दाह संस्कार यायेगु क्रिया सिध: मध: जूबलय् साहा साहा पतिकं भष्म क्वेंया प्रमाण मात्रा कथं चायागु मिलाचाय् मुनेगु जुइ । थ्वयात अस्थि कायेगु क्रिया धाइ । अस्थिया ज्या सामान्यतया या:पिं मदु । अस्थिया ज्या सूचि निची याये याकु धका: थौं कन्हय् अस्थि कायेगु ज्या मयात । उत्क्रान्तिक्रियाया विधिइ धा:सा थ्व अस्थि कायेमा:गु अनिवार्य जुल ।

मुकेगु

शरीरया दक्वं भाग भष्म जुइक छ्व:गु ख: मखु स्वयेगु ज्या जुइ । दक्वं भष्म जूगु पक्का जुलकि ल: तया: ग्वानाच्वंगु मि स्यायेगु जुइ । उत्क्रान्तिक्रियाया भ्रूवलय् थ्व हेँग्वा: नौ आदि फुक्क दीपय् तुं मुंका: भेगतं तपुइका थकी ।

भष्म प्रवाह अथवा नौ चुइकेगु

पार्थिव शरीरयात अग्निं भष्म यायां हेँग्वा: व हेँग्वा:यात नं नौया रूपय् परिणत याइ । थ्व नौयात नं भष्म यायेमा: । अकिं पूजा तयायंकेगु धकिइ थ्व नौयात ग्वतुलाच्वंम्ह मनूया मूर्ति आकार वयेका: म्ह ज्याइ । मिखा कथं हयं तइ । म्हुतुया कथं कौ तइ । थ्व मूर्तियात आ: अग्निं भष्म याये फइमखु । अकिं जल प्रवाह याना: भष्म यानाछ्वयेगु कथं खुसिइ हया: चुइका छ्वइ । आ: शरीरया शेष भाग नौ तकं पूर्णरूपं नष्ट जुयावन । थ्वयात नौ चुइकेगु धाइ ।

भगवान बुद्धया शरीर दक्व नौ मजू। अस्थिघात् तू पायग्व:, च्वंकि पायग्व: जुया: गुलि गुलि चिनावन धाइ।[२३] सिद्ध पुरुषपिनिगु लक्षण थ्व न खः। भगवान बुद्धया अस्थिघातु आतक नं दनि।

भिक्षा पिया: लिहां वयेगु

थुलि ज्या धुनेव थुसिइ हे भिक्षा पिया: 'मनूया गति वये हे खः' धका: अनित्यतायात लुमंका: फसुका: तया: लिहां वयेगु ज्या जुइ।

थवे भस्म ज्या क्वचायेकेत सामान्यतया ३ घण्टा निसें ४ घण्टा तक लगये ज्वः। गुम्ह गुम्हसित थ्व स्वया: नं अप्व: समय का:। छ्वयेकेत अ:पु जुल कि सिइम्ह मनूनं भिं ज्या या:गु दु धाइ। छ्वयेकेत यक्व समय का:पिं मनूत पाप कर्म या:पिं धाइ। गुम्ह गुम्हं मेगु अंग प्रत्यंग दक्वं भस्म जुया नं नुग:चु छकू मिं हे मथिया त्यनाच्वनिगु अवस्था नं व:। थुजागु अवस्थाय् गोंतसें सिइम्हया छेंय् वया: छेंयागु मायां सिइ ममुनाच्वन धका: खबर कं वइ। छेंया जहानपिंसं "झिमिगु माया काये म्वाल" धका: धयात्र्यु धयाछ्वइ।

भगवान बुद्ध मदया: मि तये धुंका: नं लासयात मिं कये हे मफु। मित:बलय् भिक्षु महाकाश्यप महास्थविर मदु। महाकाश्यप अन दाह संस्कार जुया च्वंथाय् वया: भगवान बुद्धया चित्तायात स्वचा: चा:हुला पालि थिया दर्शन यायेँ मात्रं मि स्वत: दनके जुया: च्यानावन धका: ब्वनेदु। थ्व खँ कथं मिं मच्यागु धैगु पाप कर्मया लक्षण मखु धका: क्यनाच्वंगु दु।

भगवान बुद्धया पार्थिव शरीर मिं नके न्ह्य: महाकाश्यप महास्थविरया मान्यतायात लं च्वनाच्वंगु धैगु सिइदु। अथे हे शरीरया छुं भाग मिं थी मफया च्वंगु नं वये हे छुं मतिनाया लक्षण खः धका: शंका याइपिं नं दु।[२४] अकिं कला: अथवा भा:त अथे हे सु भरोसाया मचात आदिया कारणं जूगु खयेफु धका: स्वइपिं दु। अजापिन्सं त्याग याकेगु अथवा अजापिं हया: द्यमि पार्सें छुं याकेगु क्रियातकं या:पिं दु। म्वाततले उखें थुखें जूइगु शरीर। उगु थुगु खँ ल्हाना जूगु शरीर। देश तकं त्याका जूगु शरीर। संसार हे जिगु खः धका: फुक देश त्याका कायेगु अभियान या:पिं योद्धातय्‌गु शरीर। सिइधुंकूगु

[२३] भिक्षु अमृतानन्द, संक्षिप्त बुद्ध-जीवनी, (काठमाडौं: आनन्द कुटी गुठी, वि.सं. २०५०) पृ.१८

[२४] ऐजन।

शरीर ३ ८ घण्टा दु दु मदयेक मदयाक्नी । थ्व नं ससारया अटन नियम जुल ।

दाह संस्कार लिपा दुमब्यंकुतनय् जुइगु क्रिया

दीपय् दाह संस्कार जुइ । उन्कान्निक्रिया यागु जुमा हैंगवा: नौ आदि दक्व मुना: छ्या: भेगत त्वपुया बर्की । उन्कान्निक्रिया मजुगु जुमा व नौ आदि मुंका म्ह ज्याना: विधिकथं खुमिइ चुइकाछ्वइ । थननि दु मब्य नक जुइगु क्रियायात थ्व खण्डय् न्ह्यंकेगुकथं उन्लेख यानागु जुल ।

मुके कनेगु

दाह संस्कार भष्म प्रवाह याये मा:सा अजागु ज्यातकं क्वचा:गुयान मुकेगु धाइ । छेंज:पिं मित:म्ह नापं मुकेगु ज्या क्वमचा:नन्तय् छें लिहाँ मवइपिं नं दु । मुकेगु ज्या याये हानं दीपय् क्येगु याना: दाह संस्कार सिमध:तलय् छें लिहाँ वइपिं नं दु । मुकेगु ज्या गुबियारत अथवा गोतिमन हे जिम्मा बिया: छें लिहां वइपिं नं दु । थथे जुसा मुका वये धुन धका: छें ज्या: कने ज्या जुइ ।

क्रिया च्वंम्ह सुनानं मथिइक च्वनिगु

क्रिया धका: मित:म्हसित विशेष कथं दुमब्यंतक तयेगु अवस्था ख: । थथे क्रियाया विधि जुसा व क्रिया च्वंम्ह व वयात पासा च्वनिम्ह सकसितं धोतिं चिका: लँय् वयेबलय् सुनानं मथिइक दीपं छेँय् लिहा वयेगु जुइ । छेंन सुनानं मथिइक सु लाया: अक्रिया दा:ने राड्डी आदि ताना: च्वनी । पासा च्वंम्ह नं सुनानं मथिइक थथे हे च्वनी ।

मेपिन्सं थगु बा नये मजिउगुलिं पासा च्वंम्हं थगु बा नयेगु याइ । व नं न्हिं छक्का: जक नयेगु याइ ।

बलिं पिया: दुकायेगु

सिथं यंकुबलय् स्वया वपिं दक्व छें लिहाँ वइबलय् पिखालुखुइ थना: चाय्यागु अपचां ल: बिया: नसला कायेगु ज्या जुइ । च्वकाबलि क्वं खवं ह्वयेका: सलिखय् मि तया: ईंका प:का म्हय् पिया: तइ । पालं नये भाय्

याना: वा छ्वइ । ल:या नसला काइ । ता:चा ल:ल्हाइ । र्थुलि धुका छँय् दृत कायेगु क्रिया जुइ । थये यायेबलय् उमेरया हृदं क्वकालिंनिसें जुइ । मित:म्ह्रासित दकले लिपाजक थ्व क्रिया याइ । क्रिया च्वंम्ह दुसा अजापिन्त सुनानं मथिइक दृत काइ । थ्व ज्या सामान्यतया छँ ज:पिन्सं म्हय्‌नी अयवा सु परचक्रिं याकेगु जुइ ।

छँ छखां बँपुना: सामान्य निसी यायेगु

सिइ मुकाव:गु सूचना थ्यनेवं छँ छखां बँ पुइ । न्हूगु ल: काइ । मनूत सकसियां ख्वा: सिलीं । मन्त्र कयात:पिं दुसा इमिसं मन्त्रया कर्म याइ । तर थन अभ्यन्तर आदि थासय् धा:सा वने मजिउ । पिने गनं अलग थासय् च्वना: थ्व ज्या याइ ।

चिपं थीकेगु

मुके ज्या जूगु खुन्हु छँय् मि च्याके मत्य: धाइ । अजा:गु दु:खया अवस्थाय् छँज:पिन्सं तुं ज्वरजाम याना: नयेत्वने धैगु मनं हे बिइगु स्थिति मखु । अकिं नके त्वंके ज्या यायेत स्यान्ह्यापिं य:थितिपिन्सं (समधि खल:, पाजु खल:) पिने हे ज्वरे याना: ज्यूज्यूगु नके हयेगु ज्या जुइ । यक्व य:थिति दुपिनि कन्हय् कंसतकं थये चिपं यिइके हइगु ज्या जुया च्वनी । चिपं यिइके हइबलय् दूमा:ज्व:छि नयेमज्यूगु वस्तुत हइमखु ।

खाद्य भोज्य वर्जित वस्तुत

दूमा:ज्व:छि दु:खं च्वंपिन्सं नयेमजिउगु धका: वर्जित यानात:गु वस्तुत थये दु । ला मांस लिसे ज्व:ला:गु खें, न्या, माय्, मू, हामो आदि ख: । म्हुतु दुगु छुं नं गेडागुडि गयेकि प:माय्, मुस्, मस्यां, भुति, सिमि आदि इत्यादि नं वर्जित वस्तुइ ला: । ग्वा: ग्वय् आदिनं ख: । चिकनय् भ्रूवाँय् याना: व हल् तया: नयेगु दयेकेगु मज्यू । दूमा:पिनिगु चिप दूममा:पिसं थी मज्यू ।

सिंगार पतारया लसता मयायेगु

साधारणत: न्हिया न्हियं ख्वा: सिलेगु ज्या बाहेक मेगु सिंगार अयवा बाँलाकेगु ज्या आदि छुं नं ज्या याये मज्यू । थ्व भ्रूवलय् वाय् बुयेगु, दाहि ग्वाय् आदि खायेगु, सँछ्यनेगु, न्हायकं स्वयेगु ख्वालय् क्रिम पाउडर तयेगु, साबू छ्यला: म्व: लहुयेगु आदि ज्या नं वर्जित यानात:गु दु । स्वयेगु न्हायकं

नं स्वये मजिइक कापतं त्वपुयातइ । थ्व न्हायकं त्वपुइगु न्यायात सिइम्ह न्हायकं स्वइ अले थ:गु किपा मखना: दिक्क चाइ धका: नं धाइपिं दु । छँगु लाकां न्ह्याये मजिउ । तपुलिं पुये मजिउ ।

पिने भ्वय् इत्यादि वने मजिउ । पूजाभ: आदि नया: गन थेंकं वने मजिउ । छवये नं मजिउ । छैं च्वंम्ह थ:यात नकं दमा:पिन्सं पूजा याइमखु । बिया छ्वयेधुंकूम्ह म्ह्यायम्चा अयवा अजांपि सु पार्स्व न्हिया न्हिय आगं दुयाय् जूसा आगमय् नील: तयेमा:गु ज्या याकइ ।

सिकया भाग

थ्व अवधिइ चिपं यिइके ह:गु, ब्याहा व:गु, अयवा दमापिन्सं भोजन या:गु आदि वस्तुत न्हापां सिकयात भाग तयेगु धका: सिइगु थासय् बौंयिना: थल छगुलिइ तया: बातां त्वपुयातइ । चच्छि तया: कन्हे कुन्हु न्वाजयात बिइगु ज्या जुइ । थ्व न्हिया न्हिं जुयाच्वनी ।

विचा: वनेगु विचा: फयेगु

विचा: वनेगु धका: थ:यितिपिं, स्यान्ह्यापिं, इष्टमित्र पासाभाइपिं सिइगु छेँय् वना: दु:खं च्वनाच्वंपित सान्त्वना बिइगु, मा:गु कयं मा:सा सहयोग यायेगु, आदि संस्कार दु । थये विचा व:पिंत नाप लाना: थये जूगु अये जूगु धका: मृत्यु जूम्हया खँ ब्याकेगु ज्या जुइ । यजा:गुयात विचा: फयेगु धका: धयातल । थ्व संस्कार दाह संस्कार जूगु दिनया कन्हय् कुन्हुनिसें प्रारम्भ जुया: दूब्यंके छन्हु न्ह्य: तकं सामान्यतया जू । थ्व विचा: संस्कारया दर्शनपाखे छक: विश्लेषण याना स्वयेवह: जू ।

बौद्ध दर्शनय् करुणाया अवधारणायात ताछायात:गु दु । करपिनिगु दु:ख थ:म्हसें नं कायेगु हे करुणाया लक्षण ख: । मनूतयूत ला:व:गु दु:ख जक मखु पशु पंक्षीतय्के ला:गु दु:ख हे थम्हं फया कायेगु करुणाया अवधारणा जुल । उदाहरण : छम्ह मनूनं बम्हं लहिनात:म्ह खिचायात दायेत कयि ज्वनाव:गु खना: बोधिसत्वया करुणा जायावल । व खिचायात दाइबलय् जुइगु कष्ट ब:त कायेगु इच्छा जुल । खिचायात धायें कयिं दा:बलय् व बोधिसत्वयात जें हे त्व धूबें जुइक स्यात । खिचायात धा:सा छु नं मजू ।

बोधिसत्वपिनि चर्याय् करपिनिगु पाप कायेगु अले थम्हं यानागु कुशल कमंया फल अर्थात् पुण्य फल करपिन्त लायेमा धका: अभ्यास यायेगु महामन्त्र ख: । सास: दुकायेगु व सास: पिकायेगु अभ्यासयात प्राणायाम धाइ । नेवा: बौद्ध क्षेत्रय् दीक्षित धर्मावलम्बीतयसं न्यास धका: थथे सास: दुकायेगु व सास: पिछ्वयेगु धैगु थ:के दुगु पुण्य करपिन्त वन धयागु भावना ख: ।

थजा:गु संवर चर्याय् ब्वलनाच्वंपिं दु:खं क्यंथाय् वना: विचा: या:वनेगु बौद्ध दर्शनया छगू अंग जुल ।

विकृति धैगु न्ह्यागु क्षेत्रय् नं दइ । थ्व खँ विचा: वनेगु संस्कारय् नं मदुगु मखु । छता निता थन न्ह्यथने–

१. बिचा: व:पिं वल धका: छँ ज:पिन्त सूचं वलकि छँया मिसात ख्वयेगु यानाहइ । थन विचा: वनेगु धैगु हे मख्व:पितं नं ख्वयेक: वनेगु थें जुयावन ।

२. गुम्ह गुम्हं लोकाचारया निंतिं जक ख्वयेगु नकल याइपिं नं दयावल ।

३. करुणाया भावं विचा: वनेगु ला पायछि जू । तर विचा: मवंसा धाइ धका: जक अर्थात् लोकाचारया निंतिं जक विचा: वनेगु नं जू ।

४. बिचा: गुथि धका: दयेका सिइथाय् छँज:पिं नाप गुगु कथं हे सम्बन्ध मदुपिं मनूत मुंका: मुना: सिइथाय् छँय् म्व: म्व: जुइक वनिगु जुल ।

५. थथे बिचा: व:पिं दक्वसित पाहाँ ब्वनेबलय् निम्ता बिइमा:गु चलन नं ब्वलनावल ।

दश पिण्ड

दशपिण्ड धका: न्हिं छग: छग:या ल्याखं भिन्हु तकया भिग: पिण्ड न्हिन्हिं खुसिइ वना: पिण्डया ज्या यायेगु ख: । न्हिया ल्या: सिइगु दिन सहित काइ । थ्व ज्या दाह संस्कार क्वचा:गु कन्हय् कुन्हुंनिसें जुइ । अकिं गबलें गबलें छन्हुं हे निग: स्वंग: पिण्डतकं थथेगु ज्या जुइय: । न्हय्न्हुं दूब्यंकेमापिन्सं न्हय्न्हुया दुने दशपिण्ड अर्थात् भिन्हु तकया ज्या क्वचायेकी । भिन्हुं दूब्यंपिन्सं थ्व अवधिया दुने दशपिण्डया ज्या क्वचायेकइ । क्रिया च्वंगु अवस्थाय् न्हिया न्हिथं दूमब्यंकुतलय् खुसिइ वना: दशपिण्डया श्राद्ध यायेमा: । दशपिण्डया उद्देश्य विधि विधान हलंज्वलं आदि श्राद्ध परिच्छेदय् उल्लेख यानागु दु ।

मण्डल सृजना व पूजा

सिनाः कंस कुन्हु मन्दः च्वयेगु धकाः उन्काति याःसा न्याम्ह ध्यानी बुद्धयागु व मखुसा अक्षोभ्य बुद्धया मूर्ति अथवा चिन्ह आदि दुगु मन्दः थी थी रंगया पोतासं कलात्मक कथं च्वइ। थ्व मन्दःयात दुर्गतिपरिशोधन मण्डल धाइ। थ्व मन्दः केवल रंगया धूनं च्वयेगु जुइ। थ्व छगू कला हे धाःसां जिउ। थ्व मन्दःयात सिइगु थासय् तयाः गुरु पुरोहित व म्हयाय् मस्त जजमान जुयाः विधिवत् दुर्गतिपरिशोधन समाधि दनाः पूजा जुइ। थ्व विधि वज्राचार्य, शाक्य व उदास समाजपिनि जक दु। मेगु जातिया पुचलय् मदु। अस्थि प्रक्षालन विधिकथं अस्ति सिलेगु ज्या नं थुखुन्हु हे याइ।

लोचाः फयेगु

प्यन्हु दुकुन्हु लोचाः धकाः सन्ध्याकाल धुनका स्यास्याःपिं, थःयितिपिं, मिसा जातिपिं पिनेनिसें ख्वयाः अन छेँ दुहाँ वया मन्दः तयातःथाय् वयाः मन्दः स्वयाः लिहांतु वनी। अबलय् थ्व मन्दःया छचाखेरं देवाः च्याकातइ। थ्व मन्दःया गति स्वया मृतकया मृत्यु पश्चात गथे जुल धकाः अनुमान याइ धाइ। च्वयातःगु मन्दलय् गन गन स्यना च्वंगु दु धकाः स्वयेगु पारखीया खँ जुल। व मण्डलय् गन गन थाय् स्यंगु खः मृतक अन अन जुया वंगु धकाः अनुमान याइगु जुयाच्वन। लोचाः वःपिसं मन्दः दर्शन याइगु धैगु थ्व हे लक्षण स्वयेगु नं खः।

लोचाः वइबलय् दुःखं क्यंपिं मिसाजःपिं नं अन थासय् अथवा छिं छिं थाय् च्वनाः ख्वयाः दुःख व्यक्त यानाच्वनी। थ्वयात हे लोचाः फयेगु नं धाइ। लोचाःवःपिन्सं इमित थियाः ख्वयेमते धैर्य या धकाः संकेत बियाः लिहां वनी।

ब्याहा वये

थःथितिपिनि ब्याहा वयेगु अथवा छ्वयाहयेगु धकाः बजि, घौ, पालु साखः आदि तयाः ज्वनावइ। अथवा सुं मनूयात बियाछ्वया हइ। घौ बजि आदिया थासय् थौं कन्हय् फलफुल हामो चि आदि मदुगु महीचहि नं छ्वया हयेगु यानाहःगु दु। फलाना थासं छ्वयाहःगु धकाः लगत तयेगु नं याइ। थथे

ब्याहा वयेगु थःथिति जक मखु म्हस्यू तास्यूपिन्सं नं छवयाहयेगु अथवा ज्वनावयेगु ज्या जुया वःगु नं खनेदु । थजाःगु छ्वयाहःगुलिं सिकया भाग धकाः थलाः सिइम्हसिया नामं सिइगु थासय् तयाः बातां त्वपुयातइ । थये सिकया भाग कन्हय् कुन्हु त्वाजंयात बिइगु जुइ । त्वाजनं काः मवःसा पिखालुखुइ तयाबिइ ।

थये ब्याहा वःपिन्त पाँहाँ ब्वनेगु बखतय् भोजन यायेत निम्ता बिइगु जुइ । ब्याहा वःगु धैगु ऋण जुल । पाहाँ ब्वने ज्या मजूतलय् सिइम्हयात भार खः धकाः स्वयेगु नं याः । ब्याहा छ्वयाहइपिन्त नं अने तनेगु भार जुइगु जुल । अकिं ब्याहा छ्वयाहयेमते धकाः धायेगु नं चलन वःगु दु । थ्वयात ब्याहा गनेगु धकाः धाइ । थ्व न्हूकयंया संस्कारयात सकारात्मक रूपं स्वयेगु ब्वलना वयाच्वंगु दु ।

स्वयम्भू ज्ञानमाला भजन खलःया सचिव ठमेलय् च्वंम्ह रत्नबहादुर राजकर्णिकारजुया मां नन्दकुमारी राजकर्णिकार २०६२ वैशाख २६ गते दिवंगत जूगुया विचाः वंपिन्सं नं थये हे धयाच्वन । अन छँ तल्लापतिकं राजकर्णिकार समाजया नियम कथं मह्रि फलफुल आदि छुं हे कथं ज्वनाः ब्याहा वये मजिउ धकाः च्वयातःगु भ्वं तिकातःगु दु ।

श्रीखण्ड तरुमूल महाविहारया फसिकेव कवःया शाक्यतय् नं पाँहां ब्वनेगु धकाः भ्वये सःतेमजिउ धकाः थःवंयः नियम दयेकाः अनुशरण याना वयाच्वंगु तःदँ मछि दये धुंकल ।

लोचाः बजि नयेगु

लोचाः बजि नयेगु क्रिया सिनाः खुन्हु दुकुन्हु खः । न्हयन्हुं दूब्यंकीपिनि थ्व कुन्हु दूमाःगु अवस्थाय् छ्यलातःगु वसः मेमेगु वस्त्र आदि दक्वं हिज्या हियेगु ज्या जुइ । थ्व अवस्थाय् छ्यःगु साबू सोडा आदि छुं नं ल्यंकी मखु । बहनी जाभ्याः जुइ धकाः जा नयेगु ज्या जुइ मखु ।

लोचाः बजि नयेगु धकाः बजि, कयगूया दयेकातःगु कमघासा अचार, आलु आदि वर्जित मजूगु घासाता तयाः दुमाःपिं जःत जक मुनाः नयेगु ज्या जुइ । ज्वरे यायेगु व नकेगु ज्या म्ह्यायमचातसें याइ ।

पा: वयेगु

तच्वतं स्याःगु नाता क्यापं म्हयाय्‌मचा खलः व थःछैं खलःपिसं घःस् कुन्हु पाः छ्वया हयेगु धकाः ला, भुति, कःसा, पालु, मुस्या आदि कचिकं तया हइ। थये पाः वःगुया लिउने घःस् कुन्हु दूमाःयाय् यक्व अलमलया ज्या दु। माःगु समान न्यायेगु आदि उकुन्हु हे याये फइमखु। छन्हु न्हयः हे न्यायेगु नं मज्यू। दुःखं च्वंपिन्सं दूब्यने धुनेवं हे गये यानाः ला भुति यें जाःगु छन्हु न्ह्यःतक तयेगु तकं वर्जित जुयाच्वंगु वस्तु न्याःवने फइ धैगु खँ नं मदु। थजाःगु खँ स्याःन्हयापिनि चासोया विषय जुल। थ्व हे आधारय् पाः छ्वया हयेगु वस्तुइ ला भुति यें जाःगु वस्तु तयाहयेगु जुयाच्वंगु खनेदु।

संक्षिप्त कथं धायेगु खःसा अन छैंया जःपिन्सं दुःखय् दुबलय् जुयाच्वनिगु कारणं इमित नयेगु त्वनेगु आदि तकं इमिसं जोरजाम यानाः नयेगु ज्या यायेत थाकु जुइगु मनोविज्ञानया विषय जुल। अकिं थःथितिपिनि चिन्ताया विषय जुल। थः माँ बौपिन्त नके माः त्वंके माः धैगु धन्दा बियाछ्वये धुंकुपिं म्ह्याय्‌मचातय् सरोकारया खँ जुल। अये हे थः म्ह्याय्‌या थाय् गये यात जुइ छु नल जुइ धकाः थःछैं खलःया चिन्ता जुल। थ्व हे चिन्ता मुक्त जुयेगु निंतिं इमिसं चिपं थिइकः वयेगु, ब्याहा छ्वया हयेगु, पाः छ्वया हयेगु आदि इत्यादि संस्कार ब्वलनावःगु सभ्यताया चिं खः धायेमाः।

अये हे सिनावंम्हसिया अनागतया खँ गये खः धकाः नं थःथितिपिनि कुतुकुला स्वयेगु नं अवश्य दायित्व हे जुल। अकिं विचाः वयेगु, लोचाः वयेगु ब्याहा छ्वयेगु आदि आःया घडिइ गये गये च्वंयें जूसां अबलय्‌या छधी छपाँय्‌या सामाजिक स्थितिइ थजाःगु संस्कार आवश्यक हे खः। समयया ह्यूपाःयात मल्वःगु संस्कारयात त्वःता त्वःता वनेगु नं सभ्यताया चिन्ह खः धायेमाः अकिं ब्याहा गनेगु, पाहाँ ब्वनेगु आदि इत्यादि ख्यलय् वयाच्वंगु सुधारात्मक पलाःयात सकारात्मक विचार कथं स्वये जिउ।

दूमाःज्वःछि दुःखं च्वंपिन्त ग्वाहालि यायेगु, सान्त्वना बिइगु आदि इत्यादि व मृतकयात सुगति लाकेगु ज्या संस्कार केन्द्रित जुयाच्वंगु खनेदु।

घःसू (गृह शुद्धि) कुन्हुया विधि

मनू सामाजिक ब्यवहारय् च्वनेमाःम्ह प्राणी खः । मनूतय् नयेमाः त्वनेमाः । अकिया लागि थःथःगु लजगाः चलये यानाः समाजया सेवा यायेमाः । अकिं थः यःम्ह मनू सित धकाः वहे दुःखय् सदां च्वने मज्यू । समाज व राष्ट्रयात भार जुइ । जन्म जुलकि मरण नं जुयेमाःगु थ्व सांसारिक नियमयात लुमंकाः दुःखया बन्धनं मुक्त जुइमाल । छँ नं शुद्ध यायेमाल । थुगु विधियात संक्षेपं घःसू धाइ । थकियागु क्रिया पद्धतियात संक्षेपं दूब्यंकेगु धयातल ।

गाःमचा धकाः मचाबू मब्यंकुबलय् सिइबलय् दुःखं हे च्वनीमखु । माँ बौ निम्हसिया जक मोल्हुयाः पूवनी । अन्नप्राशन याये मधुंकुम्ह इही तथा चूडाकर्म मयाःनिम्ह मिसामचा मिजंमचा आदि सिइबलय् प्यन्हु जक बाहे याइ । नीछन्हुया क्रिया जुइ । थ्वयां अप्वः अन छुं क्रिया याइमखु ।

तःधी ल्याःकयं नेवाः बौद्ध समाजय् दूब्यंकेगु दिन गुम्हसियां भिन्हुं ब्यंकी, गुम्हसियां न्हयन्हुं ब्यंकी । वज्राचार्यपिनि न्हयन्हुं दूब्यंकी । जजमानपिनिगु ज्यायात तःन्हुतक पंके मजिउगु धारणां हे भिन्हुया ज्या न्हयन्हुं क्वचायेकीगु यानातःगु खः । वज्राचार्यपिनिगु ज्यालिसे शाक्यपिनिगु ज्या नं उतिकं हे स्वापू दुगु जुयाः शाक्यपिनि नं न्हयन्हुं हे ब्यंकेगु ज्या जू । वज्राचार्य व शाक्य बाहेक मेगु समाजय् दूब्यंकेगु ज्या भिन्हु हे खः । थन न्हयन्हुं दूब्यंकेगुया क्रमाकयं क्रिया थथे खः ।

दुर्गतिपरिशोधन मण्डल विसर्जन

१. सुथ न्हापां दुर्गतिपरिशोधन मण्डल (रज मण्डल : लोचाः छन्हु न्हयः विधिवत् सृजना यानाः न्हियान्हिथं पूजा यानातःगु) विसर्जन पूजा जुइ । थ्व रज मण्डलयात खुसिइ चुइके छ्वइ ।

२. निसी यायेगु ज्या जुइ । छँ छखां बं पुइ, बँ इली ।

पेंती लाकेगु

उत्क्रान्ति क्रिया जूगु खःसा अथवा अस्थि काःगु खःसा पेंती लाकेगु धकाः सुथ न्हापां गोकर्णनिसें यानाः न्यागू तीर्थय् अस्थि सहित विशेष पूजा छवइगु दु ।

दशपिण्डया ज्या

क्रिया धकाः मितःम्ह सुनानं र्मायइक विशेष शुचिनिची याना च्वंगु खःसा खुद्दि वनाः दर्शपिण्डया श्राद्ध याइ। वज्राचार्य व शाक्यतय् थ्व कुन्हु हे न्हयन्हु जक दुसां श्राद्ध न्हयकयाः फिन्हुतकया बाँकी दुगु श्राद्ध दक्व युकुन्हु हे क्वचायेकेगु ज्या जुइ।

न्हयन्हुमा

म्ह्यायम्स्तयसं निसी यानालि न्हयन्हुमा धकाः न्हयमाना जाकिया जा व न्हयता न्हयता प्रकारया व्यञ्जन ताःलाकाः जा ज्वरे याइ। थजाःगु ज्वरेयाःगु जा व्यञ्जन आदि पिखालुखुस मृतकया नामं जोगिनीयात बिइ। थये पिखालुखु थ्यंक हयाः बिइगुया अर्थ थ्व न्हयन्हुनिसें मृतकया थाय् छैं पिने धका संकेत खः।

थये पिखालुखुइ तःगु जा व्यञ्जन आदि कपाली धकाः जोगी सम्प्रदाय नं काः वइगु खः। इमित त्वाजं धायेगु चलन दु। समय ह्यूपाःकथं त्वाजं कपालीतयगु पेशागत धारणा हिलावनाः आः थये न्हयन्हुमाः जा काःवःपिं जोगिनीत मन्त। थये न्हयन्हुमा काः वने मदु धकाः जोगी समाजया निर्णय जुयाः कार्यान्वयन तक यानाहःगु धकाः न्यनेदु। थये निर्णय जुइ धुंकाः नं सुनानं न्हयन्हुमाः काः वन धाःसा अये काःवंपिन्त कारबाही तकं यायेगु यात धकाः नं न्यनेदु।

थजाःगु अवस्थाय् पिखालुखुइ तःन्हुतक फोहर आदि जुयाच्वनिगु शोभा विपरीत जूगु कारणं थये न्हयन्हुमा खुसिइ यंकाः तयेगु नं व्यवहार जुयावःगु यक्व थासय् खनेदुगु जुल।

खुसिइ वने

खुसिइ वनाः निसी यायेगु ज्या जुइ। नौ धकाः नापिततयसं तुतिया लुसि थिइकी। मिजंतय् दूमाःगु सँ तयातये मत्यः धकाः सँ खाइ। थ्व बखतय् आति दायेका यंकी। दकले न्हापां थ्व हे आतिं मोल्हइगु ज्या जुइ। अनंलि अम्बः हामो नं मोल्हुइ। थजाःगु ज्या मितःम्हसिया दकले लिपा याइ। मोल्हइगु ज्या, लुसि थिइकेगु सँ खाकेगु आदि सकतां खुसि न्ह्याःपाखे क्वस्वयेकाः (दक्षिण पाखे स्वका) याइ। माँबौ मदुगु जूसा कायपिंत ग्वाय्

दाही मिखाफुसिया सँ आदि तक खाकी । थजा:गु सँखाकुगुया अर्थ वैराग्यपनाया लक्षण क्यनेगु भावना ख: । अबुजु मदुसा ग्वाय् खायेगु, मों मदुसा मिखाफुसि त्याग यायेगु धका: धाइ । तर आ: सिउ मसिउ गथे ख: मिखापुसि व ग्वाय् नितां खाकेगु ज्या याना वयाच्वंगु दु । वस्त्र वारे यायेमा:पिन्सं तुयूगु ब्रतवस: (बर्खिवस:) ल: ल्हाना कया: पुनी । मिसातय् भा:त सिइगु ख:सा उजाम्ह मिसाया नं आति कया: खुसिइ क्वस्वया: मो ल्हुइमा: । भा:त दुपिसं यथे क्वस्वया: मो ल्हूगु स्वये मजिउ धाइ । भा:त मदुपिसं तुयूगु बर्खिवस: पुंकेगु याइ । वयात व भिंचापिन्त नं थ:छँ बर्खि वस: तयेके हइ ।

अनंलि गुरु पुरोहितं शोधन यानात:गु पञ्चगव्य बियेगु ज्या जुइ । मन्त्रजप याना: नित्य कर्म याये मा:पिन्सं थौं यन खुसिया लागाय् च्वना: हे न्हिकं यायेगु याइ ।

मिसापिं दुज:त खुसिइ हे वने म्वा:पिं नं दु । अजापिं छँपिने हे च्वना: च्वये च्वयाथें लुसि थिइकेगु, मोल्हुइगु आदि ज्या क्वचायेकेगु ज्या जुइ ।

कचि अपा स्वपा क्वस्वका: भुतू दयेका: उकिया द्य:ने चाया कसिइ छुचुं ल: तया: तुख: च्याका: आति दायेकीगु ख: । थ्व ज्या म्हयूनीनं याइगु ख: ।

पञ्चगव्य सिंचन

थये फुकसिया ज्या क्वचालकि मित:म्हं लँ दुच्छि चायागु भ्वंचाय् च्वंगु पञ्चगव्य सिंचन (हा:हा:यायेगु) यायां वनी । थथे पञ्चगव्य सिंचन यायेका दुज:पिं ल्यू ल्यू वनी । थ्व पञ्चगव्य छँ थ्यंका: पिखालुखुस भ्वपुइकी ।

दर्पण दर्शन

थये पञ्चगव्य सिंचन याना: छँ वयेगु भ्वलय् खुसिं द्वहा: वया: शहरया लागाय् थ्यनेथाय् नौया ल्हातं दर्पण दर्शन धका: ज्वलान्हायकं स्वयेगु ज्या जुइ । दु:खं च्वंबलय्या अवधितक सिंगार पतार याये मज्यू । न्हायकं तकं स्वयेगु वर्जित यानात:गुयात आ: थनं निसें न्हायकं स्वयेगु फुक्का जुल धैगु संकेत ख: ।

ग्वाः सगं

ग्वाः सगंयात अपभ्रंश कथं ग्वामां धायेगु यानाह्ःगु दु । थ्व ग्वाः सगं नापं ग्वय् लाया व्रत फुकये यायेगु धकाः ग्वाः, ग्वय्, स्वँ तुक्रा आदि पिखालुखुइ विधिवत गुरु पुरोहितं पूजा यानाः शोधन याइ । यये शोधन यानातःगु ग्वाः, ग्वय् स्वँ तुक्रा यानातःगु लुखापिनं च्वनाः यये खुसिं लिहाँ वःपिन्त अन बियेगु ज्या जुइ । खुसिइ मवंसें छेँ पिनेच्वनाः सर्चानिचि याःपिं मिसा दूजःपिन्त नं थ्व ग्वाः सगं बियेगु जुइ । ग्वाः ग्वय् स्वँ तुक्रा नयेगु भाव जक याइ । धाःथें नयेगु ज्या जुइ मखु । यजाःगु ज्या क्वचायेकातिनि छेँ दुहां वनेगु याइ । थ्व ज्या मजुइक छेँय् द्वहां वनेबलय् दोष लगे जुइ धाइ ।

पिखालुखुइ पिण्ड बियेगु

उत्क्रान्तिक्रिया ज्वलय् जुइगु घःसूबलय् पिखालुखुइ पिण्ड बिइगु ज्या यायेमाः । थ्व पिण्ड सिइम्हसिया नामं छगः जक पिण्ड बिइगु खः । थ्व पिण्ड काय्मचां बिइगु मखु म्ह्याय्मचां बिइगु खः । थ्व पिण्डया विशेषता जुल ।

कँय् लः

यजाःगु दुःखया व्रत फुकेत कँय् लः सेवन यायेगु नं छगू विधि खः । द्यःया नामं किसली छगः तयाः कँय्या कलश स्वनाः पूजा जुइ । सघंपति, बौपाः तयाः होम विधि तकं पूजा जुइ । थ्व बखतय् सिइबलय् ख्वयाःवंपि समेत सकलं थन होमया जलं म्ह पनी । सिइबलय् लोहा रक्षा धकाः सिइम्हसिया म्ह द्यःने तःगु चुपि आदि छु खः वनं थन मिइ पनेगु ज्या जुइ । थ्व कँय्या कलश होमविधि सिइम्ह मिजंम्ह अले चूडाकर्म याये धुंकुम्ह जूसा चूडाकर्म याःगु विहारय् नं थ्व ज्या क्वचायेकेगु यायेमाः ।

छेँय् घःसू गृहशुद्धि होम विधि

छेँय् अभ्र सिइम्ह तःगु थासय् होमकुण्ड दयेका कँय्या कलश स्वनाः, बौपाः छपाः मत, पञ्चगव्य, खाज, थापिं आदि स्वनाः विधिवत पूजा जुइ । कपालिका धकाः जोगिब्व छब्व, पाखाजा तयेत माःगु सकतां व्यञ्जन सहित ब्व तइ । थ्व ब्व विधिवत् वाक्य गुरु पुरोहितं ब्वना संकल्प याकी । विहार बहिलिइ वनाः जज्ञ याःवने म्वाःपिनि छेँय् हे कँय् लः कायेगु व जज्ञय् मि पनेगु ज्या जुइ । पूजायागु थापिंया प्रसाद कायेगु ज्या जुइ ।

शय्यादान

शय्यादान धकाः माःगु सकतां वसः, लासा, फांगा, भ्रूल, खाता, न्हायकं, ककिचा, चिकं, तिसाः, कुसा, भुतू, जासि, कँसि, जाकि बजि, तरकारी, चि, हलू, मत, लः थल आदि मनं खंको दक्व गच्छे अनुसार लँयागु अंगू सहित मिजंम्ह सिइगुसा गुरुजुयात व मिसाम्ह सिइगुसा गुरुमांजुयात दान वियेगु ज्या जुइ । थथे दान ब्यूगु दक्वं सिइम्हसिया लिपायागु जन्मय् खाँचो जुइमखु धैगु धार्मिक विश्वास दु । हाकनं देखा दुम्ह जूसा मिजंम्हया गुरुजुयात व मिसाम्हया गुरुमांजुयात जःमू, पूजाभः तयाः न्हिकं लित बिइगु ज्या जुइ ।

पाठ याकेगु

पञ्चमय् लात धाःसा वा बुधवाः घःसू लात धाःसा घःसूखुँन्हु पञ्चरक्षा पाठ याकेगु याइ ।

त्वाजं बियेगु

त्वाजंयात बियेत अलग ब्व तयाः संकल्प तकं यानातःगुयात संक्षेपं जोगी-ब्व धाइ । थ्व जोगी-ब्व पिखालुखुइ हयाः कपालिपिन्त लः ल्हाइ । वसः लिसे थलबल नं दान बियेगु याइ ।

जाप्वः खायेगु

उत्क्रान्ति क्रिया यात धाःसा छँया क्रिया दक्व क्वचायेकालि जाप्वः खायेगु धकाः मितःम्ह व मेपिं बहनिइ खुसिइ वनाः न्हाय्पंकथिया स्वाने गुंगू त्वायः दुगु चिकिचा धंगु स्वाने यें दयेकाः खुसिइ स्वयुनाः अकिइ कापतय् जाप्वःचिना तःगु म्हिचा खायेगु ज्या जुइ । अनं मिखा पियाः छँय् लिहां वयेगु याइ ।

पाखाजा खायेगु

मनूत लँय् जू मदयेकाः अर्थात् बहन्ही पाखाजा गुगुकि न्हापा हे संकल्प यानातःगु खः, थ्व ब्व छपाः खःमू अथवा थये हे थल दयेकाः पाखाय् खायेगु ज्या जुइ । थ्व पाखा जाया द्यःने पाल्चा च्याका तइ । थुकी कथि छपु नं तयातइ । चञ्छि तयाः कन्हे कुन्हु सुथ न्हापां थ्व पाखा जा क्वकयाः सडकय् बँपूवःपिन्त बिया छ्वइ ।

चूडाकर्म याइबलय् चूडाकर्म याःम्हसें विहारया सर्वसंघयात भ्वय् नकेमाः । थायपा लुइबलय् न्हूम्ह थायपां सकल थायपापिन्त विधिवत् भ्वय् नकेमाः, पञ्जराद्यः स्थापना यायेत अर्येतु स्थापना याये मज्यू । पञ्जरा न्यायेका जक पञ्जराद्यः स्थापना यायेगु विधि खः । सम्यक दीपंकर स्थापना यायेत नं सम्यक भोजन न्यायेकेमाः । जुजु जय प्रकाशमल्लजुं यें वसन्तपुलिइ कुमारी तयेगु विहार स्थापना याःबलय् अबलय्या सकल विहारया द्यःपिं नापं पशुपति आदि तकं निमन्त्रणा बियाः अन उपस्थित याकुगु खः । दुजलय् थ्याकः वनेत न्हापा दुजः जुयाच्वंपि सकलसित भोजन याकेमाःगु नेवाः बौद्धया संस्कृति खः । अये हे मृतकतय्गु पुचलय् दुथ्याकः वनेत नं मृतकतय्त भ्वय् नकेमाः ।

थ्व पाखाजायात नं थ्वहे दृष्टिं स्वये ज्यू । न्ह्यन्हूमा बिये धुंकलकि मृतक पाखां दुने वये मजिल । अकिं पाखाजा खायेगुया अर्थ मृतकया भाग आः पाखां दुने मखुत धैगु सुचं खः । पाखाजा नयेत मृतक याकःचा वइमखु, वया पासापिं मेपिं नं व्वनाहइ हं । अकिं साःसाःगु भिंभिंगु व्यञ्जन गाक्क तयेमाः धाइ । मृतकया साय वःपिं चित्त बुभ्रये मजूसा मृतकयात सास्ति यानाः लित व्वना यंकी धाइ । थकिया प्रतिरक्षाया निम्तिं हे पाखाजा खाइबलय् कथि छपु नं तइगु खः ।

पाखाजा क्वकयाः अन छु छु यानातल धैगु स्वयेगु पारखीतय्गु ज्या खः ।

दूब्यंकेगु विधिं नं थी थी कथंया संस्कृति क्यनाच्वंगु दु । थ्व ज्या पुवन कि आः अन लोकाचार कथं दुःखं च्वनेम्वाल । थःगु आत्मस्नेहया दुःख ला ल्वःमंकेत समय ला काइगु सुइतं सुइतं दइगु हे जुल ।

निमोह

निमोह : थ्वया सामान्य अर्थ नीगु मोहल्हुयाः यायेगु क्रिया खः । छन्हु न्ह्यः अर्थात् दू ब्यंकेकुन्हु गुगु मोहल्हुना शुद्धाशुद्धि याःगु खः व दुःखं च्वंगु अवस्थाया मोह ल्हूगु जुल । शुद्ध मोह ल्हूगु मखु । थये दुःखं व्याप्त जुयाच्वंगु मोह ल्हुयेगु ज्या क्वचायेकाः वयां कन्हय्कुन्हु व शुद्ध जुल । थ्व शुद्ध जूगु प्रक्रिया स्वरूप मोह ल्हुयेगु क्रियायात हे निमोह धयातल । व्यवहारय् नीगु

मोह ल्हुये धुकाः तिनि शुद्धया पूर्णता जुइ । थ्व कुन्हुनिसें तपुलि बारे यायेमाःपिनि तपुलि फुक्का जुइ । चिकं बारे याइपिनि चिकं तिलेगु ज्या जुइ आदि आदि । निमोहकुन्हु जुइगु संस्कार थथे खः-

छें सूची निजी याये

गोबर सिउचा आदि तया छेँय् छ्खा बँ यिलेगु ज्या जुइ । सकल जहानपिनि मोह ल्हुयेगु ज्या याइ ।

पूजा विधि

दागवति ब्यूम्हसित जजमान यानाः अन कलाशार्चन पूजा जुइ । थ्व हे भ्रवलय् जाया पिण्ड दयेकाः लोकोत्तर श्राद्ध जुइ । पिण्डयात कलशया लखं तकं हायेका शुद्ध याइ । पिण्डयात विसर्जन याके छ्वयेगु ज्या जुइ । जाया पिण्ड जुइबलय् खुसिइ वनाः पिण्ड विसर्जन जुइमखु । थःगु बहाः बहिलय् क्वाःपाद्यःया न्ह्यःने पिण्ड स्यान दयेकातःगु दइ अन हे विसर्जन यायेगु खः ।

चक्रपूजा धकाः न्यं मन्यं सकल देवतापिन्त पूजा यायेगु भाःपाः चाकः पूजा जुइ । सकसित कलशया लखं अभिषेक बियाः पञ्चसूत्रय् अधिष्ठान याइ । सिफं लुयेगु धकाः सिँयागु पाथिइ दुने मत तयाः तोषण बियेगु ज्या जुइ । अथे हे माःताचा लःल्हानाः ताचां तोषण यायेगु ज्या याइ । थ्वयात शिष्याधिवासन धाइ । अले सकल देवतापिन्त स्तुति यायेगु ज्या जुइ । थ्वयात किगः तिनेगु धकाः धयातल ।

गुरुजुया ल्हातं सिन्हः तिनाः प्रसाद कायेगु ज्या जुइ । थ्व पूर्णता जूगुया संकेत खः । आः थःगु व्यावहारिक जीवनय् न्ह्याः वनेगु संकेत नं जुल ।

बाधा फुक्का

तापाःगु नाता क्यंपिं बाहेक सतीपिं स्यान्हयापिनि तपुलि चिकं सपः हिनेगु आदि दक्वं गुरुजु गुरुमांजुपाखें लःल्हाना कयाः व्रत फुक्का याइ ।

भोजन

थः कुलयापिं सकलें च्वनाः भोजन यायेगु ज्या जुइ । थः कुलयापिनि समूहया भोजन जूगुलिं थन कुलब्व भोजन यायेगु धाइ । थव कुलब्वय् विशेष कथंया घासाता ताःलाकाः ब्वतयेगु ज्या जुइ । थ्व कुलब्व विशेष यानाः नयेगु ज्या जुइमखु । द्यः छानाः नःगु भाःपाः छक् निक् जक नइ । मेगु थथा

यंकेगु जुइ । अर्थात् मनसें य:य:गु छ्वँ यकंगु कयं ज्या जुइ । थ्वयां लिपा मा:गु कयं भोजन जुइ ।

कल: वायेगु

कल: वायेगु धका: धुमांगारी पूजा जुइ । भोजन याना: बाँकी दुगु लपते ब्व फुक्क तयेगु बाता छगलय् मुना ह्या: थ्वयात विधिवत् पूजा जुइ । थ्वयात कल: धाइ । थ्व कल: नं द्य: समान हे खः । पूजाआदि सिधयेका: दिगू धैगु छगू कयं तहाक:गु धस्वाका: च्याका: छ्वयगु द्वना: खः तियावाके छवइ । थ्व वा: वनेगु थाय् नं छ्वास अजिमाया थाय् हे खः । घ:सूनिसें निदँया तिथि तक कल: वायेगु ज्या जुइ । थ्व छ्वास अजिमायात ज्या सिध:गु सूचं बिइगु खः ।

समापन

थुलि धुनेवं स्वां क्वकया: सकसित प्रसाद बिया: ज्या क्वचा:गु संकेत बिइ । उत्क्रान्तिक्रिया अथवा क्रिया च्वना: दशपिण्ड विधान कयं ज्या याइबलय् थ्व निमोह्या क्रिया यायेम्वा: ।

दच्छि तकया दुने क्वचायेकेगु ज्या
बर्खी बाहे यायेगु

सिना: दच्छि तकया दुने ब्रत च्वनेगु थी थी कयं दु । इपिं थथे खः -

तपुलि बाहे यायेगु - तपुलि बाहे यायेगु धका: न्हापा लिपा गथे खः अथे मखुसे छुं अवधितक तपुलि पुहे मपुइगु, तुयूगु तपुलि पुइगु, मुलाम्त:गु तपुलि पुइगु आदि संस्कार दु ।

तपुलि मपुइगु

सिना: दमब्यंतलय् दु:मा:पिंसं तपुलि पुइमखु । सियं यंकेबलय् बाजं याइपिं काहा पुइपिं पुलुपुलु ज्वनिपिन्सं नं तपुलि बाहे याइ । नापं सु क्वब्यूपिं, भाजं क्वब्यूपिं, सिइक्वब्यूपिं आदि सकल गुथियारतय्सं नं सियं यंकेबलय् तपुलि पुइमखु । नापं दुर्गतिपरिशोधन धारणी ब्वना वनिपिं गुरुजु पुरोहितपिन्सं नं तपुलि पुइमखु । थ्वयावनिपिन्सं ला तपुलि पुइगु खँ हे मदु । थुलि जक मखु सियं यंकेबलय् सना वनिपिं इष्टमित्र पासा भाइपिं लगायत सियंयंकेबलय् थी थी कयं ज्या ज्वना वनिपिं सम्पूर्ण मनूतय्सं तपुलि पुया वनिमखु ।

थन सु स्यान्ह्यापिं, थःथितिपिं, सु इष्टमित्र पासापिं, सिइगु धैगु सर्कासित दुःखया खँ जुल। सिथं यंकुबलय् नाप नाप वनिपिं ला छु, सिथं यंकुबलय् लँय् च्वनाच्वंपिं जुल लँजुवातय्सं नं पुयातःगु तपुलि छकः त्वःताः सिइम्हसित श्रद्धाञ्जलि प्वंकी। सिइम्ह सु खः म्हस्यूनि तास्यू। थन थ्व खँया छु महत्व मदु। मृत्यु धैगु सत्य खः। अले दुःखया खँ नं जुल। थजाःगु सत्य दुःखया न्ह्यःने शिर क्वछुयेगु स्वाभाविक जुल। शिरयात शोभायमान जुइक पुयातइगु तपुलि आः थ्व घडिइ ल्वःगु खँ मखुत।

सिइथाय् छँ दूमब्यन्तलय् छँ दुजःपिन्सं तपुलिं पुइगु ज्या याइमखु। सिइथाय् बिचाः वइपिं, ब्याहा ज्वनावइपिं, पाः हइपिंन्सं नं सिइथाय् छँ तपुलि पुयाः द्वहाँ वनिमखु।

तुयूगु तपुलिं पुइगु

तपुलि धैगु शिरशोभा खः। अयनं न्हापालिपा गये भ्रःभ्रःधाःगु बुत्तादार आदि तपुलि पुइगु जुइ, अजाःगु शोभाकथं धाःसा तपुलि पुइमखु। केवल तुयूगु तपुलि जक पुइ। थजागु तुयूगु तपुलि पुनाः दुःखया व्रत च्वनेमाःपिं थःथितिपिं खः। थथे दुःखया व्रत स्यान्ह्याया सत्तिइ समतीकथं थी थी अवधि निश्चित यानातःगु दु। प्यन्हुतक जक बाहे याये माःपिं दु। दूमब्यन्तलय् बाहे याये माःपिं दु। लत्या, स्वला, खुला, दच्छियंकं तुयूगु तपुलि पुइकथंया नं दु।

विशेषकथंया तुयूगु तपुलि पुइगु

तपुलिइ सि मदुगु एकसरो मुलातःगु तुयूगु विशेषकथंया तपुलि जुल। थजागु विशेष कथंया तपुलि कायपिन्सं जक पुइगु ज्या जुइ। थजागु तपुलि पुइपिन्सं सामान्यतया दच्छितकं पुया दुःखया व्रत च्वनेगु याइ।

तुयूगु रंगया नामय् सिसि धाःगु, अथवा म्हय् म्हय् धाःगु कापः नं छ्यलेगु जुयावःगु खनेदु।

लाकां बाहे याइगु

मृत्यु दुःखया अवस्थाय् शिरशोभा तपुलि थें हे पादशोभा लाकां नं मृत्यु दुःखया घडिइ बर्जित यानातःगु दु। सिथं यंकेबलय् नापं वनिपिं सुनानं लाकां न्ह्याइमखु। तर थौंकन्हय् लाकां धैगु छँगू लाकांयात जक धयातःगु खः

धकाः न्हूकथंया परिभाषा बियाह्याः कापःया लाकां, प्लाष्टिक अथवा रबरया लाकां आदियात छ्यलाह्ःगु जुल। अय नं ख्वयार्वार्निपं सिइक्वबिइपिं, सुक्वबिइपिं, भाजं क्वबिइपिं आदिपिन्सं धाःसा छु कथंया लाकां न्ह्यायेगु मयाः लिपा गथे जुइ लिपायात हे जुल।

तपुलि बाहे यायेथें लाकां नं प्यन्हु, लन्या, दच्छितक बाहे यायेमाःपिंकथंया नाता गोता दयेकातःगु दु। थन धाःसा लाकां बाहे यायेगु धैगु छेंगूया लाकांसम्म मन्ह्यायेगुयात हे सीमित यानातःगु दु। अर्थात् छेंगूया लाकां बाहेक मेगु लाकां न्ह्यायेत पनातःगु मदु।

वस्त्र बाहे यायेगु

सिइम्हसिया कायपिन्सं तुयूगु निफा तयामतःगु एकसरो लं फिइगु जुइ। सामान्यतया थजाःगु तुयूगु लं फिइगु ज्या दच्छितक खः। अयनं थःगु ज्या हथाय् कथं आदि विचाः यानाः स्वलातक जक बाहे याना त्वःतीपिं नं दु। गुम्हसियां खुलां बर्खी त्वःतीपिं नं दु। बर्खी च्वनीपिसं तुयूगु कापः लाकां न्ह्याइ। तुयूगु हे कुसां कुइ।

थथे तुयूगु लं तपुलि साइतया ज्याय् क्यनिमखु। अकिं तुयूगु लं फितलय् विवाह ब्रतबन्ध आदि लसताया भ्वजय् ब्वति काइमखु। थथे दुःखया ब्रत च्वनाच्वंपिं सरकारी जागीरय् जूसा उर्दी आदि भेलाया थासय् उपस्थित हे जुइ मदु कथं सरकारं हे उर्दी जारी याःगु भ्वैतय् च्वयातःगु तकं दु।

नारायणहिति राजदरबारय् दुने वने माःपिन्त अन दुत तकं छ्वइमखु। अन दुने हे जागीरदारतय्सं कित ई मजूनिबलय् हे बर्खी त्वःफिकेगु ज्या याइ, कित न्हिया न्हिथं जागीरं लिहां वयेधुंका हानं तुयूगु वसतं पुनेगु ज्या याइ।

तुयूगु रंग धैगु शान्तिया लक्षण खःसां थन तुयूगु दुःखया वसः अशुभया चिन्ह हे जुल। नेपालय् प्रजातन्त्र वये न्हयः राणाशासन कालय् थथे तुयूगु बर्खी वसतं पुनाः पिने पिहाँ वयेगु हे बर्जित याःगु जुयाच्वन। थजाःपिं तुयूगु वस्त्र पुनाच्वंपिं खनकि पुलिसं ज्वनायंकाः ग्वाः ग्वय् आदि नकाः लनय् ह्याउंक किकाः त्वःता हइ। नेवाः बौद्ध समाजं थथे नं छगू अवस्था भोगय् याये धुंकूगु जुयाच्वन।

लसताया ज्या जुइ मखु

सुखया लसतायाकथं छुं नं वस्तु नयेगु ज्या जुइमखु । ग्वा: ग्वय् आदि नयेगुयात वर्जित यानात:गु दु । ख: ला दूब्यंकेबलय् ग्वा:सगं धका: ग्वा: ग्वय् नयेगु नकेगु भाव याये धुंकुगु ख: । अयनं थ्व ग्वा:सगंया संस्कार केवल रीत सम्म जक जुल । बर्खि वस: फिनातबलय् ग्वा: ग्वय् नयेगु ज्या जुइमखु ।

ग्वा: ग्वय्या अलावा सुखया अनुभूति जुइ कथं छुं नं लसतां नयेगु वस्तुत दयेका नयेगु ज्या जुइमखु । अथे हे प्याखं स्वयेगु मे हालेगु आदि इत्यादि ज्या नं दु:खया प्रकृति लिसें पायछि मजू ।

चिकं तिलेगु सँछ्यनेगु बाहे याइगु

बर्खी च्वं ज्व:छि चिकं तिलिमखु । सँ आदि छ्यना: समा: यायेगु नं सामान्य ढंगं मल्व: हे धायेमा: । चिकं ला बिया छ्वये धुंकुपिं म्ह्यायम्चातय्सं नं लत्या स्वला दच्छि तकं बाहे याइगु संस्कार दु ।

दुरु अथवा धौ बाहे याइगु

मां नं दुरु त्वंका: ब्वलंकुगुया लुमन्तिइ मांया बर्खीइ दुरु त्वनेगु अथवा दुरु दुगु चिया आदि त्वनेगु याइमखु । दुरु दायेका: तिनि धौ दयेकिगु ख: । धौयात बौया प्रतीक कयात:गु जुल । अकिं बौ सिना: बर्खी च्वनिबलय् धौ नयेगु बर्जित यानात:गु जुल । धौयागु खाय् तकं त्वनी मखु ।

उच्च शय्या शयन परित्याग

बर्खिइ च्वंपिन्सं ऐश आरामया जीवनय् च्वनिगु ज्या याइमखुया भ्रूवलय् तत:जा:गु लासाय् द्यनिगु ज्या याइमखु । खाताया द्य:ने लासा तया: द्यनेगु ज्या याइमखु । खाताया प्रयोग याइमखु ।

तिसा तियेगु बर्जित

लुँ, वह: जवाहरात आदिया छुं कथंया तिसां तियेगु याइमखु । न्हापालिपा तुकि सुयात:पिं भा:त मदया: बर्खीइ च्वंपिं मिसातय्सं रूप हे बेरूप जुइक न्हाय्पनय् तुकि मदयेक च्वनी । ह्याउँगु स्वांतकं छ्युयेगु ज्या याइमखु । तिसा

धका: ह्याउँगु सिन्ह: क्वम्वा: आदि तकं बारे यानाच्वनी । भा:त मदुपिं मिसातयसं जीवन पर्यन्त ह्याउँ लं ह्याउँ सिन्ह: तिइमखु । तर फुके जुलकि ह्याउँगु सिन्ह: ह्याउँगु वस: तिउपिं नं दु ।

पेश्की व्वने

दु:खया वातावरणयात बुलुहुं त्व:ता छ्वयेमाल । छँय् न्ह्याबलेस नं च्वना: नयेगु त्वनेगु सुख दइमखु । दु:खं व्याप्त जुयाच्वंपिन्त मन न्ह्यइपुके नं यायेमाल । थ्व हे लिधंसाय् सकं सतीपिं य:यितिपिन्सं बर्खी च्वंपिन्त य:गु छँय् नके व्वनेगु ज्या जुइ । थ्वयात पेश्की व्वनेगु धाइ ।

नख: दंके छ्वये

दु:खं कयाच्वंपिसं न्हापा यें नख: बांलाक हनी मखु । उकिं सम्धी आदिपिसं न्ह्य:ने व:गु नख:बलय् नके त्वंकेगु ज्वरे याना: छ्वया हइ ।

देवा च्याकेगु

सिइम्हसिया कला: व कायम्हयाय्पिंसं दिवंगतया नामं थाय् थासय् द्य:या न्ह्य:ने देवा च्याकेगु धका: १०८ प्वा: देवा च्याकेगु नं संस्कार जुयाच्वन । देवाया अर्थ सामान्य कथं देहयात हे संकेत बियाच्वंगु ख: । थ्वयात संस्कृत भाषां दीप हे धाइगु ख: सिइम्हसित मृत्यु उपरान्त छु कथं दुर्गति मजुइमा धैगु आशिका याना: थाय् थासय् देवा छ्वयेकिगु जुया च्वन । देवा छ्वयेकुगु सामान्यतया द्य: व थाय् बाय् यये ख:-

१. प्यम्ह भगवान धका: स्वयम्भु, नमोबुद्ध, बरेगां, बौद्ध ।

२. प्यम्ह करूणामय धका: चोबहा: बुंगद्य:, जनबहा:, नाला करुणामय ।

३. यलय् मतया: वनेगु - यँय् सापारुया कन्हे कुन्हु व यलयापिनि यल नगर लागाय् दुने दक्व बौद्ध विहार व चैत्य परिक्रमा याना: दीप प्रज्वलन याना: थ:थ:गु छेँ ज:या मदुम्ह सुगति लायेमा धका: मनोकामना यायेगु जुइ । थ्वयात मतया:(जात्रा) धाइ । मतया: वंपिं दक्व यें पञ्जरां कुन्हु स्वयम्भूइ वनी । अन दीप प्रज्वलन याना परिक्रमा याइ । थ्व धुंका: मतया:या ज्या क्वचागु जुल ।

४ मत छवयेगु – यँयापिनि येंद्याःया द्वादशी कुन्हु उपाकु ऊ वनेगु थकाः कचिगु पाल्चाय् मत च्याकाः, द्यःद्यःपिन्त छानाः धुं धुँपाय् ज्वनाः तुतः ब्वनाः देय् चाःहिली ।

५. उरायतय् विशेष ज्या – यँया उदास जातपिनि विशेष मत छायेगु दिन दु । येंद्याःया क्वःनेयाः कुन्हु, मिसा मचायात तिसां तीकाः छायेपाः कुमारी चाःहिलीगु थाय् सकभनं मत ब्यूवनी ।

६. गुंपुन्हीया मत छायेगु – यःथःगु रीत, थःथःगु हे जुल । थी थी कथंया जातजातिया छपुचः नेवाःबौद्ध पुचः जुल । अकिं थी थी रीति रिवाज दइगु स्वाभाविक हे खः । अकिइ मध्यय् गुंपुन्ही वा सापारु कुन्हु छँनिसें स्वयम्भू तक मत बिया वनीपिं नं दु ।

शतबीज ह्वलेगु

बालाचतुर्दशी कुन्हु सिइम्हसिया नामं सुथय् शतबीज ह्वलेगु ज्या जुइ । थ्व ज्याः स्वयम्भूइ वनाः याइगु ख : । गैर बौद्धक्षेत्रय् नं थ्व संस्कार दु । इपिं गुह्येश्वरी पशुपति वनिपिं खः । थौं कन्हय् बौद्ध धर्मालम्बीपिं नं गुह्येश्वरी पशुपति लागाय् वनाः शतबीज ह्वःवनिपिं नं दु ।

लय् लय् पतिकं श्राद्ध यायेगु

लय् लय् पतिकं तीर्थ तीर्थय् वनाः श्राद्ध याइ । प्रत्येक तीर्थय् मोल्हुइगु हलंज्वलं दु । दान प्रदान यायेगु नं थी थी ब्यागलं दु । गन गन तीर्थय् छुकिं छुकिं मो ल्हुयेगु व छु छु दान यायेगु धैगु विषय श्राद्ध खण्डय् च्वयागु दु । अस्थि कयातःगु जूसा अस्थि श्राद्ध याये थासय् यंकाः अस्थिया भाव नापं तयाः श्राद्ध जुइ । लत्या याइपिनि लत्याया कन्हय् खुन्हु न्हापांगु लयप्यं (मासिक श्राद्ध) थइ । बाःछि लिपा निकःगु लयप्यं यइ अले लयलय पतिं थयेगु याइ । खुला व दकिलाबलय् लयप्यं थयेगु बाःछि न्हयकायेगुयाइ । थौंकन्हय् तीर्थया लः फोहर जूगुलिं छँय् हे लयप्यं थयेगु यानाहःपिं नं दु ।

लत्या

त्रिपक्ष श्राद्ध लत्या यायेगु विधि यँया वज्राचार्य शाक्यपिनि मदु । यँय् मेगु जातिपिनि लत्याया क्रिया दु । यल व ख्वपय् सकल जातपिनि थ्व क्रिया

यायेमाःगु परम्परा दु । थ्व हे नन्याया फक्वलय् नीन पिण्डया ज्या नं क्वचायेकेगु जुइ । सुथय् लौकिक पिण्डया प्वप्य यइबलय् होम नं याइ । न्हिनय् लौकोत्तर पिण्ड यइबलय् जाया पिण्ड यइ । यबलय् क्वाःपाःलाका पिरा व तुयूगु वस्त्रया द्याःने पिण्ड तयेगु याइ । नन्या कुमां कुइकइ । थ्व हे पिण्ड पिखालुखुइ यंकाः संक्षिप्त श्राद्धया पूजा याइ । लौकोत्तर वज्राचार्य व शाक्य जुल धाःसा शेषबलि नं यायेमाः, नत्य जक जुइमखु ।

स्वलाया क्रिया यायेगु

स्वलाया क्रिया केवल येँया वज्राचार्य व शाक्यपिनिजक यकःति क्रिया खः । वज्रयानी परम्परा कथं पञ्चशाली पूजा याना चर्यागीत तकं छ्यला पूजा जुइ । देखा मदुसा कलशार्चन पूजा यानाः लौकिक श्राद्ध याइ ।

पूजाया प्रसाद दिवंगत जुम्हसिया नामं दान जुइगु पिण्डयात बिइगु तकं ज्या जुइ । थथे पिण्ड संकल्प याइबलय् "मायाजाल" नांगु चचा नं हालेगु जुइ । थ्व चचाया मू खँ दिवंगत जुम्हसित थ्व संसार यये हे खः । छन्हु त्वःता हे वनेमानि । थ्व हे नियम पूरा जुगु खः । माया मोह आदि आस्रवय् च्वने म्वाल धकाः सान्त्वना बिइगु कथंया भावार्थ न्यंकेगु खः । राग देशारया लयवद्धय् हालाच्वनिगु थ्व चचा न्यनाच्वनिपिन्त मन हे खुल्ल मिना वइला धैर्थे च्वनी गुलिस्यां ला मिखां ख्वबि हे पिज्वइ ।

थ्व चचाया पूर्ण पाठ थन बियागु दु । थ्व चचा खुला, दकिला, व निर्देया तिथि याइबलय् तकं हालेगु जुइ । मेगु अवस्थाय् थ्व चचा हालेगु वर्जित यानातःगु दु । मेगु चचा थें थ्व चचा हालेगु स्यनीमखु थम्हंतु सयेकाः हालेगु यायेमाः ।

मायाजाल

ताल : माथ । राग : देशार

मायां जाल विम्बु सदृश शरीरा २

मोह माया न दर्प्पण छादिले माया मोह ॥

ए संसार असार २

राग द्वेष मोह छादिरे निर आशा ॥

आनानष नयन दृढ करुया २

उम मरि किक दृष्ट चे पुण्यइ ॥

सहज संभावनय उदनागत धरिया २

एश्व परम सवासर रूपे ॥

अओधुओ उय चन्द्रोपाय प्रसादा २

गाओन्ति निरदु:खपाया, भय चक्र तोरीके बोरे ॥

खुलाया क्रिया यायेगु

स्वलाया दोब्बर खुला जुल । खुलाया क्रिया सकसितं मा: । खुलाया श्राद्धयात षाण्मासिक श्राद्ध धाइ । यें यल ख्वप दक्व देशय् नं यायेमा:गु क्रिया ख: । वज्राचार्य शाक्य व उदास समाजय् च्वय् स्वलाया क्रियाय् जूगु विधि विधान मुताविक मेगु जातिपिनि थ:थ:गु रीति अनुसार ज्या जुइ ।

लय् प्यं थये धुंकेगु

खुला धुंका दकिला वइ । दकिला वये न्ह्य: लय् लय् पतिकं ययाव:गु क्रिया क्वचायेके माल । दकिला कुन्हु हे क्वचायेकेत अलमल जुइगु कारणं भिंछलाया ज्या जुइ धुंकालि दकिला वये न्ह्य: भिंनिलाया श्राद्ध नं यायेमा:गु जुल । थ्वयात लय् प्यं थये धुंकेगु धका: धाइ । लय् प्यं थये धुकेगु विषय श्राद्ध खण्डय् च्वयागु दु । लयप्पं थये धुंकेबलय् होम यायेमा: व षोडश पिण्ड ययेमा: । वज्राचार्य व शाक्यपिनि कुशपूजा नं यायेमा: । थ्व अन्तिम श्राद्ध जुया: विशेष दान प्रदान याइ ।

अस्थिया ज्या नमोबुद्ध वनेगु, जामाच्व वनेगु, कोदुवा: वनेगु

अस्थिया ज्या दच्छि तकया दुने जुइगु न्ह्यागु कथंया श्राद्धय् जुइ । थुलि त्व:ता: नमोबुद्ध धका: नम्राय्, व जामाच्वय्, यंका: अन नं अस्थियात पूजा याना: वज्रयानी कथं कुशपूजा याना: अकिया प्रसाद अस्थियात तकं बिइ । नम्राय् थ्व अस्थिया छगू भाग नमोबुद्ध चैत्यया गर्भय् दुस्वयनेगु ज्या जुइ । जामाच्वय् धा:सा अस्थियात चूचूं याना: पञ्चरत्नचुं व अवीर ल्वाक छ्याना: फय् वइबलय् फसं अस्थियात पुइका यंकिगु कथं ल्हा:पातय् तया:

फय् वइगु पाखें स्वया: पुइकं छ्वइ । च्वय् नामाच्वय् वने मफुपिनि क्वय् च्वंचिइ हे अस्ति पुयेकेगु याइ । मनस्वा दुःपिन्त अम्यि विसर्जन यायेत कुरुवाः नं वनिपिं दु । कुरुवा थ्व न्हापाया कथं नेपाल मण्डलया अन्तिम किनार खः । कुरुवानं पिने वनेगु धाःसा नेपाःगाः त्वःता वनिगु खः । थ्व हे अवधारणा कथं अन्तिम प्रवाहया विन्दु थ्व कुरुवायात न मान्यता बियातःगु जुल ।

नेकू पुइकेगु

गुंला ज्वःछि स्वयम्भू चैत्यय् मेला जुया च्वनी । थ्व हे अवस्थाय् अन स्वयम्भूया बुद्धाचार्यत भुस्या खिं थानाः मेया नेकू पुया स्वयम्भू महाचैत्य परिक्रमा यानाच्वंगु खनेदइ । स्वयम्भूया क्वय् गःचाः हिलाः नं नेकू पुइगु याः । थथे नेकू पुयाः परिक्रमा यानाच्वंगु सुं दिवंगतया नामं संस्कार जुयाच्वंगु खः । थ्व परिक्रमा लसताया खँ मखु । श्रृंगभेरी कथा अनुसार नेकू पुइकिगु खः ।

थ्व नेकू वास्तवय् छगू जमानाय् भगवान बुद्धं मे जन्म जुया भोगय् याःगुया खँयात लुमंके बिइ । भगवान बुद्ध मे जन्म जुयाः जीवन न्ह्याकाच्वंगु इलय् धुं वयाः नयाबिइ । वयात स्याहार सुसार यानाच्वंम्ह मिसा वास्तवय् वसपोलया न्हापागु जन्मया थः मिसा (कला) जुयाच्वन । थ्व खँ व मिसाम्हं बालाक सिउ । अकिं न्हियां न्हिं बालाक स्याहार सुसार यानाः थःम्ह मिजं सरह व्यवहार यानावयाच्वंगु जुल ।

मेयात धुं नयाः क्वँ व नेकू जक बाँकी याना थकुगु खनाः साब नुगः मछिंका ख्वयाः हालाः जुइगु स्वाभाविक खः । थ्व क्वँ दक्व मुनाः चैत्य दयेका श्रद्धा प्वंकल ।

चैत्य दयेकाः व हे मेया नेकू पुयाः स्वर्गय् तकं आवाज बिया छ्वःगु जुयाच्वन । थ्व हे नेकू स्वयम्भूइ हयातःगु धाइ । थ्व नेकूया माध्यमं स्वर्गय् तकं आवाज प्रसारित यायेफुगु धैगु जनविश्वास खः । थ्व खँ श्रृंगभेरीया जातक धकाः अतिकं प्रख्यात जू ।

अकिं दिवंगतया नामं नेकू पुइकेगु श्रद्धाया प्रतीक जुल । नापं स्वयम्भूया बुद्धाचार्यपिन्त छुं निसलाः किमू दां दक्षिणा आदि तयाः दिवंगतया नां दर्ता याकेगु चलन दु । नां दर्ता जूगु कथं दिवंगतया नामं नेकू पुयाः स्वयम्भू चैत्य परिक्रमा यायेगु जुइ ।

चैत्यय् ल: छायेगु

घ:सू सिधसांनिसें दच्छि तक सिज:या ल:थलं चैत्यय् ल: छायेगु याईपिं नं दु । जलदानया पुण्यं सिइम्हसिया दुर्गति मोचन जुइमा: धयागु कामनां ल:छाइगु ख: । ल्वा: सिलाकथं नं सिइम्हसिया नामं जल अर्पण याइ ।

दागिं वनेगु

दागिं धका: भाद्र शुक्ल चर्तुदशी कुन्हु कुमारी रथ मरुं क्व:नेया जात्रा क्वचायेका: लिथ्यनेवं छ्वासपाक्व (ख्वपंनिसें वया: लखुतीर्थ फि कयाह:गु खना: शंखधरं व फि न्यानाका:गु, लिपा लूँ जुयाव:गु थाय्) पिहाँ वइगु जात्रा दु । थ्व दागिंयात इन्द्र धका: धाइ । थ्व इन्द्र स्वर्गय् लिहाँ वनेगु भ्वलय् व:गु ख: । अकिं थ्व दागिं नाप वन धा:सा दिवंगतयात नं स्वर्गय् छ्वये फइ धका: श्रद्धा तया: दिवंगतया नामं दागिंया लिउ लिउ कला: व कायपिं वनिगु परम्परा दु । थबलय् न्हिच्छि तक द्यां लाना: बीब: ह्वला: दागिं वंथाय् तक वनिगु संस्कार दु । थथे दागिंया यात्रा क्वचायेवं बौमत: धका: तहाक:गु मतया यात्रा जुइ । दागिंलय् वंपिं थ्व बौमत स्वया: जक छैं लिहाँ वइ ।

दागिंलय् वनिपिं न्हिछितक छु मनसे वनी । दागिं वना: लिहाँ वये धुंका: पालं धका: निरामिष भोजन याइ । दागिं व:गु स्वया: इन्द्रदहलय् म्व:ल्हूवनिपिं नं दु ।

दकिला

दच्छिया क्रियायात वार्षिक श्राद्ध किला धाइ । थ्व कुन्हु स्वला: खुलाबलय् थें पिण्डया ज्या जुइ । थ्वयां कन्हे कुन्हु भिं पूजा याना: बर्खी वस: त्व:तेगु ज्या जुइ ।

पाहाँ ब्वनेगु

पाहाँ ब्वनेगु धका: सिइबलय् थी थी कथं हालिग्वालि या:पिं इष्टमित्र लगायत थ:यितिपिं सकलसित स:ता: भोजन याकेगु प्रथा दु । थ्व पाहाँ ब्वनिगु सामान्यतया दकिलाबलय् याइगु ख: । अयनं थ:थ:गु सुविधा अनुसार खुलाया अवस्थाय् नं यायेगु ज्या जू । थथे पाहाँया निमन्त्रणा वल कि थ:यितिपिन्सं पिण्ड छायेके हयेगु धका: स्वाँ सिन्ह: मरि फलफूल धौ आदि छ्वया हइ ।

अनालाया विशेषता

दच्छिया दुने अनाला ला: वल धा:सा दच्छिया १३ ला दइ । १२ ला दतकि लयप्यं थये धुंकंगु दकिला याइ । ला्च्छि लिपाया तिथिइ साधारण पिण्ड थयेगु याइ । भिंपूजा नं थवलय् जक याइ ।

थथे थी थी कथं दच्छि तकया दुने याये मा:गु ज्या यक्व दु । समय परिस्थिति अनुसार थजागु ज्या क्रमिक रूपं म्हो जुजुं वयाच्वंगु खनेदु ।

निदँया तिथि व वार्षिकी

दच्छिया क्रिया दकिला थितुं थिइक यायेमा:गु संस्कारया ज्या क्वचाल । सिइम्हसियागु लुमन्ति आ: बुलुया वनिगु क्रम प्रारम्भ जुइ । लुमन्ति ता पापां वनी । यायेमा:गु संस्कार नं तापाना वनिगु जुल ।

सिइम्हसियागु नामं यायेमा:गु संस्कार दहे मन्त धा:सां जिल । अयनं निदँया संस्कार क्वमचा:तलय् सिइम्ह वन्धनं मुक्त मजूनि धाइ ।

सिइम्ह वन्धनं मुक्त मजूतलय् व छेँया दुज:पिनि लसताया ज्या गथेकि विवाह यायेगु, चूडाकर्म यायेगु, ईही यायेगु, बाहा तयगु, लसता भ्वय् न्यायेकिगु आदि इत्यादि नं याये मज्यू धैगु सामाजिक मान्यता ख: । अजा:गु कर्मया ज्या क्व:छिनात:गु ख:सां लिछ्याना छ्वइ ।

सिइम्हसिया नामं छेँनं याइगु कर्म जक मान्यता दु । छेँनं याइगु दानधर्म त्व:ता: मेपिं थ:थिति इष्टमित्र पासाभाइपिन्सं तकं छु नं दानधर्म कर्म या:गु तकं सिइम्हसियागु उपर लगय् जुइ मखु धाइ ।

सोह श्राद्ध धका: आश्विनया कृष्ण पक्षया पारुनिसें आमाइतकया दुने पितृपक्ष बलय् छगू विशेष कथंया श्राद्ध जुइगु दु । अकी थ: थ: सिइपिनिगु नामं श्राद्ध पिण्ड बिइगु चलन दु । थ्व भ्‌वलय् थ: स्यान्हयापिं दिवंगतपिनिगु नामं नं श्राद्ध जू । दिवंगत इष्टमित्रतयगु नामं नं पिण्ड बिइ । थजा:गु सोह श्राद्धबलय् नं निदँया कर्म मखंनिपिनिगु नामं पिण्ड बिइ मज्यूनि धाइ । अजापिनिगु सोह श्राद्ध बिइगु धलखय् लाकिइ मखुनि ।

दच्छिया दोब्बर निर्दे जुल । सिइगु निर्दे थ्यनिगु कुन्हु छग् दकिलाबलय् थेतु जाप्य थयाः विशेष कथंया पूजा जुइ । थुबलय् नं 'मायाजाल' चचा हालाः श्राद्ध जुइ । वज्राचार्य, शाक्य व उदासपिनि जक थजाःगु जाप्यंया पिण्ड ज् । जाप्य थयाः श्राद्ध यायेगुयात लोकोत्तर श्राद्ध धाइ । वज्राचार्य, शाक्य व उदास समाज बाहेक मेगु जातिपिनि सामान्यकथंया पिण्ड दान जुइ ।

लोकोत्तर श्राद्ध बांलाःगु संस्कार खः धकाः थ्व क्षेत्रय् मान्यता दु । अकिं थजाःगु श्राद्ध दँय् दँसं जुइब्यु धकाः आयस्ता वइगु गुथि तकं स्वनाः न्ह्याकेगु चलन न्हापा दु । मनूतय् थः मसिइबनिबलय् नं थः सितकि थथे लोकोत्तर श्राद्ध जुइब्यु धकाः सत्जीव अवस्थाय् हे बुँ आदि दानपत्र च्वयाः गुथि निस्वना थकेगु न्हापा न्हापाया संस्कृति खः । थजाःगु लोकोत्तर श्राद्ध यायेमाःगु विधियात संक्षेपं 'तिथि' जक नं धाः ।

निर्दँया तिथि सिधलकि मृतक नं वन्धनं मुक्त जुल । छँजःया घेरां पिने वने दत । छँजःपिं नं मृतकया भारं मुक्त जूगु जुल । आः छँजःपिनि विवाह, ब्रतबन्ध, चूडाकर्म, ईहीं यायेगु, बाह्रा तयेगु लसता पसता भ्वय् आदि तकं याये जिल । द्यःपलिस्था, छेंपलिस्था आदि सकतां याये जिल । आः न्हिला जुलसां जिल । प्याखं हुया जूसां सुनां नं छुं धाइ मखुत । निर्दँया संस्कारया मतलब थ्व हे जुल ।

न्हापा न्हापाया संस्कार व परम्परा थथे खःसा निर्दँतक मप्यूपिं नं खने दयावल । दकिलाया संस्कार क्वचायेवं हे विवाह व्रतवन्धन याःपिं दु । लसताया ज्या याःपिं नं दु । थ्व थौंकन्हय्या युग स्वयाः ज्या न्ह्याका वयाच्वंगु धायेमाली ।

निर्दँया संस्कार सिधलकि वर्ष पतिकं श्राद्ध कर्म याइ । छँया हामा हे दिवंगत जूगु जूसा जक दँय् दँसं श्राद्ध याइ । छँया हामा बाहेक मेपिं मदुगु जूसा वर्ष पतिकं श्राद्ध साधारणतया याइमखु । सोह्र श्राद्ध याइबलय् अकी हे घाका छ्वइ । छँया हामापिं नं लिपा लिपा बाज्या बज्येया अवस्थाय् थ्यनिबलय् इमिगु तकं इमिगु तिथिइ इमिगु नामं वर्ष पतिकं श्राद्ध जुइमखु । लिपा इपिं न्हूपिं दिवंगत हामाया श्राद्ध याइबलय् पितामह पितामहीया रूपय् जक श्राद्धया भागय् च्वनी ।

❋❋❋

सन्दर्भ ग्रन्थ सूची

वज्राचार्य, अमोघवज्र, *पिण्ड विधानम्*, कान्तिपुर, पूर्व सेवा खलः ने.सं. १०९४ चिल्लागा अष्टमी (दे आचार्य गुथि) ।

भिक्षु अमृतानन्द, *संक्षिप्त बुद्ध जीवनी*, काठमाण्डौं, आनन्दकुटी विहार गुठी । वि.सं. २०५० ।

वज्राचार्य, कमलमान, *जमल बहिलिको सारांश परिचय*, धोबीधारा, बृद्धिहर्ष वज्राचार्य । प्रेस, २०६१ ।

वज्राचार्य, मोहनराज, *मञ्जुश्रीपाराजिका*, यल, दानबहादुर शाक्य, २०४२ ।

वज्राचार्य, मोहनराज, *महादीप छक्येगु दीपकथा*, कान्तिपुर, चिनिकाजी वज्राचार्य, ने.सं. ११०२ ।

वज्राचार्य, रत्नकाजी, *नेवाः संस्कार संस्कृतिया जातः*, यें, वज्राचार्य प्रकाशन ।

सं. वज्राचार्य, सर्वज्ञरत्न, *वज्रयान पूजाविधि संग्रह, म्हयपि*, नेपाल बौद्ध संस्कृति संरक्षण केन्द्र, वि.सं. २०६२ ।

सजीव पञ्ञानुभाव, भिक्खु, *सुमेध धीरसुमेधो*, सद्धर्म प्रचारक पुचः, २०५८ ।

अनुवादकहरू : खेन्पो वागीन्द्रशील व नारायणप्रसाद रिजाल *(बुद्धवज्र), मुनिमतप्रकाश*, ललितपुर, पद्म घले, वि.सं. २०५६ ।

बहुलेखक, प्रतीत्यसमुत्पाद : *स्थविरवादी दृष्टिकोण, प्रतीत्यसमुत्पाद*, वाराणसी, केन्द्रीय उच्च तिब्बती शिक्षा संस्थान, सारनाथ १९८६ ।

भदन्त सम्यक सम्वोधि प्राणपुत्र, सम्यक संस्कार, काठमाडौं, सुखी होतु नेपाल, वि.सं. २०६० ।

Narada, *The Buddha and His Teachings*. Malayasia, Buddhist Missionary Society 1988.

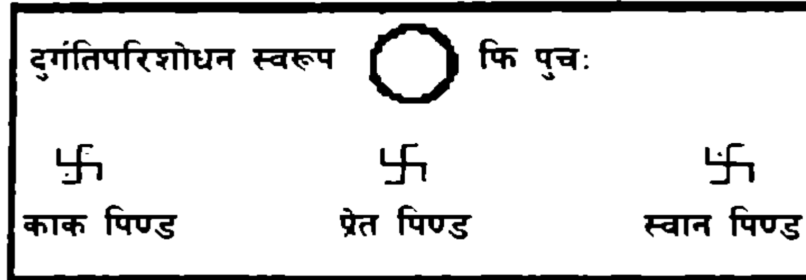
अनुसूची १

रेखाचित्र

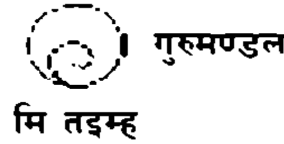
लिक्वपिण्ड थयेगु थापिना

लिक्वपिण्ड थये

पार्थिव शरीरया तुतिक्वय् फि लाये

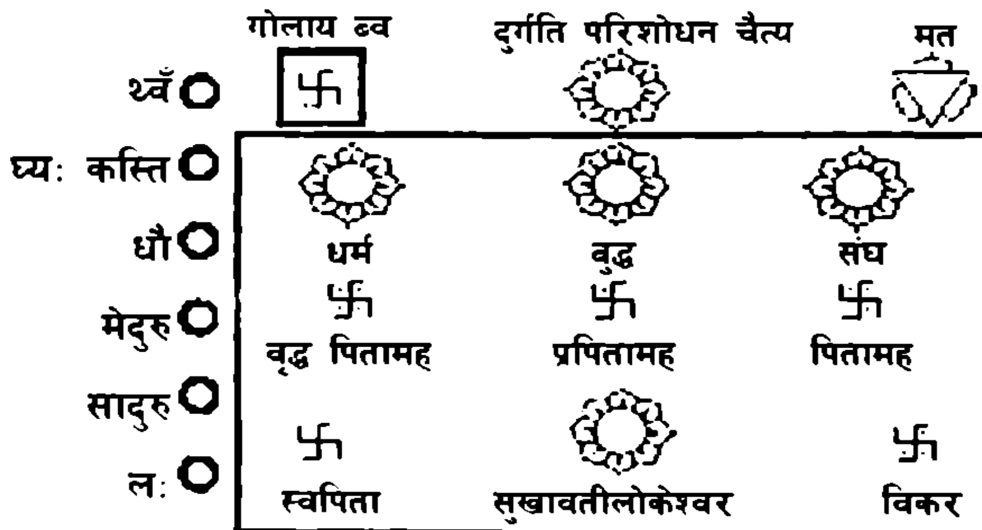

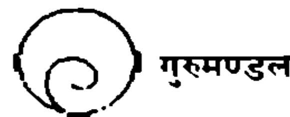

मि तइम्ह

लौकिकपिण्ड (प्वप्यं) थये

षोडशपिण्डविधान

(षोडशपिण्ड थये)

गोलाय ब्व — दुर्गति परिशोधन चैत्य — मत

थ्वं
ध्य: कस्ति
धौ
मेदुरु
सादुरु
ल:

काक — मातापिण्ड — श्वान

षोडश — प्रेतपिण्ड — पिण्ड

धर्म — बुद्ध — संघ

वृद्ध पितामह — प्रपितामह — पितामह

स्वपिता — सुखावतीलोकेश्वर — विकर

गुरुमण्डल

पूजाभ:

लोकोत्तर पिण्ड (जाप्यं थये)

गोलाये ब्व — मत

थ्वँ
ध्य: कस्ति
धौ
म्येदुरु
सादुरु
ल:

पूजाभ:

गुरुमण्डल

(थ्व थापिके विधि रेखा-चित्र सर्वज्ञरत्न वज्राचार्यजुयागु वज्रयान पूजा विधि संग्रहनं ल्ह्ययाकयागु ख:)

अनुसूची - २

हलंज्वलं

सिथं यंकेत मा:गु हलंज्वलं

१ बन्याज्वलं	(कूता: दयेकेत)	स्वांमा: - माक्व
पूजा सिन्ह:	नालुखिप: (भाजं, धकि	अकाय् मा: ३ मा:
म्हासुसिन्ह:	क्वब्वीत, तिंप्वाँय्)	बालायिमा: माक्व
अबिर	कचिका - मुलु - १	शंख: - १ ग:
ह्याउँ सिन्ह:	३. मेगु मा:गु : ज्वलं	कुश - माक्व
धुं-धुँपाय्-कपू	पुलांगु भाजं - १ ग:	वा ह्वलेत - वा माक्व
हथं - २ ग:	पुलांगु धकि - १ पा:	चिकं -
कौं - १ ग:	पा:चा - १ पा:	इता: माक्व
च्वाम्व: - ६ पु	अम्प - १ ग:	पाचालपते धौबजि - ४ पा:
श्रीखण्ड	धौभेग: - ३ ग:	चानचून धिबा माक्व
अगुर	तुफि - १ फि	किस्ती १ पा:
सिल्हाय्	सुकू - १ पा:	४. दुखापिखां तियेत
फिपू - बालाचि	च्वकाबजि १ माना	गोबर
२. पस: ज्वलं	हँय्ल्र्ये - १ ग:	धौभेग: - २ ग:
जाकि - बजि	(मकलय् छुना:)	पुलु - १ पा:
सिसा बुसा	न्या - १ म्ह	तुयूकाप: - २ मीटर
भम्सि वा खाइसि	कँय् ख्वला - १ ग:	कचिका व मुलु - १
तुयूकाप: - २ मीटर	पं - माक्व	चिकं
ध्वाँय् दयेकेत तुयूकाप:	म्व - माक्व	ह्याउँसिन्ह:
१/२ मीटर	कुशालप्ते - ३ पा:	मदुम्हेसिया जात:
अम्प - १ ग:	मदुम्हेसिया वस: - जुछि	मकलेछुनागु ल्र्ये - १
सप्पा - ३ पा	मदुम्हेसिया जात: - १	गू न्या - १
घ्य:	सुकले - माक्व	कँय्या ख्वला - १
पुलु - १ पा:	सिँ - माक्व	म्हुतुइ तयेगु लुँ - १
स:खिखिप: - माक्व	स्वां - माक्व	पाचालप्ते धौबजि - ४ पा:

५. छ्वासय् वायेगु
मदुम्हेसिया वसः १ जु
जनी
पुलांगु सुकू - १ पाः
६. पाखाकु थनेत
म्व माक्व
भाजं - १ गः
सप्पा - माक्व
७. ध्वाँय् दयेकेत
तुयूकापः - १/२ मी.
हयाउँकापः - १/२ मी.
खाइसि - ६ गः
च्वाम्वः - ६ गू
तिंकथि - ६ पु
कँय्चि - १ पु
८. कूताः दयेकेत
पं - माक्व
चुपि - १
कःति - १
सःखि - माक्व
ध्वाँय्तिये - ६ पु
वालचिमाः तये
स्वांमाः तये
अकाय्माः तये
९. लिक्वपिण्ड ययेत
धकि - १ पाः पुलांगु
जाकि
वजि
धुं - इताः
म्हासुसिन्हः
पूजासिन्हः
कुशालप्ते - ३ पाः
च्वकावजि तयाः पाःचा - १ पाः
अखुं दुगु अम्प - १
कुश - शंख
१०. नौ चुयेकेत
म्हासुसिन्हः
पूजासिन्हः
अबिर
जाकि
वजि
पुलु
हयं - २ गः
कौ - १ गः
११. सिइ उयेत
श्रीखण्ड
अगूर
घ्यः
सिन्हाय्
१२. दव्यंकेत माःगु ज्वलं
कचि अप्पा ३, तुखः,
अम्वः, हाकुहामो, सादुरु,
गोबर, कसिचा १, छ्वंु,
सितु, सली ५, चिकं,
शंख, मोंचा १, खौ,
जाकि, जःमु, लीवाता १
१३. ग्वाःसगंयात माःगु ज्वलं
खालि ग्वाःपाः माक्व,
ग्वय् टुक्रा माक्व, सिन्का
माक्व, सली माक्व चिची
ग्वःगु द्वलचा - ३ गः,
चिची कूगु ला वा स्वँ (
माःसाजक) पुजा ज्वलं

अनुसूची ३ : भ्किंनिगू तीर्थया विवरण

ल्या:	क्षेत्र	तीर्थ	थायबाय्	संगम जुयाच्वंगु नदीत	मोल्हुयेत छ्यलिगु वस्तु	दान बियेगु वस्तु	नाग	पीठ	पाप मोचन/अथवा फल प्राप्ति
१	वागमती	पुण्य तीर्थ	गोकर्ण	अमोघ फल दायिनी	दाफोस्वाँ	कमण्डलु व पिण्डपात्र	तक्षक	गोकर्णेश्वर दिग्पाल	नरक तीर्यक, हिंसा मोचन
२	वागमती	शान्त तीर्थ	गुह्येश्वरी	मारदायनी	धालपतिस्वाँ	पञ्चपात्र व वृही	सोमसिद्धि	गुह्येश्वरी	वात पित्त श्लेष्म मोचन
३	वागमती	शंकर तीर्थ	शंखमोल	मणिरोहिणी	लवंजिफोस्वाँ	चन्द्रमा	शंखपाल	चामुण्डा	नाना उपद्रव मोचन
४	वागमती	राज तीर्थ	पचली पारी	राजमञ्जरी	इतायिता चा	छत्र कुसा गुलपा:	सुरूप	पचली, वाराही	पूर्ण आरोग्य प्राप्ति
५	विष्णुमती	मनोरथ तीर्थ	भनमयुजु, तोखा दुवा:	विमलावती	नँ स्वा	सिसाकु गुलुपा:	कुलिक	मनमयुजु	राग, द्वेष मोह, पाप नाशन
६	विष्णुमती	निर्मल तीर्थ	सोवहा:भगवती भचाखुसि	भद्रमती	कनिव:स्वाँ	कँयदेमायु मारपा तया: कंसखोलास घृत	उपलाल	इन्द्रायणी लुतिअजिमा	कुष्ठ रोगादि नाश
७	विष्णुमती	निधान तीर्थ	लखुतीर्थ	सुवर्णवती	अजूस्वाँ	छाया	नन्दोपनन्द	कंगेश्वरी चामुण्डा	दरिद्र दु:ख नाश
८	विष्णुमती	ज्ञान तीर्थ	करखुसी	पापनाशिनी	तुयूसितु	सुवर्णया गुलुपा:	वासुकि	टंकेश्वरी	सुख प्राप्ति
९	वागमती विष्णुमती संगम	चिन्तामणि तीर्थ	टेकुदोभान	वागमती केशावती	पञ्चसुगन्ध	सफू पिण्डपात्र नवरत्न व पिण्डपात्र	वरुण	पचली	धन धान्यादि आयु प्राप्ति

अनुसूची ३ : भिंनिगू तीर्थया विवरण

ल्या	क्षेत्र	तीर्थ	यायवाय्	संगम जुयाच्वंगु नदीत	मोल्हुयेत छ्यलिगु वस्तु	दान बियेगु वस्तु	नाग	पीठ	पाप मोचन/अथवा फल प्राप्ति
१०	संगम क्षेत्र पिने	प्रमोद तीर्थ	दानगा:	रत्नावती	पलेस्वां	वस्त्र	पदमनाग	त्वहंद्वपारी इन्द्रायणी दिग्पाल	राज प्रीति सुख प्राप्ति
११	वागमती	सुलक्षण तीर्थ	भा:जंगा	चारुमती	कपुसिन्हायस्वां	तुतां लाकां गुलुपा:	महापदम	वैष्णवी	रूप यौवन प्राप्ति
१२	वागमती	जय तीर्थ	नेखु	प्रभावती	सर्वौषधि	शय्यादान	श्रीकान्ति	यप्या	द्वेषादि हेतु संगभेद पाप नाशन

वि.सं. २०३७ स जूगु न:रां पञ्चदानया शोभायात्राय्
मोतिकाजी वज्राचार्य व मां नानीमय्जु वज्राचार्य

वि.सं. २०३८ सालस शंखरापुर सक्व देया मणिलिंग तीर्थय्
सिमन्ती धलान याना: दयेकुगु फलेचा ।

बागवजारया थ:गु छेँया चुकय् स्थापित वज्रधातुचैत्य

वि.सं. २०५४ सालय् विजेश्वरी वैरोचनतीर्थया जिनसंघ विहारय् स्थापना जूगु श्री अक्षोभ्य बुद्ध, सारीपुत्र व मौद्गल्यायन।

वि.सं. २०५८ सालय् स्वयम्भू आनन्दकुटी विहारय् स्थापित
श्री शाक्यमुनि बुद्ध

ने.सं. ११२५ स लोटस रिसर्च सेन्टरपाखें प्यक्वःगु अन्तरराष्ट्रिय नेपालमण्डलया बौद्ध संस्कृति सम्मेलनया ज्याङ्वलय् ख्वप, यें व यलया चक्रेश्वर आजुपिन्त लसकुस यानाः दुत हयाच्वंगु ।

ने.सं. ११२५ स लोटस रिसर्च सेन्टरया ग्वसालय् जूगु प्यक्वःगु अन्तरराष्ट्रिय नेपालमण्डलया बौद्ध संस्कृति सम्मेलन उद्घाटन समारोहस उपस्थित जुयाबिज्याःप ख्वप, यें व यलया चक्रेश्वर आजुपिं - दथुइ येँया चक्रेश्वर सत्वतारावज्र वज्राचार्य

वि.सं. २०६६ मार्ग शुक्ल पञ्चमी कुन्हु महारथारोहण स्वक्वःगु जंक्व यानाबिज्याःपिं चक्रेश्वर सत्वतारावज्र वज्राचार्य व गुरुमां नानीमय्जु वज्राचार्यपिंलिसें छँया जःपिं ।

वि.सं. २०६३ वैकुण्ठ चतुर्दशी कुन्हु : बौद्ध दर्शन अध्ययन पुचः इकुबहाःया आयोजनाय् स्वयम्भू महाचैत्यया छचाःखेरं सवा लाख दीप प्रज्वलनया ज्याझ्वलय् सप्तविधानुत्तर पूजा यानाः बिज्याःपिं वज्राचार्यपिं- दथुइ श्री सत्वतारावज्र वज्राचार्य ।

लेखक परिचय

नां : सत्वतारावज्र वज्राचार्य (सत्व गुरुजु)
बुविं : वि.सं. १९७६ कार्तिक शुक्ल प्रतिपदा, म्हपूजा
बुथाय् : रत्नकीर्ति महाविहार मखंबहा:, यें ।
च्वंथाय् : बसपार्क, बागबजार, यें ।

- शिक्षा : सामान्य संस्कृत, पूजा पद्धति, चर्यागीति, चर्यानृत्य व पञ्चताल ।
- चक्रसंवरया दीक्षादान ४ क्व:
- दीक्षा व चक्रात्मक पूजाया उपाध्याय १० क्व
- वि.सं. २०३७ श्रावणकृष्ण त्रयोदशीकुन्हु न.रां पञ्चदान ।
- रत्नकीर्ति महाविहार, मखंबहा:या चक्रेश्वर, वि.सं. २०५८
- धर्मोदय सभाया धर्मानुशासक वि.सं. २०६५
- भीमरथारोहण वि.सं. २०५४, देवरथारोहण वि.सं. २०६०, महारथारोहण वि.सं. २०६६
- स्वर्गारोहण वि.सं. २०६६ मार्ग शुक्ल पूर्णिमा, योमरि पुन्ही ।

प्रकाशित कृति: नेवा: बौद्ध समाजय् मृत्यु संस्कारया व्यवस्था वि.सं. २०६८

नि:शुल्क वितरणार्थ पुस्तक प्रकाशन –

१. पञ्चदान विवरण– लेखक पं. बद्रीरत्न वज्राचार्य ।
२. पञ्चरक्षा पाठ सूत्र – नेपाल भाषानुवादक आदिवज्र वज्राचार्य ।
३. बौद्ध स्तोत्र संग्रह – ५ क्व:गु संस्करण तक ।
४. भद्रचरी स्तोत्र – नेपाल भाषानुवाद सहित ।
५. भैरव पूजा विधि – सम्पादक बद्रीरत्न वज्राचार्य ।
६. वज्रयान पूजाविधि – संपादक फणीन्द्ररत्न वज्राचार्य, निक्व:गु संस्करण, वि.सं. २०६६